

δὲν ἐπραγματοποιήθησαν—οὐχὶ πάντως ὑπαιτιότητι τῆς Ε.Κ.Ι.Μ.—κατὰ τὸ λήξαν ἔτος, ἐλπίζεται ὅμως ὅτι θὰ πραγματοποιηθοῦν κατὰ τὸ παρόν.

Δ'. Τῇ εἰσηγήσει τοῦ ἐταίρου κ. Στυλιανοῦ Φιοράκη καὶ κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κρήτης ἀπεφασίσθη καὶ ἤρχισεν ἡ ταξινόμησις τοῦ Ἀρχείου τῆς Δημογεροντίας Ἡρακλείου, ὥστε νὰ καταστῇ εὐχερῆς ἡ χρῆσις του ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν τῆς τοπικῆς ἱστορίας τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἡ ταξινόμησις αὕτη ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Δ. Σ. εἰς τὴν ἐπιμελήτριαν τοῦ Μουσείου κ. Σωσῶ Πλάτωνος ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἐταίρου κ. Σπυρίδωνος Πλατάκη.

Ε'. Κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἐξελέγη τακτικὸν μέλος τῆς Ἑταιρίας ὁ κ. Ξενοφῶν Λήμνιος, ἀντεπιστέλλον δὲ ὁ ἰταλὸς νεοελληνιστῆς κ. Mario Vitti.

Ἐν Ἡρακλείῳ τῇ 31ῃ Ἰανουαρίου 1960.

Ὁ Πρόεδρος
Γ. Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

Ὁ Γραμματεὺς
Α. Γ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΗΤῃ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1959

Καὶ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ζωηρά, παρὰ τὰς ὄχι μικρὰς ἀντιξοότητας, ὑπῆρξεν ἡ ἀρχαιολογικὴ κίνησις εἰς σχεδὸν ἅπαντας τοὺς τομεῖς. Ἡ νῆσος Κρήτη ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποδίδῃ ἐκάστοτε νέους ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς διὰ τῶν ὁποίων συμπληροῦνται αἱ μοναδικαὶ εἰς τὸ εἶδός των μουσειακαὶ συλλογαί. Ἡ δὲ μελέτη τῶν νέων στοιχείων διεφώτισε νέας σελίδας τῆς παναρχαίας ἱστορίας τῆς μεγαλονήσου. Τὰ μέσα τὰ ὁποῖα διατίθενται ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι πενιχρά καὶ ἡ ὅλη ὀργάνωσις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι στοιχειώδης καὶ ἀνεπαρκῆς διὰ τὴν διάσωσιν, διαφύλαξιν καὶ ἐπεξεργασίαν τοῦ τόσον πλουσίου ὕλικου. Ἡ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἀναμενομένη ἀναδιοργάνωσις δὲν ἐπραγματοποιήθη καὶ ἀτυχῶς δὲν ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι θὰ πραγματοποιηθῇ συντόμως, παρὰ τὰς ἐκάστοτε ὑπὸ τῶν ἰθυόντων παρεχομένας ἐπαγγελίας. Ἐνθαρρυντικὸν μόνον εἶναι ὅτι ἀναγνωρίζῃ τις τὰς καλὰς προθέσεις τῶν διαχειριζομένων τὰ βασικά ἀρχαιολογικὰ θέματα. Ἐπίσης ἀγαθὰς ἐλπίδας παρέχει ἡ ὀλονέν ἐπαυξανομένη δρᾶσις τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας, ἡ ὁποία νῦν χορηγεῖ τὰ περισσότερα χρηματικὰ μέσα διὰ τὴν προαγωγὴν τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐν Ἑλλάδι ἐρευνῶν. Ἡ γενίκευσις ὅμως τῆς μηχανικῆς καλλιέργειας τῆς γῆς ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ κατέστησε μᾶλλον ἐνεργὸν τὴν ἀνάγκην τῆς διαθεσεως περισσοτέρων ὕλικῶν μέσων καὶ πνευματικῶν κεφαλαίων, ἵνα κατορθωθῇ ἡ διάσωσις τῶν ὁσημέραι εἰς μεγαλύτερον ἀριθμὸν ἀποκαλυπτομένων ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν. Τὴν κινητοποιήσιν μεγαλυτέρων δυνάμεων, ἐξ ἄλλου, ἐπιβάλλει καὶ ἡ ἀνάγκη διασώσεως καὶ συντηρήσεως τῶν ἤδη ἀποκεκαλυμμένων μνημείων, μάλιστα τῶν κειμένων ἐντὸς τῆς ἀκτῖνος τῶν οἰκιστικῶν κέντρων, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάπτυξις κατέστη ραγδαίωσις. Εἶναι παράλογον νὰ πιστεύῃ τις ὅτι μὲ τὸν νέον ρυθμὸν τῆς ἀναπτύξεως τῆς ζωῆς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιρκεύσουν τὰ μέσα καὶ ὁ κρατικὸς μηχανισμός, ὅστις καὶ πρὸ τριακονταετίας ἀπεδεικνύετο ἐντελῶς ἀνεπαρκῆς. Καὶ εἶναι χρέος μας νὰ ἐπισημάνωμεν καὶ ἐντεῦθεν τὸν κίνδυνον ὅστις σαφῶς ἀπειλεῖ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς τῆς χώρας μας καὶ νὰ ζητήσωμεν τὸν συντονισμὸν τῶν προσπαθειῶν διὰ τὴν ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτεραν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως.

Εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου συνετελέσθη σημαντικὴ πρόοδος. Ἡ βορεία πτέρυξ ἐξ ὀκτὼ μουσειακῶν αἰθουσῶν καὶ τεσσάρων εὐρυχώρων ἀποθηκῶν, τῶν ὁποίων ὁ χώρος διπλασιάζεται δι' ἡμιορόφων, ἐτελείωσε καὶ ἐτέθη εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας, δὲν κατέστη ὁμως εἰσέτι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ, διότι δὲν παρηγγέλθησαν ἐγκαίρως αἱ νέαι, ὁμοίοτυποι πρὸς τὰς ἤδη χρησιμοποιουμένας, μεταλλικαὶ κρυσταλλόφρακτοι προθῆκαι. Αἱ νέαι αἰθουσαι εἶναι φωτεινότεραι τῶν λοιπῶν, διότι ἐβελτιώθη τὸ σύστημα τῶν φωταγωγῶν, εἶναι ὁμως κατασκευασμένα κατὰ τὸ αὐτὸ σύστημα καὶ κατὰ προέκτασιν τῶν λοιπῶν, ὥστε νὰ μὴ διαταράσσεται ἡ κατ' ἐνιαίαν πορείαν ἐπίσκεψις τῶν ἐκθεμάτων, ἐκτιθεμένων ἐξελικτικῶς. Οὕτω τὸ κύριον τμήμα τῆς τουριστικῆς ἐκθέσεως θὰ περιλάβῃ συνολικῶς εἴκοσι καὶ μίαν αἰθούσας, τὸ δὲ τῶν ἐπιστημονικῶν συλλογῶν ἐννέα. Ἡ σημαντικὴ αὕτη ἐπαύξηση τοῦ μουσειακοῦ χώρου θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀνετιωτέραν ἐγκατάστασιν τῶν συλλογῶν, συνοδευομένων ὑπὸ πολλῶν βοηθητικῶν διὰ τὸν ἐπισκέπτην καὶ τὸν ἐπιστήμονα μέσων, καὶ τὴν ἐπίδειξιν μεγάλου πλήθους ἀντικειμένων, ἰδίᾳ ἐκ τῶν προσφάτων ἀνασκαφῶν, διὰ τὰ ὁποῖα προηγουμένως δὲν ὑπῆρχε χώρος. Ἐξ ἄλλου ἐξησφαλίσθη καὶ ἡ δυνατότης τῆς μελλοντικῆς ἐπαυξήσεως τῶν συλλογῶν τούτων δι' ἱκανὰ ἔτη. Εἰς τὸν περίβολον τοῦ Μουσείου ὠκοδομήθη καὶ ἄλλη εὐρύχωρος ἀποθήκη καὶ τὸ ὅλον σύστημα τῶν ἀποθηκῶν ὀργανώθη κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα τὴν σύνδεσιν τῶν χώρων ἀποθηκεύσεως καὶ τὴν εὐχερῆ προσκόμισιν καὶ ἀποθήκευσιν τῶν ἀρχαιοτήτων. Ἐλύθη οὕτω τὸ λίαν ὀξύ πρόβλημα τῶν ἀποθηκεύσεων τῶν μὴ ἐκτιθεμένων ἀρχαιοτήτων, καθισταμένης τοῦ λοιποῦ δυνατῆς τῆς ἐφαρμογῆς ἐνὸς συστήματος διὰ τοῦ ὁποίου οἱ ἐρευνηταὶ θὰ δύνανται νὰ ἐργάζωνται μὲ πλήρη ἄνεσιν ἐπὶ τοῦ ὕλικου τῶν ἀποθηκῶν, ὅπερ οὐσιαστικῶς ἦτο ἀπροσπέλαστον ἢ δυσχερῶς προσπελάσιμον μέχρι σήμερον.

Διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ὑπολείπεται νῦν ἡ συμπλήρωσις τοῦ παραρτήματος τοῦ ἐπιγραφικοῦ Μουσείου ἐπὶ τοῦ κατέναντι χώρου τοῦ προμαχῶνος Ἀγ. Φραγκίσκου (Ἀλκαζάρ), ἡ κατασκευὴ τῆς ἀμφιθεατρικῆς αἰθούσης κατὰ τὸ κέντρον τῆς ἤδη κατασκευασθείσης περιφερικῆς στοᾶς καὶ ἡ σύνδεσις τοῦ συνόλου διὰ γεφύρας μὲ τὴν περιοχὴν τοῦ κυρίως Μουσείου· ἐπίσης ἡ διαρρύθμισις τοῦ ὅλου περιβόλου τοῦ Μουσείου καὶ ἡ φύτευσις του.

Διὰ τὸ ἔργον ἐπανεκθέσεως τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἐκ τοῦ λογαριασμοῦ Δημοσίων Ἐπενδύσεων διετέθη τὸ ποσὸν τῶν δραχμῶν 160 χιλιάδων, 360 δὲ ἐπὶ πλέον χιλιάδες, προοριζόμεναι διὰ τὴν προμήθειαν τῶν νέων προθηκῶν, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθοῦν, διότι ἡ σχετικὴ δημοπρασία δὲν ἐπραγματοποιήθη Ἐξετέθησαν πολλὰ ἐκ τῶν νέων εὐρημάτων κεραμεικῆς, μικροπλαστικῆς καὶ χαλκουργίας καὶ συνεπληρώθη ἡ ἐκθεσις τῶν παλαιότερων εὐρημάτων. Διὰ τῆς κατασκευῆς ἱκανοῦ ἀριθμοῦ δρυῖνων κρυσταλλοφράκτων προθηκῶν κατέστη δυνατὸν νὰ βελτιωθῇ ἡ ἐκθεσις πολλῶν μικροτεχνημάτων. Σημαντικὸν ἔργον ὑπῆρξεν ἡ ταξινόμησις κατὰ τύπον τῶν παμπληθῶν μινωικῶν σφραγισμάτων, ὡς ἐπίσης τῶν νομισμάτων ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, γενομένη διὰ τῆς ἀρχαιολόγου Ἀναστασίας Λογιάδου-Πλάτωνος. Λίαν βοηθητικὴ διὰ τοὺς ἐργαζομένους ἐπιστήμονας εἶναι ἐξ ἄλλου ἡ γενομένη διὰ τῆς ἐπιστήμονος Αἰκ. Μαυριγιαννάκη ἐργασία τῆς ταξινομήσεως εἰς εἰδικὰ ἐρμάρια μὲ συρτάρια τῶν ἑκατοντάδων πινακίδων τῆς μινωικῆς γραφῆς τῶν τριῶν συστημάτων. Ἡ ἐκθεσις τῶν μικροτεχνημάτων τῆς

πηλοπλαστικής και μικροχαλουργίας ἐβελτιώθη σημαντικῶς μὲ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ξυλίνων βάρθρων καὶ στηριγμάτων δι' ἄλλων ἐκ πλαστικῆς διαφανοῦς ὕλης. Ἡ ζωγραφικὴ ἀποκατάστασις τῶν ἀγγείων, εἰδωλίων, σαρκοφάγων κλπ., γενομένη διὰ τῶν καλλιτεχνῶν Θωμᾶ Φανουράκη καὶ Κωνστ. Πετράκη, συνεχίσθη συστηματικώτερον οὕτως ὥστε ἡ παρουσίαις τῶν συλλογῶν νὰ γίνῃ αἰσθητῶς καλυτέρα.

Σημαντικὸν ἔργον ἐγένετο εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν μινωικῶν τοιχογραφιῶν, πάντοτε τῇ βοήθειᾳ τῶν εἰδικῶν τεχνιῶν τοῦ Ἰνστιτούτου Ἀποκαταστάσεως τῆς Ρώμης καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἰταλικῆς Σχολῆς (Πάολα Φιορεντίνο καὶ Ἀλῆ Καραβέλλα) ὁ ἀρχιτεχνίτης τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Ζαχ. Κανάκης ἐξετέλεσεν ἐπίσης συστηματικὸν καθαρισμόν ὠρισμένων τοιχογραφιῶν. Εἰς τὴν ὅλην ἐργασίαν συνέβαλεν καὶ ὁ ἐκτ. τεχνίτης Ἀναστάσιος Καροῦσος. Τὰς ἀποκατασταθείσας διὰ τοῦ νέου συστήματος τῶν κινητῶν τεμαχίων τοιχογραφίας συνεπλήρωσεν ἀκολούθως ζωγραφικῶς ὁ καλλιτέχνης Θωμᾶς Φανουράκης. Οὕτω συνεπληρώθη ἡ πέρυσιν ἀποκατασταθεῖσα τοιχογραφία τῆς γονατιζούσης ἐν κήπῳ μορφῆς ἐξ Ἀγ. Τριάδος. Εἰς νέαν ὅλως μορφὴν ἀπεκατεστάθη ἡ εἰς χειρίστην κατάστασιν τέως εὐρισκομένη τοιχογραφία τῆς ἐπὶ βωμοῦ καθημένης θεότητος ἐξ Ἀγ. Τριάδος. Αἰσθητῶς ἐβελτιώθη ἡ μικρὰ τοιχογραφία τῶν ἐλάφων καὶ τελετουργουσῶν μορφῶν, ἡ ἐκ τοῦ αὐτοῦ χώρου προερχομένη. Τὸν καθαρισμόν τῆς σημαντικῆς τοιχογραφίας τῆς πομπῆς τῶν σπονδοφορούντων ἐξ Ἀγ. Τριάδος ἐξετέλεσεν ἀριστοτεχνικῶς ὁ ἀρχιτεχνίτης Ζαχαρίας Κανάκης. Ἐγένετο ἐπίσης προπαρασκευὴ δι' ἀνασύνθεσιν εἰς τὴν τελικὴν μορφὴν τῆς γνωστῆς τοιχογραφίας τῶν αἰλούρων τῆς Ἐπαύλεως Ἀγ. Τριάδος, ἀνευρεθέντων πολλῶν ἄλλων τεμαχίων.

Εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἐγένετο ἀποκατάστασις πλήθους ἀντικειμένων τῆς ἐκθέσεως, τῶν ὁποίων ἐβελτιώθη ἡ ἐμφάνισις, συνεκολλήθησαν νὰ νέα εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τῶν γενομένων ἐργασιῶν περισυλλογῆς καὶ πολλὰ τῶν ἀποθηκῶν. Πρὸς τοῦτο εἰργάσθησαν οἱ τεχνίται Ἰ. Μεραμβελιωτάκης, Κωνστ. Βιτωράκης, Ἀναστ. Καροῦσος καὶ Ἰωάν. Τακάκης (οἱ τρεῖς τελευταῖοι ἐκτάκτως). Ἐξηκολούθησε κυρίως ἡ συγκόλλησις πρωτομινωικῶν ἀγγείων ἐκ τῶν θολωτῶν τάφων Λεβήνος, τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων τοῦ θολωτοῦ τάφου Ροτασίου, τῶν ἀνασκαφῶν Χόνδρου Βιάννου καὶ Ἀχλαδίων Σητείας. Συνεκροτήθη ἐπίσης σημαντικὴ σειρὰ πύθων καὶ σαρκοφάγων ἐκ τῶν προανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων τάφων τῶν Γαλανῶν Χαρακιῶν Βιάννου, λαμπρὰ σειρὰ ἀγγείων καὶ σαρκοφάγων τῶν ΥΜΙΙΙ λαξευτῶν τάφων Μυρσίνης, τοῦ προανακτορικοῦ μινωικοῦ θολωτοῦ τάφου Γαλανῶν Χαρακιῶν Μυρσίνης, αἱ σημαντικαὶ σαρκοφάγοι τῆς περιοχῆς Γιοφυρακίων κλπ. Ἀπεκατεστάθησαν καθαρισθεῖσαι καὶ συγκολληθεῖσαι αἱ νέα σημαντικαὶ ἀρχαῖκαὶ ἐγγάρακτοι στῆλαι τῆς περιοχῆς Πρινιαῖ. Πλήθος χαλκῶν ἀντικειμένων ἐκ τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν ὑπέστη νέαν τεχνικὴν ἐπεξεργασίαν μὲ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἠλεκτρολυτικῶν μεθόδων καὶ τῆς μονίμου συγκολλήσεως.

Παραλλήλως διὰ τῶν τεχνιῶν οἱ ὁποῖοι ἐργάζονται διὰ λογαριασμόν τῶν ξένων ἀρχαιολ. Σχολῶν ἀπεκατεστάθη σημαντικὸς ἀριθμὸς ἀγγείων τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν Φαιστοῦ, θολωτοῦ τάφου Καμηλάρη παρὰ τὴν Ἀγ. Τριάδα, τῆς παρὰ τὴν Μητρόπολιν Γόρτυνος μινωικῆς ἀγροικίας, ὅπου συνεπληρώθησαν καὶ ἄλλοι πύθοι τῇ συμβολῇ καὶ ἡμετέρων τεχνιῶν καὶ ἐτοποθετήθησαν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν θέσιν, ὡς καὶ τῶν ἀνασκαφῶν Κνωσοῦ.

Δέον ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ ὅτι, παρὰ τὴν καταβαλλομένην ἐντατικὴν

προσπάθειαν καὶ τὴν συνεργασίαν τῶν ξένων Σχολῶν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀποκαταστάσεως, ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ διατιθέμενα μέσα καὶ προσωπικὸν τεχνιτῶν εἶναι τελείως ἀνεπαρκῆ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ συνόλου τῶν κατ' ἔτος ἀνευρισκομένων εὐρημάτων. Οὕτω ἐπαυξάνεται βαθμηδὸν τὸ ὑλικόν, τὸ ὁποῖον ἀσυγκόλλητον καὶ ἐν πολλοῖς ἀκασθάριστον ἀποτίθεται εἰς τὰς ἀποθήκας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γίνεται ἡ σύγκυσις μεγαλυτέρα καὶ ἡ τελικὴ δημοσίευσίς τῶν εὐρημάτων δυσκολωτέρα.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς ἐπαυξήσεως τῶν βοηθητικῶν μέσων τῆς τουριστικῆς ἐκθέσεως δέον νὰ μνημονευθῇ ἐνταῦθα ἡ γινομένη ἐπιμελεστάτη ἐργασία ἰχνογραφήσεως τῶν μινωικῶν σφραγιδολίθων καὶ σφραγισμάτων πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὸ προετοιμαζόμενον Corpus μερίμνη τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Mainz, ἐκτελουμένη κατὰ τρόπον ἀριστοτεχνικὸν ὑπὸ τῶν Piet de Jong καὶ Θωμᾶ Φανουράκη, ἐργασία ἣτις θέλει χρησιμοποιηθῆ καὶ διὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ Μουσείου. Ὁ τελευταῖος ζωγράφος ἐξετέλεσεν ἀριστοτεχνικῶς καὶ τὰ σχέδια τῶν νέων ἀνακαλυφθεισῶν στηλῶν Πριναῖ.

Συνεχίσθη περαιτέρω ἡ ταξινόμησις τῶν ἐπιστημονικῶν συλλογῶν εἰς τὸ διὰ ταύτας εἰδικῶς προοριζόμενον τμήμα τοῦ Μουσείου, κυρίως διὰ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου, ὅστις καὶ σημαντικῶς συνέβαλε καὶ εἰς τὴν πρόοδον πασῶν τῶν λοιπῶν μουσειακῶν ἐργασιῶν. Ἡδη ἡ ταξινόμησις πλησιάζει εἰς τὸ τελειωτικὸν στάδιον, τὸ ὁποῖον θὰ πραγματοποιηθῇ εὐθὺς μετὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν τριῶν νέων αἰθουσῶν τῆς ἤδη ἀποπερατωθείσης νέας πτέρυγος. Μὲ ταχύτερον ρυθμὸν συνεχίσθη ἐπίσης ἡ καταγραφή τῶν ἀκαταγράφων τοῦ Μουσείου, ἀνερχομένων εἰς πολλὰς χιλιάδας. Τὸ ἐπίπονον τοῦτο ἔργον ἐγένετο διὰ τοῦ Ἐπιμελητοῦ, ἐπικουρουμένου καὶ ὑπὸ τινων πτυχιούχων τοῦ Πανεπιστημίου (Παναγιωτάκη, Σακελλαράκη, Σαπουνᾶ, Δουλγεράκη, Μαυριγιαννάκη). Πρὸς ἀποστολὴν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας προετοιμάσθησαν ἀντίγραφα τῶν περισσυτέρων καταλόγων τοῦ Μουσείου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1940 καὶ ἐφεξῆς.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν νέων ἀποθηκῶν ἤρχισεν ἡ τοποθέτησις θηκῶν - ἐταζερῶν τύπου Dexion ἐκ συναρμολογουμένων ἐλασμάτων καὶ πλαισίων, ἵνα γίνῃ ἡ τελειωτικὴ ταξινόμησις τῶν ἀποθηκῶν. Ἀτυχῶς τὰ ἐκ τῆς τηρήσεως τῶν διατάξεων τοῦ Δημοσίου Λογιστικοῦ προκύψαντα προσκόμματα δὲν ἐπέτρεψαν τὴν εἰς σημαντικὸν βαθμὸν προαγωγὴν τοῦ σπουδαίου τούτου ἔργου. Προπαρεσκευάσθη ὁμως περαιτέρω ἡ μεταφορὰ καὶ ταξινόμησις τῶν ἐν ἀποθηκεύσει ἀρχαιοτήτων εἰς τὰς νέας ἀποθήκας.

Ἐπραγματοποιήθη ἡ νέα ταξινόμησις τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Μουσείου μετὰ ἐξονυχιστικὸν ἔλεγχον εἰς τὰς νέας θήκας-ἐταζέρας τύπου Dexion, αἵτινες εἶχον ἤδη τοποθετηθῆ κατὰ τὸ τέλος τοῦ προηγουμένου ἔτους.

Ἐκυκλοφόρησεν ἡ νέα, τρίτη κατὰ σειρὰν, ἔκδοσις τοῦ Ὁδηγοῦ τοῦ Μουσείου εἰς τὴν Ἀγγλικήν.

Τὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης, τὸ στεγαζόμενον, ὡς γνωστόν, εἰς τὸ Μέγαρον Καλοκαιρινοῦ καὶ τελοῦν ὑπὸ τὴν διαχείρισιν τῆς ἐν Ἡρακλείῳ Ἐταιρείας τῶν Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν, ἐπλούτισε τὰς συλλογὰς του, ὡς ἐκτενέστερον διαλαμβάνει ἡ σχετικὴ ἐκθεσις τῶν πεπραγμένων τῆς ὡς ἄνω Ἐταιρείας, δημοσιευομένη ἄνωτέρω.

Ὅχι μεγάλη πρόοδος συνετελέσθη εἰς τὰ λοιπὰ Μουσεία καὶ Συλλογὰς τῆς νήσου Κρήτης· ἔλλειψαι προσωπικοῦ καὶ μέσων παραμένουν μᾶλλον εἰς στάσιμον κατάστασιν καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐκθέσεως εἰς μᾶλλον μειονεκτικὴν μοῖραν. Ἐλήφθησαν μέτρα διὰ τὴν εἰς προσεχῆς μέλλον βελτίωσιν τῆς κατα-

στάσεώς των. Πολλά νέα εὑρήματα ἐπλούρισαν τὰς συλλογὰς τοῦ Μουσείου Χανίων (ἰδίᾳ ἐκ τῶν τάφων Μαζαλῆ Χανίων καὶ ἐκ Λισσοῦ), Ρεθύμνης (χριστιανικῶν Βασιλικῶν Βυζύρι Ἀμαρίου καὶ Βιρὰν Ἐπισκοπῆς), Ἀγ. Νικολάου καὶ Ἱεραπέτρας (διὰ περισυλλογῆς ἐπιγραφῶν καὶ γλυπτῶν).

Ἔργα ἀποκαταστάσεως εἰς ἀρχαιολογικοὺς χώρους ἐγένοντο κατὰ κύριον λόγον εἰς τὴν Κνωσόν, μικροτέρας δὲ κλίμακος εἰς τὸ ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ. Εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ συνεπληρώθη ἡ ἀποκατάστασις τῶν χρωμάτων εἰς ὀλόκληρον τὴν Δυτικὴν πτέρυγα, ἀκολουθηθέντος τοῦ αὐτοῦ συστήματος μιμήσεως τῶν ξυλίνων δοκῶν, περιθρομάτων, παραστάδων κλπ. καὶ ἀνανεώσεως τῶν χρωματισμῶν τῶν κιόνων. Ἐλήφθη φροντὶς ὅπως τὰ ἐν ὑπαίθρῳ χρώματα γίνουσι στερεώτερα καὶ ἀντέχοντα εἰς τὴν ἐπήρειαν τῶν καιρικῶν μεταβολῶν. Ὡς πρὸς τὴν διὰ στεγαστρῶν προστασίαν τμημάτων τοῦ Ἀνακτόρου ἐγένετο μόνον ριζικὴ ἐπισκευὴ τοῦ ἐξ ἑτερνίτου ὑπάρχοντος εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἱεροῦ τῶν Διπλῶν Πελέκων, παθόντος ἐκ τῶν λίαν βιαιῶν, κατὰ τὸ θέρος ἐπισυμβάντων νοτίων ἀνέμων. Εἰς τὸ μέγα κλιμακοστάσιον δὲν ἐτοποθετήθη τὸ ἐκ διαφανοῦς πλαστικῆς ὕλης στέγαστρον, διότι τὸ ἐξ Ἰταλίας ἀφιχθὲν ὕλικόν εἶχε ὑποπράσινον, μὴ προσαρμοζόμενον εἰς τὸ σύνολον, χρῶμα. Ἐπροτιμήθη νὰ τοποθετηθῆ τοῦτο εἰς τὴν Νοτιανατολικὴν Οἰκίαν, ἣτις οὕτω ἐπροστατεύθη καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν. Τὸ στέγαστρον τοῦτο ἐγένετο βάσει τῆς κτηθείσης πείρας κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ λίαν ἐκτεταμένου στεγαστροῦ εἰς τὴν μινωικὴν ἀγροικίαν Γόρτυνος, καὶ ἡ ἀρχιτέκτων τῆς Ἰταλικῆς Σχολῆς, ἀδεία τοῦ Διευθυντοῦ αὐτῆς κ. Λενί, παρέσχε τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῆς ἀρωγὴν διὰ τὴν καλὴν τοποθέτησιν τούτου. Οὕτω ἐπραγματοποιήθη ἐν Κνωσῷ ἡ πρώτη ἐφαρμογὴ στεγαστροῦ τοῦ νέου συστήματος, διαφώτου, λίαν ἐλαφροῦ καὶ ἐπὶ λεπτῶν σωληνωτῶν στηριγμάτων μικρᾶς διατομῆς στηριζομένου, καὶ ἐλάχιστα παραβλάπτοντος τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου. Τὸ τοποθετηθὲν ὕλικόν εἶναι λίαν ἀνθεκτικόν ἐναντι τῶν βιαιῶν ἀνέμων, οἵτινες κυριολεκτικῶς σαρώνουν τὴν κοιλάδα τοῦ Καιράτου ποταμοῦ.

Ἡ κυρία ἐργασία ἀποκαταστάσεων ἐγένετο κατὰ τὴν Βασιλικὴν Ὀδόν, συνδέουσάν τὸ Μέγα Ἀνάκτορον πρὸς τὸ Μικρόν. Ἀπεκομίσθησαν οἱ μεγάλοι ὄγκοι τῶν χωμάτων τῶν προσφάτων κατὰ τὴν Ὀδὸν ἀνασκαφῶν, ἀπεκαλύφθησαν καὶ ἐστερεώθησαν ἅπαντα τὰ πλακόστρωτα, ἐγένετο ἀποχέτευσις τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, διεπλατύνθη εἰς ἴσον πλάτος ὀλόκληρος ἡ ὁδὸς καὶ ἀντεστηρίχθησαν δι' ἰσχυρῶν ἀντρεισματικῶν τοίχων κατ' ἀμφοτέρους τὰς πλευρὰς τὰ ὑψηλὰ χώματα, τὰ ὁποῖα συνεχῶς κατέπιπτον ἐπιχώνοντα ταύτην. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὡς ἄνω μακρᾶς καὶ ἐπιπόνου ἐργασίας εἶναι ὅτι ἡ ἐξόχως ἐντυπωτικὴ αὕτη ὁδός, ἡ παλαιότερα ἐν Εὐρώπῃ, κατέστη ὄρατὴ εἰς τὸ σύνολόν της καὶ ἐξησφαλίσθη σχεδὸν ἀπὸ τῆς φθορᾶς. Κατὰ τὴν διαπλάτυνσιν ἀπεκαλύφθησαν καὶ ἄλλα λείψανα, ἀνήκοντα εἰς διαφόρους περιόδους, διὰ τὰ ὁποῖα ἐλήφθη ἰδιαιτέρα φροντὶς στερεώσεως καὶ ὑποστηρίξεώς των ὠρισμένα ἐνδιαφέροντα λείψανα ἑλληνορρωμαϊκῶν οἰκιῶν διετηρήθησαν ὑποστηριχθέντα δι' ἰδιαιτέρας κρηπίδος. Ἐλήφθη ἐπίσης φροντὶς ὅπως ἀπὸ τῆς Ὀδοῦ γίνουσι προσβαταὶ αἱ ἐκατέρωθεν ἀνασκαφεῖσαι προσφάτως οἰκίαι.

Διὰ τὴν στερέωσιν τῶν κατὰ τὴν Βασιλικὴν Ὀδὸν οἰκιῶν ἐγένοντο εἰδικὰ ἔργα ὑποθεμελιώσεως τῶν τοίχων, κατασκευῆς πέριξ ἀντρεισματικῶν τοίχων, παρεμποδιζόντων τὴν πτώσιν τῶν χωμάτων, στερεώσεως τῶν λίθων τῶν τοίχων, καθαρισμοῦ καὶ ἐξασφαλίσεως τοῦ σημαντικοῦ ἀρχαίου

ὄχετοῦ κλπ. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀνεκαλύφθησαν καὶ σημαντικὰ εὐρήματα, περὶ ὧν κατωτέρω. Ἡ κυριωτέρα ἐργασία ἐγένετο διὰ τὴν στερέωσιν, ἀποκατάστασιν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς Οἰκίας τῶν Τοιχογραφιῶν καὶ τῶν περὶ ταύτην λειψάνων. Τὰ ἀρχαῖα κτήρια κατὰ τὸν χῶρον τοῦτον ἦσαν λίαν συγκεχυμένα, διότι ἀπὸ τῆς ἀνασκαφῆς των (1922) οὐδεμία σχεδὸν ἐργασία εἶχε γίνῃ ἐπ' αὐτῶν. Παραλλήλως ἐλήφθη φροντίς ὅπως δισαφηθοῦν πολλὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον παραμείνει ἀσαφῆ, καὶ ὅπως παραμείνουν ὁρατὰ τὰ λείψανα τῶν παλαιότερων περιόδων. Τοῖχοι, πλακόστρωτα, παραστάδες, κατώφλια ἐστερεώθησαν καὶ ἀπεκατεστάθησαν τὰ μετατοπισθέντα ἐπανῆλθον εἰς τὴν θέσιν των. Τὸ σχέδιον τῆς οἰκίας διεσαφήθη πλήρως καὶ ὠρισμένα ἀνασκαφικὰ λάθη ἐπληρωθῆσαν. Αἱ περίξ οἰκίαι, ἐν μέρει μόνον ὑπὸ τοῦ Ἐβανς ἀνασκαφεῖσαι, ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐστερεώθησαν. Πολλὰ νέα στοιχεῖα ἤλθον εἰς φῶς περὶ τῶν ὁποίων γίνεται κατωτέρω λόγος. Ὑψηλοὶ ἀντρευματικοὶ τοῖχοι κατεσκευάσθησαν περὶ τὸν χῶρον πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων. Μεγάλοι σωροὶ ὀστράκων μετετοπίσθησαν διὰ τὴν περαιτέρω ἀποκατάστασιν τοῦ ὅλου χώρου. Τέλος κατεσκευάσθη ὁδὸς προσπελάσεως, συνδέουσα τὸν χῶρον μὲ τὴν Βασιλικὴν Ὀδόν.

Ἐργασίαι στερεώσεως καὶ ἀποκατεστάσεως ἐγένοντο ἐπίσης κατὰ τὴν Βορείαν Οἰκίαν, ἣ ὁποία εἶχε σχεδὸν καταστῆ ἀθέατος λόγῳ τῆς πυκνῆς βλαστήσεως καὶ τῶν ὄγκων τῶν χωμάτων, δι' ὧν ἐπεκαλύφθη. Ἐγένετο ἐκρίζωσις τῶν μεγάλων δένδρων, κυρίως συκῶν, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀποκλείσει τὰς διαβάσεις καὶ εἶχον ἐκτοπίσει τοὺς μεγάλους πελεκητοὺς λίθους τῆς τοιχοποιίας. Ἐστερεώθησαν πάντες οἱ τοῖχοι, ἀπεκατεστάθησαν οἱ καταπεσόντες τετραγωνικοὶ πεσσοί, ἐγένετο διάνοιξις θυρῶν, ἀποκάλυψις πλακοστρώτων καὶ τοίχων, ἀντεστηρίχθησαν τὰ περίξ χώματα καὶ ὁ χῶρος, κατόπιν συμφωνίας μὲ τοὺς περίξ ἰδιοκτῆτας, ὠρθογωνίσθη καὶ περιεφράχθη. Ἡ οἰκία ἀπεδείχθη ὅτι ἐκτείνεται πρὸς πάσας τὰς πλευράς, ἔχει δὲ ἀνάγκην περαιτέρω ἀνασκαφῆς. Ἐπὶ πλέον διεπλατύνθη, ἰσοπεδώθη καὶ ἐπροστατεύθη διὰ ξηρολιθικῶν τοίχων ἢ πρόσβασις ἀπὸ τὸ Ἀνάκτορον.

Τέλος ἤρχισεν ἡ ἀποκατάστασις τῶν Οἰκιῶν τῆς Δυτικῆς αὐλῆς, καθαρισθέντος τοῦ χώρου καὶ στερεωθέντων τῶν τοίχων. Ἡ ἐργασία πρόκειται νὰ συνεχισθῇ.

Εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ ἐγένοντο μόνον δευτερεύουσαι ἐργασίαι στερεώσεως. Ἐγένετο ὅμως μὲ ἐπιμέλειαν μετακινήσις τοῦ πλακοστρώτου τοῦ κυρίου διαδρόμου εἰσόδου, ἵνα γίνῃ ἔρευνα ὑπὸ τοῦτον. Μετὰ τὴν ἔρευναν ἐκρίθη ἀναγκαῖον ὅπως ἀποκατασταθῇ διάβασις, ἵνα παραμείνῃ θεατὸς ὁ διάδρομος τοῦ παλαιότερου Ἀνακτόρου.

Εἰς τὴν προσφάτως ἀποκαλυφθεῖσαν μινωικὴν ἀγροικίαν παρὰ τὴν Μητροπόλιν Γόρτυνος (θέσις Καννιά) μετὰ προηγουμένην στερέωσιν τῶν τοίχων καὶ ἐπανατοποθέτησιν τῶν ἀνασυγκροτηθέντων πενήκοντα ἐπτὰ πύθων εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν θέσιν κατεσκευάσθη μὲ σχέδια καὶ ἐπιμέλειαν τῆς ἀρχιτέκτονος τῆς Ἰταλικῆς Σχολῆς Erica Fiandra στέγαστρον ἐκτεταμένον ἐκ πλαστικῆς ἡμιδιαφανοῦς, ὕλης τύπου Edilux χρώματος ὑποπρασίνου στηριζομένου ἐπὶ στύλων ἐκ σιδηρῶν σωλῆνων μικρᾶς διατομῆς. Τὸ στέγαστρον τοῦτο ἐξησφάλισε τὸ πρότυπον διὰ τὴν κατασκευὴν καὶ ἄλλων στεγάστρον. Ὁ χῶρος ἀκολούθως περιεφράχθη ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας δαπάνῃ τοῦ Ταμείου Ἀρχαιολ. Ἀπολλοτριώσεων μὲ πλαίσια ἐκ πλεκτοῦ δικτυωτοῦ.

Ἔργασια συστηματικῆς περιφράξεως ἐν μέρει διὰ πλαισίων δικτυωτοῦ πλεκτοῦ σύρματος, ἐν μέρει δι' ἀκανθωτοῦ σύρματος ἐπὶ σιδηρῶν πασάλων, ἐγένετο εἰς τὸν Ἀρχαιολογικὸν χώρον τῶν μινωικῶν οἰκιῶν Τυλίσου, ὅπου ἐλήφθη φροντίς διὰ τὴν εὐθυγράμμισιν τῶν ὀρίων καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν εἰσόδου.

Στερέωσις μωσαϊκῶν ἐγένετο εἰς τὴν παλαιοχριστιανικὴν Βασιλικὴν Χερσονήσου (Καστρί), ὅπου καὶ δι' εἰδικοῦ θαλαμωτοῦ στεγάστρου ἐπροστατεύθησαν οἱ ἀποκαλυφθέντες σημαντικοὶ τάφοι τοῦ νοτίου παστοφορίου.

Σημαντικὰ ὑπῆρξαν τὰ ἔργα τὰ ὅποια ἐξετελέσθησαν διὰ τὴν προστασίαν τῶν μεσαιωνικῶν μνημείων τῆς νήσου. Ἰδιαιτέρως δέον νὰ ἐξαρθῇ τὸ γεγονός τῆς ἐνάρξεως τῆς τουριστικῆς ἀξιοποιήσεως τῶν ἐνετικῶν τειχῶν τῆς πόλεως Ἡρακλείου, συνδυαζομένης μὲ τὴν ἀποκατάστασιν καὶ ἀνάδειξιν τούτων ὡς μνημείων. Ὁ Ἑλληνικὸς Ὄργανισμὸς Τουρισμοῦ ἀνέγραψε τοῦτο εἰς τὸν πίνακα τῶν ἐκ τοῦ λογαριασμοῦ Δημοσίων Ἐπενδύσεων χρηματοδοτουμένων ἔργων μὲ τὸ ποσὸν τῶν δέκα ἑκατομμυρίων διὰ μίαν πενταετίαν, ἀλλὰ προβλέπεται ὅτι ἡ συνολικὴ δαπάνη ἀξιοποιήσεως θὰ ὑπερβῇ τὰ πενήκοντα ἑκατομμύρια δραχμῶν. Ἡδη διὰ τοῦ τεχνικοῦ γραφείου Πετυχάκη—Τζομπανάκη ἐγένετο πλήρης ἀποτύπωσις τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν, μετὰ τῶν πυλῶν καὶ στοῶν των. Ἀνετέθη δὲ εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Πάτροκλον Καραντινὸν ἡ ἐκπόνησις τῶν προσχεδίων ἀξιοποιήσεως. Διὰ τὴν ἄμεσον ἔναρξιν τῶν ἔργων ἐζητήθη ἡ ἐκτέλεσις τῆς γεφυρώσεως τοῦ ρήγματος παρὰ τὴν πύλην Βηθλεὲμ κατὰ τὸν Ἀγ. Ἀνδρέαν καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους εἶχον ἤδη ἐκπονηθῆ τὰ σχετικὰ σχέδια. Διὰ προπαρασκευαστικὴν ἐργασίαν διετέθη ἐν ἑκατομμύριον δραχμῶν εἰς ἐκτέλεσιν διὰ τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Ν. Πλάτωνος ἀπολογιστικῶς ἔργων κατὰ τὴν κρίσιν αὐτοῦ, μέχρι δὲ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους εἶχε δαπανηθῆ τὸ ἥμισυ τοῦ ποσοῦ τούτου καὶ ἐπραγματοποιήθησαν τὰ ἀκόλουθα: Τὰ προπετάσματα καὶ οἱ προμαχῶνες ἀπηλλάγησαν κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος καὶ ὅπου ἦτο δυνατὸν ἀπὸ τὰ ἐπικαλύπτοντα σαπρόφυτα. Ἐκλείσθησαν πολλὰ ρήγματα τῶν προπετασμάτων, μάλιστα τὸ μέγα κατὰ τὸν προμαχῶνα Βιτούρη. Ἐπανφοδομήθη τὸ καταπεσὸν ἄνω τμήμα τοῦ προπετάσματος τοῦ προμαχῶνος Μαρτινέγκο, ὅστις ἰσοπεδώθη καὶ ἤρχισεν ἀξιοποιούμενος μὲ τὴν μερικὴν ἀποκατάστασιν, τῶν κατὰ τὰ ὠτία χαμηλῶν πλατειῶν τῶν Piazza Basse. Κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπεκατεστάθη ὁ ἐπιπρομαχῶν (Cavaliere) Μαρτινέγκο, ὅπου ὁ τάφος τοῦ παγκοσμίου φήμης συγγραφέως Νικ. Καζαντζάκη, συμπληρωθεισῶν τῶν πλευρῶν του, κατασκευασθέντων κατὰ προέκτασιν τούτων τῶν θωρακίων του καὶ ἰσοπεδωθείσης τῆς κορυφῆς του ἤρχισε δὲ κατασκευαζομένη καὶ ἡ κλιμακωτὴ πρόσβασις. Ἡ πρόσοψις τῆς Πύλης τοῦ Παντοκράτορος ἀπεκατεστάθη εἰς τὴν παλαιὰν αὐτῆς μορφήν. Διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν τειχῶν ἀπὸ τὰ ἐπ' αὐτῶν προκτίσματα ἤρχισαν λαμβανόμενα ὠρισμένα μέτρα, κατηδαφίσθη δὲ μέρος ἐκ τῶν δευτερευουσῶν ἐγκαταστάσεων. Αἱ ἐργασίαι συνεχίζονται.

Εἰς τὸ Φρούριον τοῦ Λιμένος, ἐπιβλέποντος τοῦ ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου, συνεχίσθησαν τὰ ἔργα ἀποκαταστάσεως εἰς μικρὰν κλίμακα ὁ πύργος τοῦ φάρου ἀπηλλάγη τελείως τῶν ἐπικατασκευῶν, ὠρισμένα οἰκήματα τῶν ναυτοπροσκόπων καὶ τοῦ φαρφύλακος κατηδαφίσθησαν, ἐκαθαρίσθη ἡ νοτία καὶ ἀνατολικὴ ζώνη τῶν ἐνετικῶν οἰκημάτων ἐπὶ τοῦ ἄνω ἰσοπέδου, ὠρισμένα κανονιοθυρίδες ἀπεκατεστάθησαν.

Εἰς τὸν δ ο υ κ ι κ ὸ ν ν α ὸ ν τ ο ὕ Ἄ γ. Μ ά ρ κ ο υ ἐξετελέσθησαν τὰ ἔργα ἀποκαταστάσεως τρίτης φάσεως, τῇ ἐποπτεία τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Νικ. Πλάτωνος καὶ τῇ τεχνικῇ ἐπιβλέψει τοῦ μηχανικοῦ Ἀλεξ. Μανιδάκη: Ἐγένοντο τὰ ἐσωτερικὰ ἐπιχρίσματα, ὑδροχρωματισμοί, καὶ χρώματα τῶν δοκῶν τῆς στέγης καὶ τῶν ξύλων τῆς ὀροφῆς· εἰς τὸ τοξωτὸν ἄνοιγμα τοῦ νοτίου τοίχου κατεσκευάσθη τρίλοβον παράθυρον· διεμορφώθησαν οἱ κοσμηταὶ τῶν τοξοστοιχιῶν· διεστρώθη τὸ ἔδαφος μετὰ τὴν ἀπαραίτητον προπαρασκευὴν διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, λοξῶς τοποθετημένων καὶ μὲ περιβάλλοντα πλαίσια συμφώνως πρὸς τὴν παλαιὰν διάταξιν· κατεσκευάσθησαν αἱ ἀποχετεύσεις μετὰ τῶν φρεατίων τῶν· διεστρώθη ἡ μικρὰ νοτία αὐλὴ καὶ διεμορφώθη ἡ βορεία· ἐτοποθετήθησαν αἱ ὑδρορροαὶ τῶν στεγῶν· ἐτοποθετήθησαν ἡμιδιαφανῆ ὑελώματα εἰς τὰ ὑελοστάσια τῶν πολυαρίθμων παραθύρων τέλος ἐγένετο ἡ ἠλεκτρικὴ ἐγκατάστασις πλὴν τῆς τοποθετήσεως τῶν φωτιστικῶν σωμάτων.

Εἰς τὸ Ρ έ θ υ μ ν ο ν ἢ Ἐ ν ε τ ι κ ῆ Λ έ σ χ η, ἔνθα στεγάζεται τὸ Μουσεῖον, ἀπηλλάγη τέλος τῶν κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν νεωτερικῶν προσκτισμάτων, ἵνα δὲ προστατευθῇ ἡ νοτία πλευρὰ ἀπὸ πᾶσαν ἐπικάλυψιν ἐξηγοράσθη ἡ ἀνεγειρομένη νεωτερικὴ οἰκοδομή. Μελετᾶται ἡ ἐξαγορὰ τῶν οἰκημάτων ἀνατολικῶς καὶ περαιτέρω νοτίως, ἵνα λυθῇ τὸ θέμα τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ Μουσείου.

Ἐπιβλέπωντος τοῦ Ἐπιμελητοῦ Μύρωνος Μιχαηλίδου ἐγένοντο ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως εἰς τὴν Ἰ. Μ ο ν ῆ ν Ἀ ρ κ α δ ί ο υ. Ἐγένετο ἀνακεράμωσις τοῦ ναοῦ διὰ παλαιῶν κεραμίδων, μετὰ προστασίας τῶν καμαρῶν καὶ τῶν τεταρτοσφαιρίων τῶν δύο Ἱερῶν Βημάτων διὰ σιμεντομανδύου ὀπλισμένου· ἀνακατασκευάσθησαν τὰ καταστραφέντα ἐπιχρίσματα, πλὴν ἐπὶ τῆς κυρίας προσόψεως, καὶ διεστρώθη τὸ δάπεδον τῆς Τροπέζης. Ἐπίσης εἰς τὸν ἐξωτερικὸν περίβολον τῆς μονῆς ἐγένοντο ἐπισκευαὶ καὶ διανοίξεις παραθύρων

Εἰς τὸν Ἄ γ. Φ ρ α γ κ ῖ σ κ ο ν Χ α ν ῖ ω ν διὰ τοῦ Νομομηχανικοῦ Κωνστ. Λασιθιωτάκη συνεχίσθη τὸ ἔργον τῆς ἀποκαταστάσεως, ἐν ὧσφι τῆς στεγάζσεως ἐν αὐτῷ τοῦ Μουσείου Χανίων. Λόγω τῆς ἀποδειχθείσης μερικῆς καθιζήσεως τοῦ βορείου τοίχου, ἧτις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τὴν διάνοξιν τῆς καμαρωτῆς στέγης, ἐχρειάσθη νὰ κατεσκευασθοῦν δοκοὶ ἀντιστηρίξεως ἐξωτερικῶς. Τοῦτο ἐλέφερε μειονεκτικὴν ἐμφάνισιν τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ πρόκειται νὰ γίνουν ἔργα ἀποκρύψεως τούτων. Ἐγένετο πλήρης ἐπικάλυψις τῆς καμάρας τοῦ ναοῦ μετὰ προηγουμένην ἔμφραξιν τῶν ρωγμῶν καὶ ἐνίσχυσιν ἐπίσης προπαρασκευὴ διὰ τὴν πλακόστρωσιν τοῦ δαπέδου, διαμόρφωσις τῶν ἀνοιγμάτων τῶν παραθύρων, μερικὴ ἐκτέλεσις τῆς ἠλεκτρικῆς ἐγκαταστάσεως. Ἐγένετο παραλλήλως ἡ γενικὴ διαμόρφωσις τῶν προαυλίων, τόσον τοῦ βορείου ὅσον καὶ τοῦ νοτίου. Ὑπολείπονται εἰσέτι ἡ μαρμαρόστρωσις τοῦ δαπέδου, ἡ κατασκευὴ τῶν κουφωμάτων καὶ κιγκλιδωμάτων, ἡ διαμόρφωσις τῆς ἀνατολικῆς ὄψεως, ἡ συμπληρωματικὴ ἐργασία διαμορφώσεως τῶν περιβόλων καὶ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐγκαταστάσεως.

Τέλος ἔργα συντηρήσεως ἐγένοντο ἐπιβλέψει τοῦ αὐτοῦ Νομομηχανικοῦ εἰς τὸ ἐ ξ ω κ κ λ ῆ σ ι ο ν τ ο ὕ Ἄ γ. Π α ὐ λ ο υ Σ φ α κ ῖ ω ν, τὸ ὁποῖον ἰσχυρῶς εἶχε πάθει ὡς εὐρισκόμενον παρὰ τὴν ἀκτὴν· ἐπροστατεύθη ἡ κρηπίς, ἐγένετο ἀρμολόγησις τῶν τοίχων, στεγανοποίησις τοῦ τρούλου καὶ κατεσκευάσθησαν θύρα καὶ φεγγίται.

Διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχαρία Κανάκη ἐγένοντο ἐργασίαι ἐξασφαλίσεως καὶ προχείρου στερεώσεως τῆς τελευταίως ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας, δα-

πάνη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας, ἐξαγορασθείσης σημαντικῆς ἐνετικῆς Ἐπαύλεως De Mezzo εἰς Ἰτιάν Σητείας.

Εἰς τὰ κυθυρῶς τουριστικὰ ἔργα ἔγινε σχετικὴ πρόοδος. Τὸ Γραφεῖον Πληροφοριῶν τοῦ Τουρισμοῦ ἐλειτούργησε διὰ πρώτην φοράν καὶ ἤρχισε ἀναδιοργανοῦν ἀρχεῖα φωτογραφιῶν, χαρτῶν, δελτίων πληροφοριῶν κλπ., ὑπὸ ὑπεύθυνον διευθυντήν. Ἐδόθησαν ἄδειαι ἀσκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος τοπικοῦ ὁδηγοῦ καὶ εἰς ἄλλους ξεναγοὺς εἰς τὴν ἀγγλικήν, γαλλικὴν καὶ γερμανικὴν γλῶσσαν.

Ἡ πρὸς Φαιστόν διακλάδωσις ἠσφαλτοστρώθη καὶ τὸ Περίπτερον ἀπέκτησε τέλος ἀφθονον ὕδωρ ἐκ τοῦ διανοιγέντος ἀρτεσιανοῦ φρέατος κατὰ τὴν ΒΔ κλιτύν. Ὁ ξενὼν εὐρίσκεται νῦν εἰς ἱκανοποιητικὴν κατάστασιν καὶ λειτουργεῖ κανονικῶς, συμπληρωθέντος πῶς τοῦ ἐξοπλισμοῦ του. Εἰς τὸ ἀνσπαυτήριον τοῦ ἀρχαιολ. χώρου Τυλίσου συνεπληρώθη ὁ ἐξοπλισμός, ἐπιτρέπων τὴν ἐκεῖ παραμονὴν μικρῶν ὁμάδων. Σημαντικὸν βῆμα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Τουρισμοῦ ἐν Κρήτῃ εἶναι ὅτι ἐπροχώρησαν ἱκανοποιητικῶς τὰ ἔργα διαπλατύνσεως καὶ ἀσφαλτοστρώσεως τῶν κυρίων ἀρτηριῶν ἀπὸ Ἡρακλείου εἰς Μεσαρὰν καὶ πρὸς Ἀνατολ. Κρήτην.

Λίαν σημαντικὰ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐπὶ τῆς Κρήτης ἐκτελεσθεισῶν ἀνασκαφῶν τόσον τῆς ἐλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας ὅσον καὶ τῶν ξένων Ἀρχαιολ. Σχολῶν, καὶ ἐξαιρετικῶς πλούσιον ὕλικόν κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου κυρίως καὶ κατὰ μικρὸν ποσοστὸν εἰς τὰ λοιπὰ Μουσεῖα καὶ Συλλογὰς.

Α) Ἀνασκαφαὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας.

Εἰς τὴν Κεντρικὴν Κρήτην ἐγένοντο αἱ ἀκόλουθοι ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι: Διὰ τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Ν. Πλάτωνος ἐγενετο ἀνασκαφὴ δύο μᾶλλον πτωχῶν λαξευτῶν πρωτογεωμετρικῶν τάφων παρὰ τὸ χωρίον Μπαμπαλῆ περιοχῆς Τεμένους, ΒΑ τῆς Κνωσοῦ. Οἱ τάφοι οὗτοι περιεῖχον ἐλάχιστας ταφὰς καὶ πολὺ ὀλίγα ἀγγεῖα, τὰ πλεῖστα τοῦ τύπου τῶν μικρῶν ψευδοστόμων μὲ γεωμετρικὴν διακόσμησιν· τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον παρουσίασεν ὁ τάφος Β εἶναι ὅτι ἀκριβῶς κάτω τοῦ ταφικοῦ στρώματος καὶ ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ βράχου ἀνευρέθη σημαντικὸν παλαιοντολογικὸν εὔρημα ἐξ ἑπτὰ ὑπερμεγέθων σπονδύλων ἀγνώστου θηλαστικοῦ. Τὰ λείψανα τούτου ἐπεχώσθησαν κατὰ χώραν πρὸς μελέτην ὑπὸ εἰδικοῦ. Φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν αὐτὴν περιοχὴν ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι τάφοι καὶ ἀνιχνεύθησαν λείψανα κτηρίων ἀνηκόντων εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους.

Κατὰ τὴν ἐκρίζωσιν ἐλαιοδένδρων πρὸς φύτευσιν ἀμπέλου εἰς κτῆμα τῆς περιοχῆς ΒΑ τῶν Γιοφυρακίων καὶ κάτω τῶν ριζῶν ὑπερμεγέθους δένδρου ἀνευρέθη σημαντικὸς τάφος ΥΜ III β χρόνων, λαξευτὸς εἰς τὸν μαλακὸν βράχον καὶ περιέχων ταφὰς ἐντὸς σαρκοφάγων. Παρὰ τὴν διατάραξιν, ἡ ὁποία εἶχε γίνεαι παλαιόθεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ τάφου, κατωρθώθη νὰ περιουλλεγοῦν τρεῖς σαρκοφάγοι, καίτοι ἐν μέρει ἐλλειπεῖς τὸ ἀνώτερον αὐτῶν τμήμα, ἡ μία διασώζουσα τὸ κάλυμμά της καὶ ἕτερον κάλυμμα τετάρτης λάρνακος, τῆς ὁποίας τμήμα μόνον διεσώθη. Αἱ λάρνακες φέρουν λίαν ἀξιόλογον διακόσμησιν· ἡ μία τούτων πλέγματος ἐκ σχηματικῶν ἀνθέων, ἡ ἄλλη σύμβολα τῶν διπλῶν ἱερῶν κεράτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διανοιγόμενα φυτικὰ στελέχη, καὶ κεράτων μετὰ διπλοῦ πελέκεως ἐφ' οὗ ἐπικάθηται πτηνόν, ἡ τρίτη σειρῶν

ἐπαλλήλων ἱερῶν κεράτων μετὰ διπλῶν πελέκεων ἐν τῷ μέσῳ, ἐνῶ σχηματικὸν ἄνθος καὶ σηπία ἐκόσμου τὰς στενὰς πλευράς· τέλος τὸ κάλυμμα καὶ ἡ κατὰ τὸ ἥμισυ καταστραφείσα λάρναξ φέρει διάκοσμον κηλίδων στρογγύλων ἢ φυλλοειδῶν καὶ σχηματικὸν πτηνὸν εἰς τὴν στενὴν πλευράν. Ὀλίγα κτερίσματα, κύαθοι κύπελλα ἐπὶ ποδός, ψευδόστομα, συνώδευσαν τὰς ταφάς. Ἐνδιαφέρον εἶναι καλυκόμορφον ἐκ λευκοῦ λίθου ἄγγειον. Οἱ σκελετοὶ οἱ ἐντὸς τῶν λαρνῶν ἀνευρέθησαν τελείως διατεταραγμένοι. Τὸ σχῆμα τοῦ θαλάμου τοῦ τάφου εἶναι ὀρθογώνιον, ὃ δὲ δρόμος ἀνευρέθη κατὰ τὸ πλεῖστον κεκλεισμένος διὰ φράγματος. Ἡ ὀροφή τοῦ θαλάμου εἶχε τελείως καταρρεύσει καὶ ἀποκοπῆ. Προφανῶς ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι τάφοι κατὰ τὴν περιοχὴν, ἀλλ' ἡ ἀνίχνευσίς των μετὰ τὴν δι' ἐκσκαφῶν μετακίνησιν τοῦ χώματος εἶναι λίαν δυσχερής. Ὅχι μακρὰν ἀνευρέθησαν λείψανα ταφῶν ἀνατολιζούσης γεωμετρικῆς ἐποχῆς καὶ ἐκεῖθεν περισυνελέγησαν δύο ἐνδιαφέροντα ἄγγεῖα. Δὲν ἀπουσίαζον καὶ τὰ λείψανα κτηρίων ἐλληνορρωμαϊκῶν χρόνων.

Ὁ αὐτὸς Ἐφορος διενήργησε καὶ τὴν περισυλλογὴν τῶν κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς κοινοτικῆς ὁδοῦ ἀπὸ Πρι ν ι ᾶ εἰς Ἄνω Ἀσίτες ὁδοῦ, ὅχι μακρὰν τῆς περιοχῆς ὅπου εὐρίσκονται οἱ λαξευτοὶ εἰς τὸν βράχον μετὰ κογχῶν τάφοι εἰς θέσιν Σιντερόσπηλα, ἐνθα ἀνεκαλυφύθησαν δύο σημαντικαὶ ἐγχάρακτοι στήλαι μὲ παραστάσεις ὀπλιτῶν ἐν πλήρει ὀπλισμῷ Αἰ στήλαι αὗται ἀνήκουν εἰς τὸ τέλος τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος καὶ εἶναι χαρακτὰ μὲ τὴν αὐτὴν τεχνικὴν μὲ τὴν ὁποίαν καὶ αἱ ἄλλαι γνωσταὶ ἐκ Πρι ν ι ᾶ στήλαι, αἱ ὁποῖαι εὐρέθησαν πρὸ πολλῶν ἐτῶν (1909) τεμαχισμέναι ἢ λίαν ἐφθαρμέναι. Εὐθὺς ἀμέσως διενεργήθη εἰς τὸν χώρον ἐνθα ἀνευρέθησαν μικρὰ δοκιμαστικὴ ἀνασκαφή, ἡ ὁποία ἀπεκάλυπεν ἐννέα εἰσέτι στήλας καὶ τινὰ ἄλλα τεμάχια, ἐν μέρει χρησιμοποιηθείσας ὡς οἰκοδομικὸν ὑλικὸν εἰς διαχωριστικὸν τοῖχον μικροῦ οἰκοδομήματος ἐν μέρει ἐστρωμένου ἐντὸς ἐνὸς τῶν δωματίων. Πολὺ πιθανὸν τὸ ὑλικὸν εἶχε περισυλλεγῆ ἐκ παρακειμένων τάφων, διότι ἀνευρέθησαν δύο πυραὶ νεκρικαὶ εὐθὺς ἔξω τοῦ οἰκοδομήματος, ὡς καὶ εἷς τάφος μὲ πτωχὸν περιεχόμενον. Τὸ οἰκοδόμημα, ἴσως ἀπλοῦν περίφραγμα, ἀνήκει ἴσως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ΣΤ' π. Χ. αἰῶνος, ἂν κρίνη τις ἐκ τῆς περισυλλεγείσης κεραμεικῆς. Αἱ πλεῖσται τῶν στηλῶν παριστοῦν ὀρθίους πολεμιστὰς μὲ πλήρη ἀμυντικὸν ὀπλισμὸν, δόρυ καὶ ξίφος· αἱ ἀσπίδες διακοσμοῦνται μὲ ἐπισήματα ἢ μὲ θέματα ἄλλα διακοσμητικά· ἄλλαι παριστοῦν γυναικείας μορφᾶς ὀρθίας ἢ καθημένας καὶ κρατούσας διάφορα ἀντικείμενα. Μία τούτων φέρει κατοποίκιλτον φόρεμα καὶ κρατεῖ διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς στεφάνην, διὰ δὲ τῆς ἄλλης πτηνόν· ἄλλη κάθηται ἐπὶ περιτέχνου θρόνου μὲ ὑποπόδιον, κρατεῖ σκῆπτρον καὶ ἔχει παραπόδας ζῶον· τὸ ἄνω μέρος δυστυχῶς εἶναι ἐλλιπές· ἄλλη τέλος μορφῆ εἶναι πολοφόρος. Μία τῶν στηλῶν ἦτο ἴσως γραπτὴ διότι σώζει ἐγχάρακτον πλαίσιον, ἀλλ' ὅχι παράστασιν. Ἄλλη εἶχε, φαίνεται, τὴν παράστασιν εἰς τὸ ἔγκοιλον βάθος, μὲ ἀναθυρώσεις κύκλω ἰσχυρῶς ἐξεχούσας καὶ διακοσμουμένας ὑπὸ σπειρῶν. Τὸ εὔρημα εἶναι ἐξόχως σημαντικόν, διότι αἱ στήλαι ἐμφανίζουν λίαν σπανίαν τεχνικὴν καὶ ἀποτελοῦν ἀξιόλογα δείγματα τῆς ἀρχαϊκῆς κρητικῆς τέχνης.

Συνεχίσθη διὰ τοῦ Ἐφόρου Ν. Πλάτωνος δαπάνη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἢ ἀποκάλυψις τοῦ μετανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων (ΥΜΙΙΙ) συνοικισμοῦ εἰς τὸ Κεφάλι Χόνδρου Βιάννου μὲ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα. Μετὰ τὸν πλήρη καθαρισμὸν τῶν διαμερισμάτων τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1957 ἀνασκαφειῶν οἰκιῶν καὶ τὴν διασάφησιν πλείστων ὄσων νέων στοιχείων, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν δωματίων, τὴν μορφήν τῶν πλακο-

στρώτων, τὴν ὑπαρξίν θρανίων, παραστάδων κατωφλίων, τὴν χρησιμοποίησιν ἔσιων κλπ., ἐξηρευνήθησαν τὰ κατώτερα στρώματα πολλῶν δωματίων, ἀνακαλυφθείσης ἱκανῆς κεραμεικῆς, ὑφαντικῶν βαρῶν σφαιρικοῦ ἢ κυλινδρικοῦ σχήματος. Περιουνελέγησαν καὶ ἄλλα τεμάχια τοῦ ὠραίου μὲ στεφάνην φύλλων λύχνου ἐκ ψαμμολίθου. Διὰ τῆς κεραμεικῆς ἐπεβεβαιώθη ὅτι ἡ χρονολογία τοῦ συνοικισμοῦ εἶναι ἀπὸ τῆς ΥΜ III Αβ μέχρι τῆς ΥΜ IIIβ περιόδου, καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ χρονικὴ διάρκειά του θὰ ἦτο 100 - 150 ἐτῶν. Ἐπίσης ἐπεβεβαιώθη ὅτι ὁ συνοικισμὸς ἐγένετο παρανάλωμα βιαίου πυρὸς μετὰ προηγηθεῖσαν σύλησιν ἢ ἔστω ἀφαίρεσιν τῶν σημαντικῶν ἀντικειμένων. Τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων εἶναι τὰ συνήθη τῆς μινωικῆς κεραμεικῆς κατὰ τὴν ὡς ἄνω περίοδον· πλεονάζουν αἱ ὑψίποδες κύλικες καὶ τὰ χαμηλὰ ἐπὶ ποδὸς κύπελλα. Ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, ἀρύταιναι, τριποδικαὶ χύτραι, πρόχοι καὶ ἀμφορεῖς εἶναι μετὰ τῶν συχνῶς συναντιωμένων σχημάτων. Περαιτέρω ἀνεσκάφησαν ἱκανὰ δωμάτια τῆς βορείας καὶ νοτίας παρυφῆς τῶν οἰκημάτων τοῦ διασέλλου, οὕτως ὥστε τὰ ἀνασκαφέντα εἰς τὸν τομέα τοῦτον διαμερίσματα νὰ φθάσουν τὸν ἀριθμὸν 50. Τὰ ἔτι περαιτέρω πάλαι ὑπάρχοντα δωμάτια παρεσύρθησαν πρὸς τὰς κλιτεῦς. Μεταξὺ τῶν βορειότερων διαμερισμάτων ἐν εὐμέγεθες ἔχει κεντρικὸν κίονα καὶ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν κλιμακωτὸν βᾶθρον. Φαίνεται ὅτι ἐκεῖ ἦτο τὸ ἱερόν· διότι κατὰ τὸν τομέα τοῦτον εἶχον περισυλλεγῆ ἀντικείμενα χρήσεως θρησκευτικῆς. Εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο ἀνευρέθη ἱκανὴ κεραμεικὴ, ἰδίως κύπελλα καὶ χύτραι. Ὁ διαχωρισμὸς τῶν οἰκιῶν δὲν εἶναι τόσον εὐκόλος, διότι τὰ διαμερίσματα δὲν διαστέλλονται τόσον σαφῶς ὡς ἀνήκοντα εἰς ὀρισμένας οἰκίας. Πιθανῶς ὁ ἀνατολικὸς καὶ δυτικὸς τομεὺς τοῦ διασέλλου ἀπετελεῖτο ἐξ ἔνδεκα ἢ δώδεκα οἰκιῶν. Περαιτέρω ἀνεσκάφη ὁ ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ ὑψώματος οἰκοδομικὸς πυρὴν ἐκ 16 - 18 δωματίων, ἀποτελούντων τρεῖς ἢ τέσσαρας οἰκίας, ὄχι καλῶς διατηρουμένας. Προφανῶς ὁ πυρὴν οὗτος ἐκτείνεται περαιτέρω νοτιώτερον. Εἰς ἓν τῶν δωματίων μὲ πεσσούς ἢ βᾶθρα κατὰ τὸν βόρειον τοῖχον ἀνευρέθησαν κέρατα ταύρου ὁμοῦ μετὰ ἀγγείων. Εἰς ἄλλο μικρότερον μικρὸς τετραγωνικὸς τορνευτὸς βωμίσκος μὲ δύο κοιλότητας ἐκ πωρολίθου. Διάδρομοι δίδουν εἰσόδους εἰς πλείονα δωμάτια καὶ πρὸς νότον ἐκτείνονται πλακόστρωτοι, προφανῶς ὑπαίθριοι χῶροι, μὲ μικροὺς ἀποχετευτικούς ἀγωγούς. Λόγω τῆς μικρᾶς ἐπιχώσεως τὰ εἰς τὸν τομέα τοῦτον ἀνευρεθέντα σκεύη ἦσαν εἰς πολὺ κακὴν κατάστασιν. Λεῖψανα οἰκιῶν ἀνεσκάφησαν καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ὑψώματος, ἀλλ' ὡς διεσπασμένα ἐκ τῆς καλλιεργείας καὶ τῆς ἀφαιρέσεως λίθων ἐπεχώσθησαν ἐκ νέου. Ἐξηκριβώθη ὅτι ἰσχυρὸν κτήριον καταλαμβάνει τὴν ἰσοπεδωθεῖσαν κορυφὴν τοῦ κατέναντι δυτικοῦ ὑψώματος.

Εἰς θέσιν Ρ ο υ σ σ ἐς τῆς αὐτῆς περιφερείας Χόνδρου ἀνεσκάφη περαιτέρω ἢ προτέρω ἀνακαλυφθεῖσα καὶ ἐν μέρει ἐρευνηθεῖσα οἰκία, ἡ ὁποία διὰ τὴν θέσιν, τὴν μορφήν, τὰ ἐντὸς αὐτῆς ἀνευρεθέντα ἱερὰ σκεύη καὶ στρώματα θυσιῶν μετὰ κυπέλλων ἐθεωρήθη ὡς ἀγροτικὸν ἱερόν. Ἡ περαιτέρω ἔρευνα κατέστη μόνον δυνατὴ διὰ τῆς ἐξαγορᾶς καὶ κατεδαφίσεως τοῦ νεωτερικοῦ ἐπὶ τοῦ χώρου ἐγκατεστημένου οἰκίσκου. Οὕτω πλὴν τῶν δύο τὸ 1957 ἀποκαλυφθέντων δωματίων ἀνεσκάφησαν τρία εἰσέτι συνεχόμενα καὶ συμπληροῦνται ἓνα σχεδὸν ὀρθογώνιον χῶρον. Ἐπικοινωνοῦν μετὰ τῶν πρώτων διὰ δύο θυρῶν μετὰ κατωφλίων καὶ δι' ἄλλων δύο πρὸς ἄλληλα. Τὸ ἐν εἶναι ἀρκετὰ εὐρύχωρον, διαστάσεων 3,20 × 4,20, μὲ κεντρικὸν πεσσὸν στηριζάντα τὴν ὀροφήν, τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη ἡ τετραγωνικὴ βάση, τὰ δύο ἄλλα πρὸς δυσμὰς πολὺ μικρά. Καὶ τὰ τρία ἀνευρέθησαν ὑπερπλήρη πίθων καὶ μικροτέρων ἀγγείων, τοποθε-

τημένων κατὰ τοὺς τοίχους καὶ περὶ τὸν πεσσὸν κυρίως, ἀλλ' οὐσιαστικῶς πληρύντων, ὡς πολλὰ τούτων κατέπεσον καὶ διεσπάρησαν, ἅπαντα τὸν χώρον. Ὁ καθαρισμὸς τῶν ὑπῆρξε δύσκολος λόγῳ τῶν πυκνῶν ριζῶν τῶν πρίνων, οἵτινες ἐφύησαν ἐπὶ τοῦ χώρου. Πανταχοῦ, ἀλλ' ἰδίᾳ εἰς τὸν κεντρικὸν χώρον, ἦσαν ὄρατὰ τὰ ἴχνη ἐντατικῆς πυρκαϊᾶς, προφανῶς τροφοδοτηθείσης ὑπὸ τοῦ ἐλαίου τοῦ περιεχομένου εἰς πολλοὺς τῶν πίθων. Οὗτοι εἶχον ποικίλα σχήματα, ὡς τοῦ ἀνοικτοῦ κολουροκωνικοῦ (jar), τοῦ τριώτου μετὰ χαμηλοῦ λαιμοῦ ἀμφορέως, τοῦ σφαιροειδοῦς πίθου, τοῦ κανονικοῦ μετὰ κυματιστῶν σχοινίνων ταινιῶν, ἀλλ' ἐμπιέστων διὰ τοῦ δακτύλου, πίθου, οἱ πλεῖστοι δὲ τούτων ἔφερον δύο σειρᾶς λαβῶν. Ἡ ὑπαρξὶς τόσων πίθων εἰς τόσον περιορισμένον χώρον— ὑπολογίζεται ὅτι ἀνήρχοντο ἀρχικῶς εἰς τριάκοντα περίπου, τῶν ὁποίων ὁμοῦς τινὲς κατεστράφησαν τελείως— δὲν ἀποτελεῖ ἀντένδειξιν τῆς ἀρχικῆς ὑποθέσεως περὶ ἀγροτικοῦ ἱεροῦ. Ὡς εἶναι γνωστὸν καὶ ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων καὶ εἰς ἀγροτικά ἢ ἐπὶ κορυφῶν ὄρέων ἱερὰ ὑπῆρχον πολλαὶ ἀποθήκαι εἰς αἷς ἐφυλάσσοντο τὰ εἰς τὴν θεότητα προσφερόμενα εἶδη. Εἰς τοὺς δύο ἀρχικῶς ἀνευρεθέντες βωμίσκους προσετέθη νῦν τμῆμα διπλοῦ κέρατος ἐκ λίθου. Ἀπὸ τὰ μικρότερα ἀγγεῖα τὰ πλεῖστα ἦσαν πρόχοι καὶ ἀμφορεῖς ὀλίγα ὁμοῦς ἔχουν μᾶλλον ἐνδιαφέροντα σχήματα, ὡς λ. χ. γεφυροστόμων σκύφων. Αἱ μορφαὶ καὶ διακοσμήσεις τῶν ἀγγείων ἐπικυροῦν τὴν ἀρχικῶς δοθεῖσαν χρονολογίαν τοῦ οἰκήματος εἰς τὴν MM III β ἐποχὴν. Φαίνεται ὅτι τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν προσεισμικὴν μᾶλλον περίοδον, καθ' ἣν ἀφθονοῦν τὰ κοινῆς χρήσεως σκεύη καὶ εἶναι ἐν χρήσει οἱ πίθοι τύπου jar.

Ἡ ἐξερεύνησις τῆς κύκλω περιοχῆς ἀπέδειξε τὴν ὑπαρξίν ἐκτεταμένου συν-οικισμού τῆς περιόδου τῆς ἀκμῆς κατὰ τὴν κατέναντι κλιτὸν τῆς Τούρκισσας καὶ Ξυναχλάδας, ἐξικνουμένην μέχρι τοῦ χωρίου Χόνδρος· πολλὰ λείψανα κτηρίων ἰσχυρῶν διακρίνονται, μάλιστα εἰς ἅ σημεῖα διέρχονται οἱ πρὸς τὸ διάσελλον ἀνερχόμενοι ἀτραποί. Ἐκεῖ εἰς τὸ ὕψωμα Μπουμπούλι ἐξηκριβώθη ἡ ὑπαρξὶς κτηρίων προανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων. Ὁρθογώνιον ἡμικατεστραμμένον κτήριον εὐρίσκεται εἰς τὸ διάσελλον Ἀμύγδαλοι. Τέλος εἰς θέσιν Μέλιος, παρὰ τὴν φάραγγα τὴν κατερχομένην πρὸς τὸν Κερατόκαμπον, περιυνελέγη μεσου μεγέθους ταφικὴ κάλπη μετ' ἐπιπέδου καλύμματος, ἣτις εἶχεν ἀποτεθῆ εἰς μικρὸν κοίλωμα τοῦ βράχου· φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ ἐγχυτρισμοῦ πρὸς ταφὴν νηπίου κατὰ τοὺς παλαιοανακτορικοὺς μινωικοὺς χρόνους.

Ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου συνεχίσθη με ὅλως ἐξαιρετικὰ ἀποτελέσματα ἡ ἔρευνα θολωτῶν τάφων τῆς προανακτορικῆς μινωικῆς περιόδου εἰς Λεβήνα (Λέντα). Ἦν ἀπόστασιν 500 περίπου μέτρων δυτικῶς τοῦ πέρυσιν ἀνασκαφέντος θολωτοῦ τάφου καὶ ἐπὶ χαμηλοῦ ὑψώματος ὄχι πολὺ ἀπέχοντος ἀπὸ τῆς παραλίας ἀνεσκάφη μέγας διπλοῦς πρωτομινωικὸς τάφος, ἀποτελούμενος ἐκ δύο κυκλικῶν θολωτῶν ἐφαπτομένων πρὸς ἀλλήλους θαλάμων καὶ συστήματος ἀσυνήθως μεγάλων ἐξωτερικῶν δωματίων, τὰ ὅποια ἐχρησιμοποίηθησαν κυρίως διὰ τὴν νεκρικὴν λατρείαν, ἐνῶ οἱ κυκλικοὶ θάλαμοι διὰ τὴν ἀπόθεσιν τῶν νεκρῶν. Καὶ τὴν φορὰν ταύτην διηκριβώθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ γνησίων θόλων ἐξ ἡμικατεργασμένων λίθων ἐξ ὀλοκλήρου οἰκοδομηθέντων, καὶ ὅτι ἡ εἴσοδος ἦτο χαμηλὴ καὶ σχετικῶς μικρά. Ἴσως οἱ νεκροὶ ἐθάπτοντο κατὰ γένη ἀποιθέμενοι ἐντὸς τῶν θαλάμων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐπὶ αἰῶνας. Οἱ θάλαμοι ἐχρησιμοποιοῦντο παραλλήλως ἵνα μὴ ἀνοίγεται ἐκάστοτε ὁ θάλαμος εἰς ὃν εἶχε γίνει πρόσφατος ἀπόθεσις. Καὶ ἐνταῦθα διεπιστώθη ὅτι ἠνάπτοντο πυραὶ, ἔνθα ἐκαίοντο ἀρωματικαὶ ὕλαι ἵνα ἐλαττώνεται ἡ ἀποδιδό-

μένη δυσωδία. Ἐκατοντάδες νεκροὶ εἶχον ἐνταφιασθῆ εἰς τοὺς θόλους τούτους, τῶν ὁποίων τὰ ὀστᾶ ἀπετέλεσαν παχὺ στρώμα. Τὸ πάχος τοῦ στρώματος ἐβοήθησε νὰ γίνουν στρωματογραφικαὶ παρατηρήσεις· τὸ παλαιότερον μάλιστα στρώμα εὐρέθην καλυπτόμενον ὑπὸ παχέος στρώματος ἄμμου, ἀφοῦ πρῶτον ἠνάφθη μεγάλη πυρὰ διὰ τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ὀστῶν. Ἡ ἀκριβὴς παρατήρησις τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἔπεσαν ἐντὸς τῶν θαλάμων τὰ ἐκφορικῶς φκοδομημένα τοιχώματα ἀποτελεῖ σημαντικὸν ἀποδεικτικὸν στοιχεῖον τῆς ἐξ ὀλοκλήρου θολωτῆς κατασκευῆς τούτων, καίτοι ἡ ἐσωτερικὴ διάμετρος εἰς τὸν μεγαλύτερον ἐξ αὐτῶν ὑπερβαίνει τὰ πέντε μέτρα. Μονολιθικαὶ εἶναι αἱ παραστάδες τῆς θύρας καὶ τὸ ὑπέρθυρον καὶ ἄνευ ἀμφιβολίας διὰ τῆς θύρας εἰσῆχθησαν ἐντὸς τοῦ τάφου οἱ νεκροί, παρὰ τὴν ἀντίθετον ὑποστηριχθεῖσαν γνώμην. Τοὺς νεκροὺς συνώδευσεν ἀφθονία σκευῶν, σφραγίδες, περιδέραια καὶ ἄλλα κοσμήματα, ὡς καὶ ἄλλα τινὰ ἀντικείμενα προσωπικῆς χρήσεως. Ἡ ἀφθονωτάτη ἄνευ ρεθεῖσα ἐντὸς τῶν θαλάμων κεραμικὴ καὶ ἡ παρατηρουμένη ἐξέλιξις τῶν σχημάτων καὶ διακοσμήσεων αὐτῶν ἐν συνδυασμῶ μετὰ τὰς στρωματογραφικὰς παρατηρήσεις, ἐπιβεβαιοῖ τὴν ἐπὶ μακρὸν χρόνον χρησιμοποίησιν τῶν ταφικῶν θαλάμων. Αἱ γενόμεναι μετὰ σχολαστικῆς ἀκριβείας παρατηρήσεις αἴρουν ἐκ τοῦ μέσου τὴν πλάνην ὅτι τὰ διαφόρων ρυθμῶν πρωτομινωικὰ ἄγγεῖα ἀνήκουν εἰς μίαν καὶ μόνην περίοδον μετὰ τὰ παλαιοανακτορικά, ὡς ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τινων ἐρευνητῶν καὶ μελετητῶν. Τὰ ἄγγεῖα τῆς παλαιότερας φάσεως ἔχουν σαφῶς ὑπονεολιθικὸν χαρακτήρα καὶ εἶναι κυρίως τῶν ρυθμῶν Πύργου καὶ Ἄγ. Ὀνουφρίου. Μεταξὺ τούτων ἐμφανίζονται καὶ τὰ πρῶτα πλαστικοῦ σχήματος, ὡς ἐν μορφῆς χοιριδίου. Μετ' αὐτῶν ἀνευρέθησαν καὶ κυκλαδικὰ τινὰ εἰδώλια καὶ ψῆφοι περιδεραιῶν πῆλινοι. Εἰς τὸ ἀμέσως ἀνώτερον στρώμα ἐμφανίζεται καὶ τελικῶς ἐπικρατεῖ ὁ ρυθμὸς Βασιλικῆς, μετὰ τὰ χαρακτηριστικὰ κηλιδωτὰ ἄγγεῖα του, ἀλλὰ παραλλήλως ἐξελίσσεται ὁ ρυθμὸς μετὰ τὴν πυκνὴν χαρακτὴρ διακόσμησιν καὶ ὁ ρυθμὸς τῶν μονοχρῶμων. Ἡδη ἐμφανίζονται καὶ τὰ πρῶτα μεσομινωικοῦ τύπου ἄγγεῖα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον γίνονται πολυπληθέστερα. Τὰ περιδέραια εἰς τὸ στρώμα τοῦτο εἶναι ἐκ πολυτιμοτέρων ὑλῶν, ὡς φαγεντιανῆς, χρυσοῦ, καὶ στεατίτου καὶ τὰ λίθινα ἄγγεῖα εἶναι πολυπληθῆ· τὸ μέταλλον νῦν εἶναι εἰς εὐρείαν χρῆσιν ὡς καὶ τὸ ἐλεφαντοστοῦν διὰ τὰς σφραγίδας καὶ τὰ ἐξαρτήματα. Σημαντικὸν εἶναι τὸ γεγονὸς τῆς ἀνευρέσεως εἰς τὸ στρώμα τοῦτο αἰγυπτιακοῦ σκαραβαίου ὄχι παλαιότερου τῆς 12ης δυναστείας. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι δὲν ἐμφανίζονται ἄγγεῖα ρυθμοῦ τῆς ΠΜ ΙΙΙ φάσεως τοῦ Ἐβανς, ρυθμοῦ ὁ ὁποῖος διὰ τοῦτο κατὰ τὸν ἀνασκάψαντα δέον νὰ θεωρηθῆ ὡς τοπικὸς τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης.

Εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ὀρθογώνια διαμερίσματα δὲν ἀνευρέθησαν ἐνταφιασμοί, τὰ δὲ ἐκεῖ ἀποκείμενα ἄγγεῖα εἶχον χρησιμεύσει προφανῶς εἰς προσφοράς εἰς τοὺς νεκρούς. Συνολικῶς τὰ ἄγγεῖα τοῦ συγκροτήματος ἀνῆλθον εἰς ἄνω τῶν ἑπτακοσίων. Σημαντικὸν ἐπίτευγμα τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης ἦτο ἡ ἀνακάλυψις τοῦ συνοικισμοῦ εἰς τὸν ὁποῖον ἀσφαλῶς ἀνήκον οἱ θολωτοὶ τάφοι. Ἐκτείνεται οὗτος ἐπὶ ὑψώματος συνεχομένου πρὸς τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Λέοντος καὶ ἡ ὑπαρξίς του μαρτυρεῖται ἀπὸ πολυάριθμα ὄστρακα καὶ λείψανα τοίχων. Γενικῶς ἡ ἐρευνα τῶν πρωτομινωικῶν τάφων Λεβήνος συνετέλεσεν εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων διὰ τὰς παλαιότερας φάσεις ἐξελίξεως τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ.

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην ἐγένοντο αἱ ἀκόλουθοι ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι διὰ τοῦ Ἐφόρου Νικολ. Πλάτωνος :

Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Τουρτούλων Σητείας καὶ κατὰ τὴν ΝΑ κλιτὸν τοῦ ὑψώματος Μαντάλια νοτιανατολικῶς τοῦ χωρίου καὶ εἰς ἀπόστασιν 20' λεπτῶν ἀνεκαλύφθη ἀπὸ ἱκανοῦ χρόνου ὑπὸ τῶν χωρικῶν ταφικὸν περίφραγμα μὲ πολυαρίθμους ταφάς. Ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ χώρου ἐπ' εὐκαιρίᾳ καλλιεργητικῆς ἐργασίας προέβη εἰς τὴν ἐξαγωγήν ὠρισμένων ἀγγείων καὶ κρανίων, τὰ ὁποῖα παρεδόθησαν ἀκολούθως εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Οὕτω ἐδόθη ἡ ἀφορμὴ διὰ μικρὰν ἀνασκαφικὴν ἐργασίαν, δι' ἧς ἀπεκαλύφθη μετὰ τὴν μετατόπισιν τοῦ δέτου (ξηρολιθικοῦ τοίχου ἀντιστηρίξεως) καὶ μεγάλων ὄγκων χωμάτων ὁλόκληρον τὸ ταφικὸν περίφραγμα ἐκ δύο δωματίων, διαχωρισμένων δι' ἐπιμήκους διαχωριστικοῦ τοίχου, τῶν ὁποίων τὸ ἐξωτερικὸν εἶναι πλατύτερον τμήμα τῶν τοίχων τοῦ τελευταίου εὐρέθη κατεστραμμένον. Τὸ ἐσωτερικὸν δωμάτιον διαπλατύνεται εἰς μικρὸν τετράγωνον χώρον κατὰ τὸ δυτικὸν πλευρόν. Ὁ δυτικὸς τοῖχος ἐπεκτείνεται καὶ πέραν τοῦ περιφράγματος. Τὰ ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ ἐξαχθέντα προῆλθον ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ δωματίου καὶ διεπιστώθη ὅτι αἱ ταφαὶ εἶχον γίνεσθαι παραλλήλως μὲ τὰς κεφαλὰς πρὸς βορρᾶν. Εἰς τὸ ἐσώτερον δωμάτιον ἀνευρέθησαν σποραδικὰ ἀγγεῖα καὶ ὅστις ὄχι πολλά, ἀλλὰ ἀδιατάρακτοι ταφαὶ ἀνευρέθησαν μόνον κατὰ τὸν μικρὸν τετράγωνον δυτικὸν χώρον. Τὰ ὅστις τῶν λοιπῶν ταφῶν εἶχον προφανῶς μετακινηθῆ, ὡς φαίνεται κατὰ τὰς ἐκάστοτε γινομένας ταφάς. Τὰ παραδοθέντα καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα εἶναι πάντα προανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων καὶ δὴ τῆς τελευταίας φάσεως. Πολλαὶ ὁμάδες μικρῶν σχετικῶς ἀγγείων, ἀλλὰ χαρακτηριστικῶν σχημάτων, εἶχον τοποθετηθῆ ἔξω τοῦ περιφράγματος κατὰ τὰς ἐσωτερικὰς γωνίας. Προφανῶς εἶχον ἀποτεθῆ περιέχοντα προσφοράς εἰς τοὺς νεκρούς. Τὰ συνολικῶς ἐκ τοῦ περιφράγματος καὶ τῶν ἔξω χώρων ἀγγεῖα ἀνέρχονται εἰς πενήκοντα, εἶναι δὲ κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτῶν μέρος πρόχοι καὶ κύπελλα.

Λίαν σημαντικὴ ἀπέβη ἡ ἐξερεύνησις νεκροταφείου ἐκ λαξευτῶν θαλαμοειδῶν τάφων μετανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων καὶ θολωτοῦ τάφου προανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μυρσίνης Σητείας. Τὸ πρῶτον ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν κατὰ ἀνδρῶν τῆς κλιτύος τοῦ γηλόφου Ἀσπροπηλιὰ εἰς ἀπόστασιν 15' λεπτῶν ἀπὸ τοῦ χωρίου καὶ ὄχι μακρὰν τῆς θαλάσσης, γενομένην δι' ἐκσκαφῶν κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην κατεσιράφη τελείως εἷς τάφος (τάφος Δ) μὲ λίαν ἐνδιαφέρουσαν σαρκοφάγον κιβωτιόσημον μετὰ καλύμματος, διακοσμουμένου μὲ πλαστικὰς προτομὰς λεαινῶν, τῆς ὁποίας μόνον τεμάχια περισυνελέγησαν, ὡς καὶ μέρος ἀπὸ τὰ συνοδεύοντα ἀγγεῖα μετὰ τῶν ὁποίων ὠραῖος τρίτος ἀμφορεὺς μὲ πλουσίαν διακόσμησιν, ρυτὰ κωνικά, κάλυμμα θυμιατηρίου, σωληνωτὸν σκεῦος μὲ κοτυλίσκον, λεκάνη μὲ κοτυλίσκον κατὰ τὸ μέσον, τμήμα τριποδικοῦ ὑποκρατηριδίου, πρόχοι. Δύο ἄλλοι τάφοι (Β καὶ Γ) εἶχον ἀποκαλυφθῆ, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον τῶν δὲν εἶχε θιγῆ, τετάρτου τέλους τάφου (τάφος Α) τὸ περιεχόμενον δὲν ὑπέστη μὲν καταστροφὴν, ἀλλ' εἶχε μετακινηθῆ ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ χώρου, ἐξαγαγόντος περὶ τὰ τριάκοντα καλῶς διατηρούμενα καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον πλουσίως διακεκοσμημένα ἀγγεῖα. Μεταξὺ τούτων ὑπάρχουν ἐνδιαφέροντες κρατῆρες, πρόχοι, ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, πυξίδες, λεκάναι, κωνικὰ ρυτὰ, κύπελλα καὶ κύαθοι. Δύο φυσικοὶ τρίτωνες ἀνευρέθησαν μετὰ τῶν ἀγγείων. Μετὰ τὸν πλήρη καθαρισμὸν τοῦ τάφου Α, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀνευρέθησαν χαλκᾶ ὄπλα, μετὰ τῶν ὁποίων ἐν ξίφος τοῦ τύπου Naue, ἀνεσκάφησαν οἱ τάφοι Β καὶ Γ. Ὁ πρῶτος ἀπέδωσε κιβωτιόσημον λάρνακα περισυλλεγεῖσαν εἰς τεμάχια, καὶ

περί τὰ τριάκοντα ἀγγεία, λίαν ἐνδιαφέροντα καὶ ποικίλων σχημάτων (πρόχοι, ψευδόστομοι ἀμφορείς, κύπελλα, τμήμα κρατήρος, κυλινδρικὸν σκεῦος, κωνικὸν ρυτὸν καὶ ρυτὸν σφαιροειδές) Ἐπὶ πλέον ἀνευρέθησαν δύο φυσικοὶ τρίτωνες καὶ χαλκᾶ τινὰ ἐργαλεῖα καὶ ὄπλα, καὶ ἀκόνιον, παρουσίᾳ ξίφους τύπου Naue. Ὁ τάφος Γ εἶχε μικρὸν κοίλωμα καὶ περιεῖχε ταφήν, πιθανῶς νηπίου, ἐντὸς πίθου μετὰ ἐπιπέδου δισκοειδοῦς καλύμματος συνοδευομένην ὑπὸ δεκάδος κοινῶν ἀγγείων. Ὁχι μακρὰν τῆς ομάδος τῶν τάφων τούτων ἀνεκαλύφθη πέμπτος τάφος (Ε), τοῦ ὁποίου ὁ δρόμος ἐφράσσετο ὑπὸ ἰσχυροῦ φράγματος· περιεῖχε κιβωτιόσχημον σαρκοφάγον μὲ σαμαροειδές κάλυμμα καὶ δωδεκάδα ἀγγείων μεταξὺ τῶν ὁποίων δύο θυμιατήρια μετὰ τοῦ καλύμματός των Οἱ τάφοι ΣΤ καὶ Ζ ἦσαν ὑψηλότερον καὶ σχετικῶς ἀπομεμονωμένοι κατὰ τὴν κλιτύν· ἀμφότεροι ἦσαν μικροὶ καὶ ἀνευρέθησαν σεσυλημένοι. Ὀλίγον κατωτέρω ἀνεσκάφη ὁ σχετικῶς μικρὸς τάφος Η περιέχων λουτηροειδῆ λάρνακα, δέκα περίπου ἀγγεία, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐνδιαφέρον διδύμον μὲ κυλινδρικά δοχεῖα σκεῦος, καὶ χαλκοῦν κάτοπτρον. Ὀλίγον ὑψηλότερον εἰς τὴν κλιτύν ἀνεσκάφη ὁ τάφος Θ, τοῦ ὁποίου ἡ εἴσοδος ἐκλείετο δι' ἰσχυροῦ φράγματος· ἡ λάρναξ ἦτο λουτηροειδοῦς σχήματος καὶ περιεῖχε πιθανῶς ταφήν παιδίσκης, καὶ δύο ἀγγεία, τῶν ὁποίων τὸ ἐν ἦτο θήλαστρον. Ἐξω τῆς λάρνακος περισυνελέγησαν τέσσαρα ἀγγεία, εἶδος χαμηλοῦ σκίμποδος καὶ ψῆφοι περιδεραίου ἐξ ὑαλομάζης.

Κατὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἄλλοι τρεῖς τάφοι (Γ', ΙΑ' καὶ ΙΒ'), πάντες νοτιώτερον τῆς σειρᾶς τῶν προηγουμένως ἀνασκαφέντων. Ὁ τάφος Γ' εἶναι ἀπλοῦν κοίλωμα, ὅπου ἀπετέθησαν δύο ταφαί, συνοδευόμεναι ὑπὸ δύο μόνον ἀγγείων (ψευδοστόμου καὶ τροχαλιοειδοῦς καλάθου μὲ κοιυλίσκην εἰς τὸ χεῖλος). Ὁ θάλαμος τοῦ τάφου ΙΒ' ἐπροστατεύετο ὑπὸ φράγματος λίθων· λείψανα δύο ταφῶν καὶ ἄλλα ὀστᾶ, τὰ ὁποῖα εἶχον περισυλλεγῆ καὶ ἀποτεθῆ εἰς κατώτερον τμήμα πίθου καλυφθέντα διὰ δισκοειδοῦς ἐπιπέδου καλύμματος συνωδεύοντο ὑπὸ εἰκοσάδος ἀγγείων, τῶν ὁποίων δέκα ἀνευρέθησαν ἐπὶ τοῦ καλύμματος, ἦσαν ἐντὸς τοῦ πίθου μετὰ τῶν ὀστῶν καὶ ἐν μόνον ἐπὶ τοῦ δαπέδου. Πάντα τὰ ἀγγεία ἦσαν μικρὰ καὶ ποικίλα τὸ σχῆμα (πρόχοι, ἀμφορίσκοι, ψευδόστομα, κύαθοι καὶ κυπελλίδια, σωληνωτὸν σκεῦος, τρίωτα ἀγγεία, κυλινδρικὸν σκεῦος, θήλαστρον). Λείψανα δύο ἀλαβαστρίνων ἀγγείων ἦσαν μετὰ τῶν ἄλλων ἀγγείων. Ἐξόχως ἐνδιαφέρον εἶναι τρίδυμον σκεῦος μὲ τοξοειδῆ λαβήν, ἡθμὸν καὶ προχοήν, διακοσμούμενον μὲ ἐπικαθήμενα ἑκατέρωθεν τῆς τοξοειδοῦς λαβῆς βούκρανα μὲ περιστεράς, καὶ φέρον ἐνδιαφέρουσαν χηματικὴν, ἐν μέρει μὲ φυτικά θέματα διακόσμησιν. Ὁ τάφος ΙΑ' εἶχε παχὺ καὶ ὑψηλὸν φράγμα καὶ ὁ θάλαμος ἦτο ὀρθογώνιος· αἱ ἐντὸς αὐτοῦ ταφαί εἶχον διαταραχθῆ καὶ ἡ σαρκοφάγος εἶχε θραυσθῆ καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξαφανισθῆ ἀνευρέθη τὸ 1/3 σαμαρωτοῦ καλύμματος καὶ εἰκοσὰς ἀγγείων, τῶν πλείστων τεμαχισμένων, ἀλλὰ πολλῶν ἐκ τούτων ἀξιολόγων· εἰς τρίτων φυσικὸς καὶ μικρὰ τινὰ ἀντικείμενα περισυνελέγησαν ἐντὸς τοῦ θαλάμου

Κατὰ τὴν νοτιαν πλευρὰν τοῦ λόφου περισυνελέγησαν δι' ἀνασκαφῆς λείψανα τάφων τῶν γεωμετρικῶν χρόνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀξιόλογα εἶναι τὰ ὑπολείμματα δύο μεγάλων κρατήρων, χαλκῶν τινων σκευῶν καὶ σιδηρῶν ὄπλων καὶ ἐργαλείων. Ὁχι μακρὰν τῆς περιοχῆς ταύτης διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς μινωικῶν κτηρίων.

Εἰς θέσιν Γαλανὰ Χαράκρια Μυρσίνης ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ αὐ-

του Ἐφόρου βοηθουμένου ὑπὸ τῶν τελειοφοίτων τῆς ἀρχαιολογίας Ἰ. Σακελλαράκη καὶ Ἐ. Σαπουνᾶ θολωτὸς τάφος τῆς τελευταίας προανακτορικῆς φάσεως. Μέρος τῆς βορείου πλευρᾶς εἶχε καταστραφῆ ἀφαιρεθέντων τῶν λίθων, ἀλλὰ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ θόλου ἐσώζετο εἰς ἱκανὸν ὕψος, ὥστε σαφῶς νὰ διακρίνεται ἡ ἐκφορὰ τῶν λίθων δι' ἧς ἐσχηματίζετο πλήρης θόλος. Ἐξ ἄλλου ἢ ἀκριβῆς παρατήρησις τῶν κατὰ κύκλον ἐντὸς τοῦ τάφου καταπεσόντων λίθων οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπει περὶ τῆς θολωτῆς μορφῆς τοῦ κατασκευάσματος. Ἡ μία τῶν παρσιτάδων τῆς πρὸς τὰ ΒΑ εἰσόδου διεσώθη καὶ ἡ ὑπαρξίς θύρας δικαιολογεῖ τὴν κατὰ τὸ τμήμα τοῦτο διαμόρφωσιν μᾶλλον εὐθέως τοιχώματος. Ὁ τάφος ἀνευρέθη ἐντελῶς πλήρης ἐκ ταφικῶν πίθων καὶ σαρκοφάγων, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἶχον ἐνταφιασθῆ οἱ νεκροί, συνοδευομένων τῶν ταφῶν ὑπὸ τινων ἀγγείων, πηλίνων ἢ λιθίνων καὶ ὀλίγων ἄλλων ἀντικειμένων. Ἡ ἐσωτερικὴ διάμετρος τοῦ τάφου εἶναι 4,70 μ., τὰ δὲ τοιχώματα ἔχουν πᾶχος 1,20 μ. Ὑπολογίζεται ὅτι αἱ ταφαὶ ἐντὸς τῶν πίθων καὶ σαρκοφάγων δὲν ἦσαν ὀλιγώτεραι τῶν εἴκοσι πέντε, πολλοὶ ἄλλοι ὅμως νεκροὶ εἶχον ἐνταφιασθῆ ἀπλῶς ἀποτεθέντες ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἢ εἰς ἀβαθεῖς βόθρους ἄλλων νεκρῶν τὰ ὅστ' εἶχον μετατεθῆ, συσσωρευθέντα εἰς σωρούς, ἵνα δημιουργηθῆ χώρος διὰ τὴν ἀπόθεσιν ἄλλων νεκρῶν. Οὕτω ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐνταφιασθέντων φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι μικρότερος τοῦ ἐξήκοντα, δύναται ὅμως νὰ εἶναι σημαντικῶς ὑπέρτερος. Οἱ πίθοι εἶναι ποικίλων σχημάτων καὶ πολλοὶ τούτων διακοσμοῦνται μὲ ἐμπύστα σχοινία τῶν σαρκοφάγων, πασῶν βραχειῶν τὸ μῆκος, αἱ πλεῖστα ἦσαν ἐλλειψοειδεῖς. Συνήθης διακόσμησις τῶν πίθων εἶναι ἢ μὲ ἐμπύστα σχοινία καὶ ἢ μὲ καταλειβάδας. Τὰ συνοδεύοντα ἀγγεῖα ἦσαν ποικίλα τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν, τὰ πλεῖστα χαρακτηριστικὰ τῆς μεταβατικῆς περιόδου ἀπὸ τῆς πρωτομινωικῆς εἰς τὴν μεσομινωικὴν: πρόχοι καὶ προχοῖδια, πιθίσκοι, λεκανίδια τρυπιδωτὰ σκεύη, λοπάδες, κύπελλα, τινὰ τοῦ διωρόφου τύπου, ἰδιόρρυθμα καλύμματα κλπ. Ὀλίγα σχετικῶς εἶναι τὰ λίθινα γνωστῶν πρωτομινωικῶν τύπων. Λεπίδες ὄψιανου, λίθινοι δίσκοι χαλκᾶ τινὰ ἐργαλεῖα, μικρὰ ἐξαρτήματα καὶ σφονδύλια ἦσαν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀντικειμένων. Αἰσθητὴ εἶναι ἡ ἀπουσία σφραγίδων, συνήθων εἰς θολωτοὺς τάφους τῶν προανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων. Ὁ ἀνασκαφεὶς θολωτὸς τάφος εἶναι ὁ πρῶτος ὅστις ἀνευρέθη εἰς τὴν Ἀνατολ. Κρήτην καὶ μόνος αὐτὸς μετὰ τῶν τάφων Βοροῦ Μεσαρᾶς ὁ ὁποῖος περιεῖχε σαρκοφάγους καὶ ταφικοὺς πίθους.

Δαπάνη τῆς Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας καὶ κατ' ἐντολήν αὐτῆς ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Ν. Πλάτωνος ἡ ἐκιεταμένη μινωικὴ οἰκία Ἀχλαδίων Σητείας, ἀνήκουσα εἰς τὴν ΜΜ ΙΙΙ περίοδον, ὡς διεπιστώθη ἀπολύτως διὰ τῆς ἐντὸς αὐτῆς ἀνευρεθείσης κεραμεικῆς. Ἡ οἰκία εἶχεν ἀνακαλυφθῆ τὸ 1952, ἀνασκαπτομένου τότε τοῦ γνωστοῦ θολωτοῦ τάφου ΥΜ ΙΙΙ χρόνων, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ρίζας καὶ εἶχεν ἀνασκαφῆ μικρὸν τμήμα ταύτης, κυρίως κατὰ τὴν βορείαν καὶ ἀνατολικὴν πλευράν. Ἡ οἰκία ἀπεδείχθη διὰ τῆς συμπληρώσεως τῆς ἀνασκαφῆς ὡς μία τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερουσῶν διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν μορφήν ἐξ ὧν μέχρι σήμερον ἀνεσκάφησαν τῆς περιόδου ταύτης. Καίτοι, λόγῳ τῆς εἰς πολλὰ σημεῖα μικρᾶς ἐπιχώσεως, ἡ κατάστασις διατηρήσεως τῶν τοίχων δὲν εἶναι πανταχοῦ ἱκανοποιητικὴ, τὸ σχέδιον τοῦ οἰκήματος διεσαφήθη πλήρως· ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ὀγκωδῶν λίθων, οἱ ὁποῖοι κυρίως κατέπεσαν ἐκ τοῦ νοτίου τοίχου καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐντὸς τοῦ χώρου φυέντων δένδρων, μάλιστα κατὰ τὸ βόρειον πλευρόν, ἐδυσχέραναν τὴν ἀνασκαφήν. Οἱ ἐξω-

τερικοί τοίχοι της άπετελοῦντο ἐξ ὀγκωδῶν, χονδροειδῶς πελεκητῶν μεγάλων λίθων, οἵτινες ἔδιδον ἐπιβλητικὴν ὄψιν εἰς τὸ οἰκοδόμημα. Πιθανῶς ἡ οἰκία ἀπειτέλεσε μέρος εὐρυτέρου συνοικισμού, διότι πέριξ παρετηρήθησαν πολλά λείψανα οἰκημάτων, πρὸς νότον δὲ ἀνεσκάφησαν καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι ἄλλης ἐκτεταμένης οἰκίας. Ἡ ἀνασκαφεῖσα οἰκία εἶναι ἀδρῶς ὀρθογωνίου σχήματος μὲ τὰς μικρὰς, συνήθεις εἰς τὰ μινωικὰ οἰκοδομήματα, εἰσοχὰς κατὰ τὰς τρεῖς κυρίας προσόψεις (B, A καὶ N). Πρόχειροι περίβολοι ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν βορείαν καὶ ἀνατολικὴν πλευρὰν, ἴσως ὡς βοηθητικοὶ χώροι, μάλιστα διὰ τὸν σταβλισμὸν ζώων. Ἡ κυρία εἴσοδος ἦτο ἐξ Ἀνατολῶν καὶ ταύτης διεσώθη ἡ μεγάλη μονόλιθος βαθμὶς καὶ τὸ ἐπίσης μονόλιθον κατώφλιον. Ὑπῆρχε καὶ ἄλλη δευτερεύουσα, ὑπηρεσιακὴ θύρα κατὰ τὴν νοτιανὴν πλευρὰν πρὸς τὴν ΒΔ γωνίαν, τῆς ὁποίας διεσώθη μόνον ἡ μία παραστάς. Μὲ ἰδιαιτέραν ἐπιμέλειαν εἶχον κατασκευασθῆ οἱ γωνίαὶ καὶ συνεπληρώθη τὸ ἐπίπεδον τῆς οἰκίας, κατασκευασθὲν δι' ἐπιπεδώσεως τοῦ βράχου καὶ ἀντιστηρίξεως ἰσχυροῦ τοίχου κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν, τῆς οἰκίας οὔσης κατασκευασμένης ἐπὶ ἐλαφρῶς κατερχομένης κλιτύος. Ἐκ τῶν ὀστράκων τῶν ἀνευρεθέντων ὑπὸ τὰ θεμέλια τῆς οἰκίας ἐξάγεται ὅτι αὕτη ὠκοδομήθη κατὰ τὸ τέλος τῆς ΜΜ III περιόδου καὶ ἡ ζωὴ τῆς ὑπῆρξε βραχεῖα, ἴσως καταστραφεῖσα κατὰ τὴν μεγάλην σεισμικὴν καταστροφὴν τοῦ 1600 π. Χ.

Τὰ ἀποκαλυφθέντα διαμερίσματα εἶναι συνολικῶς δώδεκα· εἰσερχόμενός τις διὰ τῆς κυρίας ἀνατολικῆς θύρας μὲσω μικροῦ πλακοστρώτου προθαλάμου, ἔφθανεν ἐπ' ἀριστερὰ εἰς εὐρύχωρον δωμάτιον μὲ τρία στηρίγματα κατὰ τὸν ἄξονά του καὶ ἐπέκεινα μὲσω πολυθύρου εἰς μικρότερον δωμάτιον μὲ θρανίον κατὰ τὸν νότιον τοῖχον καὶ πεζούλιον κατὰ τὸν δυτικόν. Δύο θύραι ἔφερον εἰς δύο ἀνατολικώτερα δωμάτια, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν ὡς μαγειρεῖον καὶ ἀποθήκη, ἀφοῦ ἦσαν ὑπερπλήρη σκευῶν μαγειρικῶν καὶ ἐργαλείων τριβῆς κλπ. Λίθοι ἐφ' ὧν ἐγίνετο ἡ τριβή, θήκη ἐκ πλακῶν, λείψανα σκευοθήκης μὲ πλῆθος κυπέλλων καὶ πλάξ ἀποθέσεως ἐπιμαρτυροῦν τὴν χρῆσιν ταύτην. Ἐκ τοῦ δωματίου μὲ τὸ θρανίον εἶναι προσιτὴ ὁλόκληρος σειρὰ δωματίων, τὰ ὁποῖα εἰς δύο παραλλήλους σειρὰς καταλαμβάνουν τὸ κεντρικὸν καὶ βορειοδυτικὸν τμήμα τῆς οἰκίας. Ταῦτα εὐρίσκοντο εἰς σύνδεσιν πρὸς τὸ μέγα ΒΑ γωνιακὸν δωμάτιον, ὅπερ ἦτο προσιτὸν ἐπὶ δεξιὰ τοῦ εἰσερχομένου ἐκ τοῦ προθαλάμου· πιθανῶς εὐρὺ βόρειον παράθυρον παρεῖχεν ἀναπεπταμένην θέαν πρὸς τὴν παραλίαν περιοχὴν καὶ τὸν κόλπον τῆς Σητείας. Πίθοι καὶ διάφορα οἰκιακὰ σκεύη ἀνευρέθησαν καὶ εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο δωμάτιον, τὸ ὁποῖον ἔφερε καὶ πεσοδὸν στηρίξεως τῆς στέγης, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ΝΑ διαμερίσματα· ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν συνάγεται ὅτι τὰ δωμάτια ταῦτα ἦσαν ἀποθήκαι, ἀφοῦ εἶναι τὰ κυριώτερα τοῦ οἴκου. Ἐνδείξεις δευτέρου ὀρόφου δὲν προέκυψαν.

Τὰ περισσότερα τῶν ἀνακαλυφθέντων ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κοινῆς χρήσεως σκευῶν· κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπαναλαμβάνονται τὰ αὐτὰ σχήματα καὶ εἶναι ἀκόσμητα· τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικόν, ὡς ἤδη παρετήρησεν ὁ Ἐβανς, φαινόμενον τῆς ληγούσης μεσομινωικῆς περιόδου. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ σχετικῶς μικροὶ πίθοι μὲ τὰς ἐμπιέστους, σχοινία ἀποδιδούσας, ταινίας, πιθίσκοι τοῦ τύπου jag, χύτραι, λεκάναι, πρόχοι, ἀμφορεῖς μὲ ἐλλειπτικὰ στόμια, κύαθοι καὶ κύπελλα, σκυφοειδῆ ἀγγεῖα καὶ κάδοι. Μεταξὺ τῶν ἰδιομόρφων εἶναι πῆλιμος δ'ίμυξος λύχνος μὲ αὐλακώσεις καὶ εἶδος ψευδοστόμου, ὅστις θὰ εἶναι ἐκ τῶν παλαιότερων δειγμάτων τοῦ τύπου τούτου. Πῆλινα ὑφαντικὰ βάρη παραλληλεπιπέδου ἢ δισκοειδοῦς σχήματος, λίθινα ἐργαλεῖα κυρίως τρι-

βῆς, ἀκόνια, χαλκᾶ τινὰ ἐργαλεῖα καὶ μολύβδινον βάρος, φυσικοὶ τρίτωνες καὶ ὠραῖον καλυκόσχημον ὀλμοειδὲς σκεῦος, ἀνευρεθὲν ἀπερριμένον ἐκτὸς τῆς οἰκίας, εἶναι μετὰ τῶν λοιπῶν ἀντικειμένων τῆς σκευῆς τοῦ οἴκου. Ἐν ἐπαφῇ μὲ τὴν νοτιὰν πλευρὰν τῆς οἰκίας, ἐξωτερικῶς, διεμορφώθησαν δύο ἀποθέται ἀνευρεθέντες ἐντελῶς πλήρεις συντετριμμένων ἀγγείων, ὁμοίων τῆς οἰκίας.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Κρήτην ἐγένοντο αἱ ἀκόλουθοι ἀνασκαφαὶ διὰ τοῦ Ἐφόρου Ν. Πλάτωνος :

Εἰς τὸ ἄνω τῶν Μεγάρων τῶν Δικαστηρίων ἰσοπέδον Μαζαλῆ τῆς πόλεως Χανίων κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων διὰ τὴν οἰκοδόμησιν μεγάλου Ναοῦ ἤλθον εἰς φῶς λειψανά τινὰ μυκηναϊκῶν καὶ ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Ἀπεφασίσθη ἡ ἐξερεύνησις ὀλοκλήρου τοῦ χώρου τοῦ ἰσοπέδου προτοῦ δοθῆ ἡ ἄδεια τῆς οἰκοδομήσεως, διότι καὶ πρό τινων εἰῶν εἶχον ἀνευρεθῆ κατὰ χώραν μυκηναϊκοὶ λαξευτοὶ τάφοι καὶ παλαιόθεν ἦτο γνωστὸς ἐκεῖ μέγας τάφος μετὰ δεκατριῶν κογχῶν μετὰ θηκοειδῶν σαμμάτων, ὅστις ἐθεωρεῖτο ἐπίσης ἀνήκων εἰς τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους (τάφος Α). Τέσσαρες τάφοι ἀνεκαλύφθησαν κατὰ τὴν δοκιμαστικὴν ἀνασκαφήν, πάντες πλησίον ἀλλήλων καὶ μᾶλλον πρὸς τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ ἰσοπέδου (Β, Γ, Δ καὶ Ε). Καὶ οἱ τέσσαρες ἀνευρέθησαν σεσυλημένοι μὲ τὸ φράγμα τῆς εἰσόδου καθηρημένον· οἱ θάλαμοί των εἶναι σχεδὸν ὀρθογώνιοι, ἀλλ' ὄχι πολὺ κανονικοί. Τρεῖς τούτων (οἱ Β, Γ, καὶ Ε) εἰς τὸ δάπεδον τοῦ θαλάμου εἶχον μᾶλλον ἀβαθεῖς βόθρους· Εἰς ἡ δύο τῶν τάφων τούτων εἶναι οἱ κατὰ τὸ 1955 ἀνευρεθέντες καὶ οὔτινες περιεῖχον ἀδιαταράκτους ταφὰς συνοδευόμενας ὑπὸ πηλίνων ΥΜ III Β ἀγγείων· ὁ Β ὁμως ἐκ τῆς ἐπιχώσεώς του ἐφαίνεται παλαιόθεν συληθεῖς. Περαιτέρω ἐπεσημάνθησαν τέσσαρες ἄλλοι τῶν αὐτῶν χρόνων λαξευτοὶ τάφοι, οὔτινες ὁμως ἐξαντληθείσης τῆς πιστώσεως δὲν ἀνεσκάφησαν.

Ὅμας τριῶν κιβωτισσῶν ἐκ πλακῶν πώρου λίθου, συνεχομένων κατ' ὀρθογώνιον σχῆμα, τάφων ἀνεσκάφη κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ αὐτοῦ ἰσοπέδου· καὶ οὗτοι ἀνευρέθησαν σεσυλημένοι, εἰς ὑψηλότερον στρωμα ὁμως περι-συνελέγη εὐμεγέθης ἀμφορεὺς μὲ στολιδωτὴν ὀριζοντίως ἐπιφάνειαν ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων· πιθανῶς οἱ τάφοι ἀνήκουν εἰς τοὺς ὑστέρους ἑλληνορρωμαϊκοὺς χρόνους.

Συνεχίσθη μὲ σημαντικὰ ἀποτελέσματα ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Ἀσκληπιείου Λισσοῦ εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀἰ Κυρκοῦ Σελίνου (βλ. Κρητ. Χρονικά ΙΑ' 1957 σ 336 κέξ. ΙΒ' 1958, σ. 465 κέξ.). Ὁ σκοπὸς τῆς ἀνασκαφῆς μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ κυρίου σηκοῦ τοῦ ναοῦ μετὰ τοῦ ἱεροῦ χώρου, ὅπου τὸ πόδειον τῶν ἀγαλμάτων, καὶ τὸν καθαρισμόν τοῦ μετα μωσαϊκῶν δαπέδου, ἦτο νὰ ἐρευνηθῆ ὁ πρόναος καὶ ὁ πρὸ τοῦ ναοῦ χώρος καὶ νὰ ἀποκαλυφθοῦν τὰ ἐν συναφείᾳ μὲ τὸν ναὸν ὑπάρχοντα οἰκοδομήματα. Ἠλπίζετο ὅτι θὰ εὕρισκετο τὸ ἄβατον καὶ ὅτι θὰ ἀπεκαλύπτετο ἡ πηγὴ τοῦ ἱεροῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον πάλαι ἔρρεεν εἰς τὴν ἀνακαλυφθεῖσαν κρήνην. Τὰ ἀποτελέσματα ἐν συντομίᾳ ἦσαν τὰ ἀκόλουθα: Ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ναὸς δὲν εἶχε πρόδομον, ἀλλ' ὅτι εἶχε προαύλιον. Τὸ θύρωμα τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ ἀνευρέθη σχεδὸν ὀλόκληρον μὲ πλούσιον διάκοσμον, λαξευθὲν ἐκ τεσσάρων μονολίθων ὄγκων πωρολίθου (διὰ τὰς παραστάδας, τὸ ὑπέρθυρον καὶ τὸ γείσωμα). Ἐπὶ τῆς μιᾶς παραστάδος ἐχγράφη μεγάλη ἐπιγραφὴ μὲ μικρὰ κεφαλαῖα στοιχεῖα καθορίζουσα, ὡς φαίνεται, τιμὰς εἰς τὸν Τιβέριον Κίσαρα. Ἄλλαι ἐπιγραφαί, προξενικαὶ αὐταί, ἀνεκαλύφθησαν ἐν συνεχείᾳ μὲ τὰς πέρυσιν ἀνευρεθείσας, κεχαραγμέναι ἐπὶ τῶν λίθων τῆς νοτίας προσόψεως τοῦ ναοῦ. Δυστυχῶς μέρος τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εἶναι κατε-

στραμμένον. Ἀπηλευθερώθη ἡ κρηπίς τοῦ ναοῦ ἔχουσα τρεῖς βαθμίδας καὶ ἑκαθαρίσθη τὸ πλακόστρωτον κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὸν τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀπεκαλύφθησαν πολλὰ ἄλλα τεμάχια τοῦ πωρίνου διαζώματος μὲ τὰ τρίγλυφα, τῶν μικρῶν ἀετωμάτων μὲ τὰς κυκλικὰς ἀσπίδας, τῶν γεισωμάτων μὲ τὰς προμόχθους καὶ σταγόνας κατέστη οὕτω δυνατὸν νὰ ἀνασυντεθῇ δοκιμαστικῶς μέρος τοῦ διαζώματος τούτου, τὸ ὁποῖον, ὡς φαίνεται, περιέβαλλε καθ' ὅλας τὰς πλευρὰς τὸν ναόν. Ἀνευρεθῆσαν ἐπίσης τμήματα ἐπιστυλίου μετὰ γεισώματος ἴσως μικρᾶς στοᾶς μὲ ἐπιγραφὴν, ἧς μετὰ δυσκολίας ἀναγινώσκονται ὀλίγαι λέξεις: *Ἱερομνάμονι.....τιμω ἔστασε ἀελίδρομο(ν) Σωσίτιμος*. Ἐπὶ ἄλλου κυβολίθου ἀνευρεθέντος εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ὑπάρχει ἀρχὴ ψηφίσματος εἰς ἣν ἀναφέρονται οἱ κόσμοι καὶ ἡ τυπικὴ φράσις: *ἔδοξε Λισίων τοῖς κόσμοις καὶ τῆ πόλει*. Πρὸ τοῦ ναοῦ δύο ὀγκόλιθοι ἴσως καταπεσόντες ἐκ τῆς προσόψεως καὶ συνεχόμενοι μὲ τμήμα τοιχοδομῆς φέρουν ἐπιγραφὴν: *Σηοίων Δεξίω Ἐλύριος* εἰς ἣν ἀκολουθεῖ ψηφισμα τοῦ ὁποῖου σώζεται ἡ ἀρχή.

Κατὰ τὴν πρὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ πλατεῖαν ἀνεκαλύφθη ἑλαφρὰ στοὰ μὲ μικρὸν βάθος, διήκουσα καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ναοῦ, διὰ μέσου τῆς ὁποίας ἐγένετο ἡ ἄνοδος πρὸς τὸν ναὸν ἐκ τοῦ ἄνω τῆς κρήνης ἀνδρήρου μέσῳ ἱκανῶς εὐρείας κλίμακος. Τμήματα τῶν κίωνων, βάσις κίονος μετὰ τροχίλου καὶ σπείρας, καὶ μέρη τοῦ ἐπιστυλίου τῆς στοᾶς ταύτης ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν. Ἴσως τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἐνεπίγραφον ἐπιστύλιον μετὰ γεισώματος ἀνήκεν εἰς τὴν στοᾶν τῆς εἰσόδου

Εἰς τὸν βορείως τοῦ ναοῦ στενὸν διαμορφούμενον χώρον διεσαφήθη ἡ ὄρχικὴ διάταξις, ἐπιτρέπουσα τὴν διὰ κλιμακίδος ἄνοδον εἰς τὸ ἀνώτερον ἐπίπεδον τῆς μὴ ἀνασκαφείσης εἰσέτι βραχέδους περιοχῆς. Τοῖχος ἐπεκάλυψε τὴν πλευρὰν τοῦ βράχου. Εἰς τὸν χώρον τοῦτον ἀνευρεθὴ μέγας ἀριθμὸς πελεκητῶν λίθων ἐκ τῶν δόμων τοῦ ναοῦ, μέρος τῶν ὁποίων ἐτοποθετήθη εἰς τὴν θέσιν του

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἑκαθαρίσθη μὲ ἐπιμέλειαν τὸ δάπεδον καὶ ἐξήχθησαν πρὸς ἐπανατοποθέτησιν τὰ καθιζήσαντα τμήματα τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῶν κάτω τοῦ δαπέδου κοιλοτήτων, δι' ἧς ἐπηληθεύθη ἡ ἀρχικὴ ὑπόθεσις ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς ἔρρεε κάτω τοῦ δαπέδου οὕτω ἀνεκαλύφθη ἡ ἀρχαία πηγὴ ἀφθόνου ὕδατος, τὸ ὁποῖον διὰ μακρᾶς καὶ ἐπιπόνου ἐργασίας ὠδηγήθη εἰς τὴν ἀρχαίαν κρήνην. Πολλοὶ τῶν ἀρχαίων ὕδαταγωγῶν ἑκαθαρίσθησαν καὶ ἐστερεώθησαν. Κατὰ τὰς ἐργασίας ταύτας ἀνευρέθησαν τινὰ μικρὰ γλυπτὰ καὶ τεμάχια ἐπιγραφῶν, πῆλινοι κέραμοι στρωτῆρες καὶ καλυπτῆρες καὶ τμήμα ὠοκελύφου σκεύους ἐκ στίλβοντος λίθου. Μία ἐπιγραφὴ ἐπὶ ἀετωματώδους στήλης σχετικὴ μὲ ἀφιερωθεῖσαν εἰς τὸ ἱερὸν δούλην πρὸς παιδοποιίαν, παρεδόθη ὑπὸ τοῦ ἀνευρόντος προπερυσὶ κατὰ τὴν πρώτην ἀνακάλυψιν τοῦ ναοῦ. Διὰ τῆς στερεώσεως τῶν τμημάτων τοῦ μωσαϊκοῦ τοῦ δαπέδου εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν θέσιν διηυκρινίσθη ὅτι τὰ τέσσαρα διάχωρα ἐντὸς τῶν διακοσμητικῶν ζωνῶν καὶ πλαισίων παρίστων πτηνὸν μὲ πολύχρωμον πτέρωμα, νῆσσαν, κάπρον καὶ λέοντα ἢ πάρδαλιν. Τῆς τραπέζης τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐξ ὑπερύθρου μαρμάρου μὲ ἐπιγραφὴν ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλα τεμάχια.

Περαιτέρω ἀπεκαλύφθη ὁ βορειοδυτικὸς χώρος στηριζόμενος ὑπὸ ἰσχυροῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου καὶ ὅπου ἀνεκαλύφθησαν ἐγκαταστάσεις λουτήρων κτισίων ἐντὸς τοῦ ἐδάφους, εἰς οὓς φαίνεται ὅτι ἐλούοντο οἱ ἀσθενεῖς εἰς καθιστὴν στάσιν δυστυχῶς τμήμα τῶν ἐγκαταστάσεων τούτων ἀνευρέθη ἰσχυρῶς

κατεστραμμένον. Ἐτι βορειότερον ἰκανῶς ἐκτεταμένον οἶκημα μὲ βαθέα θεμέλια διαμερίσματα ἐκ τριῶν δωματίων, ὧν τὸ μεγαλύτερον ἔφερε κατὰ τὴν ἐπιμήκη νοτίαν πλευρὰν θρανίον, ἀνήκει εἰς τοὺς προκεχωρημένους ἑλληνορωμαϊκοὺς χρόνους καὶ ἴσως εἶναι ξενῶν ἢ οἶκημα τῶν ἱερέων. Τοῦτο εἶχεν ὑποστῆ μεταβολὰς εἰς ἐπακολουθήσασαν περίοδον, καὶ ἴσως τότε διεχωρίσθη διὰ τοίχου διήκοντος ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, ἐνῶ ἀρχικῶς ἡ διαίρεσις ἐγίνετο διὰ τοίχου ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον. Μέγα πλῆθος κεράμων ἀνευρέθη ἰδίᾳ εἰς τὸ νότιον διαμέρισμα, ὁμοῦ μετὰ κεραμεικῆς καὶ τεμαχίων ὑάλων τῶν αὐτοκρατορικῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἀμέσως νοτίως τοῦ οἰκοδομήματος διαμορφοῦται στενὴ ἐπικλινῆς ἀνάβασις διὰ μέσου τοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου.

Μικρὰ μαρμάρινα τεμάχια ἀγαλματίων, δακτύλων, πτυχῶν, χειρὸς κρατούσης μῆλον, βασσων, πλακίδια μὲ ἐπιγραφάς, δύο ἢ τρία νομίσματα τῆς Λισσοῦ καὶ ἓν νόμισμα Αὐρηλιανοῦ ἀνευρέθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ περιβόλου. Ἄλλα μαρμάρινα τεμάχια καὶ ἀγλαμάτιον παιδὸς μὲ ἠκρωτηριασμένα τὰ ἄκρα ἀνευρέθησαν μετὰ τοῦ καταπεσόντος ὑλικοῦ τῆς προσόψεως. Παράλληλος πρὸς τὴν πρόσοψιν ταύτην τοῖχος κλείει, φαίνεται, τὸν χώρον τοῦ προαυλίου, ἀλλὰ δὲν κατωρθώθη νὰ ἀνασκαφῆ οὗτος ἐξ ὀλοκλήρου. Ἐκ τῶν κορμῶν τῶν κίωνων τῶν ἀνευρεθέντων πρὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ τινὲς διατηροῦν μέρος τοῦ κονιάματος ἐφ' οὗ ἀπεδόθησαν δωρικαὶ ραβδώσεις· περισυνελέγησαν ἐπίσης κιονόκρανα, ὧν ὁ ἐχῖνος τείνει πρὸς τὸ κωνικὸν σχῆμα.

Ἡ ἀνασκαφὴ πρόκειται νὰ συνεχισθῆ πρὸς ἀποκάλυψιν καὶ τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων τοῦ περιβόλου τοῦ Ναοῦ καὶ τὴν ἐξερεύνησιν τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας κρήνης.

Δαπάνη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας ἀνεσκάφησαν δύο χριστιανικὰ μνημεῖα Ὁ καθηγ. Ἄν. Ὁρλάνδος ἀνέσκαψε περαιτέρω τὴν παλαιοχριστιανικὴν Βασιλικὴν τοῦ Καστριοῦ Χερσονήσου, βοηθούμενος ὑπὸ δύο πτυχιούχων τοῦ ἱστορικοῦ καὶ ἀρχαιολ. τμήματος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀπεκαλύφθησαν ὀλοσχερῶς τὸ βόρειον καὶ μέσον κλίτος, τὸ βόρειον πλευρικὸν στενόμηκες διαμέρισμα, τὸ νότιον τμήμα τοῦ νάρθηκος καὶ τὸ νότιον παστοφόριον, παρσμεϊναντιος ἀνεξερευνητοῦ μόνον τοῦ νοτίου κλίτους. Νέα διάχωρα τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου ἤλθον εἰς φῶς μὲ διακοσμητικὰ θέματα πυκνῶν πλογμῶν καὶ συμβολικῶν ἰχθύων. Ἀνεκαλύφθη τὸ θεμέλιον τοῦ ἄμβωνος εἰς τὸ βόρειον τμήμα τοῦ μέσου κλίτους, μετὰ δύο κλιμάκων καὶ κυκλικοῦ ἐξώσιου. Τὸ βόρειον κλίτος δὲν εἶχε μωσαϊκὸν δαπέδον, ἐνῶ τὸ στενόμηκες πρόσκτισμα εἶχεν ἀπλοῦν μωσαϊκὸν μὲ ταινίας κατ' ἀποστάσεις. Μὲ σύνθετα γεωμετρικὰ σχέδια διακοσμοῦνται καὶ τὰ διάχωρα καὶ ἡ πλαισιοῦσα ζώνη τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου τοῦ νάρθηκος. Μαρμαρίνη λεκάνη ἐπὶ ἀρχαίας βάσεως περιρραντηρίου εὐρίσκετο πρὸ τοῦ νάρθηκος. Ἐξόχως σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀποκάλυψις δύο ταφῶν ἐντὸς τοῦ νοτίου παστοφορίου, ἴσως μαρτύρων, ὧν τὸ κάλυμμα ἐκοσμεῖτο διὰ μαρμαροθετημάτων ἐκ λευκῶν καὶ κυανῶν πλακῶν μὲ ὀμφάλια τοῦ μὲν μεγαλυτέρου τάφου ἐκ χρωματιστοῦ μαρμάρου μὲ ἔνθετον στεφάνην μὲ φύλλα ἐκ μαργάρου περιβάλλουσιν τὸ ἐπίσης ἐκ μαργάρου σταυρικὸν μονόγραμμα, τοῦ δὲ μικροτέρου ἐκ πολυχρῶμων μαρμάρων, συνθετότων ἀκτινωτῶν τροχόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τὸ ἐκ μαργάρου χρῖσμα. Ὁ πρῶτος ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν ἐπὶ μαρμαρίνου πλακιδίου: Πηγᾶσιος ὑπὲρ ὑγίας ἑαυτοῦ. Παρὰ τὴν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ τρίτος τάφος ἀνευρέθη περιέχων δύο ἀκόσμητα ληκύθια. Οἱ τάφοι ἐπροστατεύθησαν διὰ στεγάστρου ἐπὶ τόπου καὶ ἐστερεώθησαν ἐπίσης τὰ ἀνακαλυφθέντα μωσαϊκά.

Ὑπὸ τοῦ ἐφορευόντος τῆς Δ' Ἐφορείας Βυζαντινῶν καὶ Μεσαιωνικῶν Ἀρχαιοτήτων ὑφηγητοῦ Κ. Καλοκύρη ἀνεσκάφη βυζαντινὴ μεγάλη ἐκκλησία εἰς τὸ χωρίον Βερὰν Ἐπισκοπῆ Ρεθύμνης. Πρόκειται περὶ τρικλίτου βασιλικῆς μετὰ τριῶν ἀψίδων, τῶν ὁποίων ἡ μεσαία ἐξωτερικῶς εἶναι ἐξαγωνική· τὸ συνολικὸν σωζόμενον μῆκος εἶναι 22 περίπου μέτρων, τὸ δὲ πλάτος 14,10 μ.· εἰς τὸ μῆκος τοῦτο δέον νὰ προστεθῇ τὸ πλάτος τοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον καταστραφέντος νάρθηκος. Τὰ κλίτη χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ τριῶν τετραγωνικῶν πεσσῶν· φαίνεται ὅτι ὁ ναὸς ἦτο καμαροσκεπής, ὡς τοῦτο συνηθίζετο ἐν Κρήτῃ κατὰ τὴν β' βυζαντινὴν περίοδον εἰς ἣν ἀνήκει ὁ ναός. Τὸ δάπεδον τοῦ ἱεροῦ ἐκαλύπτετο διὰ μαρμαροθετημάτων πολυχρῶμων μὲ θέματα σταυρικά. Ἐκ τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου ἐσώθησαν τρία μεγάλα κορινθιακὰ κιονόκρανα, τὰ ὁποῖα ὁμως φαίνονται παλαιοχριστιανικά, τμήματα μικροτέρων καὶ μεγαλυτέρων κιόνων, ὧν εἷς φέρει ἐγγάρακτον συντομογραφικῶς ἀποδιδομένην εὐχὴν· *Πέτρον Ζωῆς καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν*, τμήματα κοσμήτου μὲ τριπλὴν ζώνην πλοχμοῦ καὶ ἀκανθοφύλλων, τμήμα ἐπιστυλίου ἢ ὑπερθύρου μὲ κόσμημα τόξων ἐπὶ διδύμων κιονίσκων, τμήματα θωρακίων, ὧν τινὰ ἐπιπεδόγλυφα μὲ ἐνθέσεις. Ὁ ναὸς εὐρίσκεται ἐπὶ παλαιότερου οἰκοδομήματος, ἴσως ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, ἐν μέρει καταστραφέντος. Μεταξὺ τοῦ περισυλλεγέντος ὑλικοῦ εἶναι ὁδὸσημον μὲ ἐπιγραφὴν ἀναφέρουσαν ἀνθύπατον, ὅστις *«ὁδοῦς ἐκ χρημάτων ἱερῶν θεᾶς Δικτύνης γενέσθαι ἐκέλευσεν»* καὶ μικρὸς κορμὸς ἐφήβου. Ὁ ἀνεσκάψας πιστεύει ὅτι ὁ ναὸς ὑπῆρξε καθεδρικός τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀρίου, διαδεχθείσης κατὰ τὴν Β' βυζαντινὴν περίοδον τὴν καταστραφείσαν Ἐπισκοπὴν Συβρίτου.

Β'. Ἀνασκαφαὶ τῶν ξένων Ἀρχαιολ. Σχολῶν.

Παραλλήλως μὲ τὴν Ἑλληνικὴν Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίαν ἀνεσκάψαν αἱ ἐν Κρήτῃ ἐργαζόμεναι ξένοι ἀρχαιολογικαὶ Σχολαί, ἡ Ἀγγλικὴ καὶ Ἰταλική, μὲ ἐξ ἴσου σημαντικὰ ἀποτελέσματα.

Ἡ Ἀγγλικὴ Σχολὴ διὰ τοῦ Διευθυντοῦ αὐτῆς Sinclair Hood, βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ N. Goldstream, συνέχισε τὰς ἀνασκαφὰς αὐτῆς εἰς τοὺς αὐτοὺς τομεῖς εἰς οὓς ἀνέσκαψε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Α) Εἰς τὴν Βασιλικὴν Ὀδὸν ΒΔ τοῦ Ἀνακτόρου αἱ στρωματογραφικαὶ ἔρευναι τοῦ νοτίως τῆς ὁδοῦ τομέως διελεύκαναν οὐσιστικῶς τὴν διαδοχὴν τῶν παλαιοανακτορικῶν περιόδων MM I β καὶ MM II α' ἢ διαδοχὴ εἶναι ἐντελῶς σαφής. Ἀνευρέθη ὁμως καὶ παλαιότερον στρώμα πληροῦν χάσμα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς ἀνασκαφείσης περιοχῆς χαρακτηριστικῶς MM I α καὶ πιθανῶς προανακτορικόν. Εἰς τὰ παλαιότερα ταῦτα στρώματα ἀνευρέθησαν ἀγγεῖα μὲ ὠραίαν διακόσμησιν πολύχρωμον χαρακτηριστικοῦ τύπου, μέρος κυκλαδικοῦ ἀγγείου, μεγάλη πηλίνη σφραγίς καὶ χαλκᾶ βέλη τοῦ κοίλου τύπου, τὰ παλαιότερα γνωστὰ δείγματα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Αἰγαίου. Δοκιμαί ὑπὸ τὸ πλακόστρωτον τῆς Βασιλικῆς Ὀδοῦ φαίνεται νὰ βεβαιοῦν χρονολογίαν τοῦ β' ἡμίσεος τῆς 15ης ἐκ. π. Χ., ἀλλὰ κάτω τοῦ πλακοστρώτου τούτου ὑπάρχουν λείψανα παλαιότερων ὁδῶν.

Β) Εἰς τὴν Βορείαν πλευρὰν τῆς Βασιλικῆς Ὀδοῦ, περιοχὴν τοῦ Ὀπλοστασίου ἢ ἀνασκαφῆ ἐπεξετάθη ἐπὶ 180 τ. μ., ἐξεκαθαρίσθησαν τὰ μεταγενέστερα οἰκήματα τῆς πρωίμου αὐτοκρατορικῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς μὲ δύο παλαιότερας φάσεις τοῦ Α' μ. Χ. καὶ Γ' π. Χ. αἰῶνος. Ἀπὸ τὸ τελευταῖον στρώμα προέρχεται χρυσοῦς δακτύλιος μὲ χαρακτὴν σφίγγα ἐπὶ τῆς σφενδόνης. Ὑπὸ τοῦτο ἔκειτο στρώμα βόθρων ἐντὸς ἐπιχώσεως γεωμετρικῶν χρόνων. Ἀκόμη κατωτέρω ἀνεκαλύφθησαν κτήρια χρονολογούμενα εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ τελευ-

ταίου 'Ανακτόρου, 15ος αἰὼν π. Χ., ὄχι ὁμῶς καλῶς διασωζόμενα· δὲν ὑπῆρχον ἴχνη μεταγενεστέρων μινωικῶν κτηρίων, ἢ πρωτογεωμετρικῶν. Τέσσαρα τεμάχια πινακίδων εὐρέθησαν ὄχι ἐπὶ τῶν δαπέδων, ἀλλὰ κατολισθήσαντα ἀπὸ τὸ πρὸς ἀνατολὰς κτήριο τοῦ 'Οπλοστασίου. 'Επὶ τοῦ δαπέδου περιουνελέγησαν τὰ λείψανα κιβωτίου ἐξ ἔλεφαντοστοῦ, τὸ ὁποῖον περιεῖχε σφραγίδας ἐξαιρετικῶς λεπτῆς ἐργασίας· κύλινδρος ἐκ κυάνου φέρει σκηνὴν γρυπῶν διωκόντων ἄλλα ζῶα· φακοειδῆς ἐκ μέλανος αἱματίτου φέρει παράσιασιν ἀγριοχοίρου. Φαίνεται ὅτι τὸ μέρος εἰς τὸ ὁποῖον ἀνευρέθη τὸ κυτίον ἦτο ἐργαστήριον ἔλεφαντουργίας, ἂν κρίνη τις ἐκ τῶν λειψάνων. Ρινίσματα ἔλεφαντοστοῦ καὶ ἡμιτελῆ ἢ ἀποτυχημένα τεμάχια ἀνευρέθησαν ἱκανά· μεταξὺ τῶν τεμαχίων εἶναι πούς εἰδωλίου καὶ κτένιον.

Γ) Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἱεροῦ τοῦ λόφου Ἰ'υψάδων ἐξηκολούθησεν ἡ ἀνεύρεσις ἀποθετῶν πλήρων ἀπὸ πήλινα εἰδώλια διαφόρων τύπων, προερχομένων ἐκ προσφορῶν εἰς τὸν βωμὸν τοῦ 'Ιεροῦ. 'Η γενικὴ ἐντύπωσις εἶναι ὅτι οἱ ἀποθέται ἦσαν ἐν χρήσει ἀπὸ τὸ μέσον τοῦ Ε' π. Χ. μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ Β' π. Χ. αἰ. Γλυπτὰ μωρὰ τεμάχια ἀνεκαλύφθησαν ἐντὸς λάκκου ρωμαϊκοῦ τάφου τοῦ 4ου μ. Χ. αἰῶνος· μεταξὺ τούτων ἦτο ἄγαλμα ἐκ λευκοῦ μαρμάρου γυναικὸς περιεκαλυμμένης μὲ τὸ ἱμάτιον καὶ παριστώσης ἰέρειαν ἢ θεότητα. Προέρχεται ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ 'Ιεροῦ. Λείψανα αὐτοῦ τοῦ βωμοῦ εἰς σχῆμα ὀρθογωνίου κτηρίου 10×5 μ ἀνεκαλύφθησαν ΒΔ τοῦ συμπλέγματος τῶν ἀποθετῶν. Πλῆθος εἰδωλίων ἀνευρέθη ἀπερριμμένον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ βωμοῦ, τὰ περισσότερα κλασσικῶν τύπων, ὡς ἐπίσης διεσπαρμένα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τεμάχια δωρικῶν κιονοκράνων τοῦ Ε' π. Χ. αἰ., μεγέθους προσαρμοζομένου εἰς τὰ ἀνευρεθέντα λείψανα τοῦ ναοῦ. ΒΔ τοῦ τελευταίου εὐρέθησαν στρώματα μὲ πήλινα ἀφιερῶματα καὶ ἀπηνθρακωμένα λείψανα. Πρὸς βορρᾶν παρόμοιον στρώμα περιεῖχε τεμάχια λύχνων τοῦ Α' καὶ Β' μ. Χ. αἰ. Λείψανα περιβόλου καὶ ἐνὸς ἄλλου οἰκοδομήματος, ἴσως στοῆς, ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ 'Ιεροῦ. Πλὴν τῶν παμπληθῶν εἰδωλίων, ἀνεκαλύφθησαν ἀργυρᾶ κοσμήματα ἐσθήτων, ἐπίχρυσα πήλινα κοσμήματα (ἐν μορφῆς στεφάνου περιβάλλοντος ἀνθρωπίνην κεφαλὴν), ἀργυρᾶ ἐνώτια καὶ δακτύλιοι, νομίσματα, ἰδίως τοῦ Ἄργου τοῦ Γ' π. Χ. αἰ. Ἰδιότυπα εἶναι ὄρειχάλκινον ἄγαλμάτιον γυναικὸς καὶ αὐλητῆς ἐξ αἰγυπτιακῆς φαγεντιανῆς. Εἰς τὴν περιοχὴν περιουνελέγησαν καὶ μινωικοὶ σφραγιδόλιθοι.

Δ) Κατὰ τὴν ἀνατολ. κλιτὴν τῆς Ἀκροπόλεως, δυτικῶς τοῦ 'Ανακτόρου, κατὰ τὴν διαπλάτυνσιν τῆς ὀδικῆς ἀρτηρίας, ἀνεκαλύφθησαν μινωικά καὶ ρωμαϊκά κτήρια, ἐπίσης ἄλλα ΥΜ χρόνων κατὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς κλιτύος ὑψηλότερον. Μικρὰ διερεῦνησις ἐγένετο κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην.

Ε) Συνεχίσθη ἡ ἐξερεύνησις τοῦ πρωτομινωικοῦ φρέατος εἰς τὴν ΒΑ περιοχὴν τοῦ 'Ανακτόρου καὶ ἐξήχθη ἱκανὴ ποσότης ἀγγείων καὶ ὀστράκων χαρακτηριστικῶν τῆς πρώτης προανακτορικῆς μινωικῆς φάσεως. Ἡ ἔρευνα εἶναι λίαν σημαντικὴ διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαιοτέρας μινωικῆς περιόδου ἐν Κνωσῶ.

Σ) Νοτίως τοῦ Ἄγ. Ἰωάννου κατὰ τὴν τοποθέτησιν ἀγωγοῦ ὑδρεύσεως ἀνεκαλύφθη τάφος, ὅστις ἐχρησιμοποιήθη εἰς δύο διαφορετικὰς περιόδους, τὴν ΥΜΙΙ, εἰς ἣν ἀνήκουν λείψανα κύλικος καὶ ἀλαβάστρου, καὶ εἰς τὴν πρόιμον ὑπομινωικὴν, εἰς ἣν ἀνήκουν δύο ἐνταφιασμοὶ μὲ δύο ψευδοστόμους καὶ ἓνα ἀμφορέα. Δύο ὄρειχάλκινοι καρφίδες, ἢ μία μὲ κεφαλὴν ἐξ ἔλεφαντοστοῦ, ἀνήκουσαι εἰς τὴν ἐνταφιασθεῖσαν γυναῖκα ἀποδεικνύουν τὴν πρόιμον χρῆσιν τοῦ δωρικοῦ ἱματίου.

Z) Δυτικῶς τῶν Ἀμπελοκήπων (Τεκὲ) ἐπὶ κλιτύος ἀνεσκάφη λαξευτὸς τάφος τῶν ὑστέρων πρωτογεωμετρικῶν χρόνων· παρὰ τὴν μερικὴν καταστροφὴν του κατὰ τὴν ἀνόρυξιν ἀσβεστολάκκου ἀνεκαλύφθησαν περὶ τὰ 17 ἀγγεῖα καὶ ὑπολείμματα σιδηροῦ ξίφους, ὡς καὶ χάλκινος δακτύλιος.

H) Παρὰ τὸ ρωμαϊκὸν φρέαρ δυτικῶς τοῦ μετοχίου Κνωσοῦ ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ ἐπιστάτου τῆς Σχολῆς μικρογραφικὰ τινὰ ἀγγεῖα καὶ κωδωνόμορφος κρατὴρ τῶν ὑστέρων πρωτογεωμετρικῶν χρόνων, προερχόμενα ἴσως ἐκ ταφῆς παιδίου διαταραχθεῖσης.

Θ) Τὸ ἀνακαλυφθὲν τὸ 1958 φρέαρ Β τῆς Ἐπαύλεως Ἀριάδνης ἐκαθαρίσθη· εἶχε κατὰ τὰ πλευρικά του τοιχώματα δύο αὔλακας καὶ ὁ πυθμὴν του ἦτο πλήρης ἀκεραίων ὑδριῶν μὲ γεωμετρικὸν διάκοσμον. Τὸ φρέαρ ἐκλείσθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰ. π. Χ., ἂν κρίνη τις ἀπὸ τὰ πρωτοκορινθιακὰ ὄστρακα τῆς ἐπιχώσεώς του.

Σημαντικὰ ἀποτελέσματα ἀπέδωσε καὶ ἡ συνέχισις τῆς ἐξερευνήσεως τῶν νεολιθικῶν στρωμάτων εἰς τὴν Κεντρικὴν Αὐλὴν τοῦ Ἀνακτόρου Κνωσοῦ, διεξαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ καθηγ. J. Evans. Ἡ ἔρευνα ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ μεγάλου δωματίου τῆς ΒΑ τάφρου D καὶ εἰς τὴν ἔρευναν μέχρι τοῦ βράχου εἰς ἓν τῶν ἄλλων τετραγώνων. Εἰς τὴν τάφρον Β ἀνεκαλύφθη ἄλλη οἰκία μὲ λιθίνην βάσιν τοίχων ἐκ πηλοχώματος, τὸ ὁποῖον διελύθη, δημιουργήσαν συμπαγῆ σωρόν. Ἡ οἰκία συνεχίζεται καὶ πέραν τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου· τὰ ὄστρακα τὴν χρονολογοῦν μεταξὺ τῆς Μέσης καὶ Νεωτέρας Νεολιθικῆς περιόδου. Ὑπ' αὐτὴν ἀνεφάνη ἡ συνέχεια τοῦ μεσο-νεολιθικοῦ οἰκήματος τῆς τάφρου D· τοῦτο διηρευνήθη εὐρύτερον καὶ ἀπεκάλυψε δωμάτιον ἀπομεμονωμένον ἀκριβῶς τετράγωνον μὲ εἴσοδον κατὰ τὴν ΒΔ αὐτοῦ γωνίαν. Ἐντὸς τοῦ δωματίου ἀνεκαλύφθησαν ἀντιτοίχισμα καὶ δύο μικρὰ περιφράγματα, τὸ ἓν μὲ ἓν ἀγγεῖον. Λεῖψανα λύχνων χονδροειδῶν εὐρέθησαν κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν. Εἰς τὴν τάφρον C ἐλεύθερος μεταξὺ τῶν οἰκιῶν χώρος ἐπέτρεψε τὴν ἀνασκαφὴν μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου· ὑπὸ τὸ μεσο-νεολιθικὸν στρῶμα ἀνευρέθησαν λείψανα πρωίμου νεολιθικοῦ· τὰ ἴχνη τῶν οἰκημάτων ἦσαν μᾶλλον εὐτελεῆ καὶ ἀσφαλῶς τὸ πλεῖστον ἦτο ἐλεύθερος χώρος. Ἀγγεῖα τοῦ πρωίμου νεολιθικοῦ τύπου ἀνευρέθησαν εἰς βάθος 4 1/2 μ. ὑπὸ τὸ ἐπίπεδον τῆς αὐλῆς, ὡς καὶ βόθροι πυρῶν ἐκ δύο ὁμοκέντρων κοιλωμάτων. Τμῆμα οἰκήματος σώζοντος ἓν δωμάτιον, συνεχόμενον πρὸς ἄλλα μὴ ἀνασκαφέντα, εἶχε ἔξοδον πρὸς τὰ ΒΔ πρὸς λιθόστρωτον αὐλὴν· ἴχνη πυρᾶς ἐστίας διεκρίνοντο εἰς τὸν ἐκ πηλοῦ τοῖχον ἄνω τοῦ λιθίνου κρηπιδώματος. Βόθροι πυρῶν διαδοχικῶν ἐσημειώθησαν καὶ περὶ τὸ κέντρον τοῦ δωματίου.

Εἰς ἓν ἐλεύθερον σημεῖον κατωρθώθη νὰ εἰσχωρήσῃ ἡ ἔρευνα μέχρι βάθους 7 μ. Δύο μικροὶ βόθροι εἰς τὸν τομέα τοῦτον ἔδωσαν τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα εὐρήματα. Στιλπνὸν κύπελλον καὶ λοιπὰ ἀνευρέθησαν ὁμοῦ μὲ θαυμαστὸν εἰδῶλιον ἐκ λευκοῦ μαρμαροειδοῦς λίθου μὲ αἰδοιοθύλακον καὶ τὰς χεῖρας σταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐξόχως φυσιοκρατικῆς ἀποδόσεως, ἐλλιπὲς ὁμως τὴν μίαν κνήμην καὶ τὴν κεφαλὴν. Ἐν λίθινον ἐξάρτημα εἰς σχῆμα ὀκλαζούσης ἀνθρωπίνης μορφῆς ἀνευρέθη ὁμοῦ. Ταῦτα ἀποδεικνύονται προϊόντα μακρᾶς παραδόσεως τεχνικῆς λιθίνων γλυπτῶν, τῆς ὁποίας ὁμως δὲν σώζονται ἄλλα παραδείγματα εἰς τὴν Κρήτην. Εἰς τὸ αὐτὸ πρῶιμον νεολιθικὸν στρῶμα ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἄλλα δύο εἰδῶλια, πῆλινα αὐτά, ἓν φυσιοκρατικὸν καὶ ἓν σχηματικόν. Εἰς τὴν τάφρον Α πολὺ ὀλίγα λείψανα οἰκοδομῶν εὐρέθησαν· ἄλλα περισυνελέγησαν ἄφθονα εἰδῶλια θηλειῶν μορφῶν, ἀναλόγων τῶν

ὑπὸ τοῦ Ἀρθούρου Ἐβανς ἀνακαλυφθεισῶν. Ἐνῶ ἀφθονοῦν τὰ λείψανα τῆς πρωίμου νεολιθικῆς περιόδου, ἐλλείπουν τὰ τῆς μέσης καὶ ὑστερας, προφανῶς ἀποκοπέντα. Διὰ μιᾶς τάφρου ἠνώθη ἡ ἀνασκαφεῖσα περιοχὴ μὲ τὴν πάλαι ὑπὸ τοῦ Ἐβανς ἀνασκαφεῖσαν· ἀπεδείχθη οὕτω ὅτι αἱ νεολιθικαὶ οἰκίαι αἱ τότε ἀνευρεθεῖσαι ἦσαν πᾶσαι νεώτεραι τῶν διὰ τῶν νέων ἀνασκαφῶν ἀποκαλυφθεισῶν πλὴν μιᾶς οἰκοδομῆς κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν τῆς τάφρου D, διασωθεῖσαν λόγῳ τῆς ἀποτόμου κλίσεως τῆς κλιτύος. Τὸ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς γενικῶς περισυλλεγὲν ὑλικὸν εἶναι ἄφθονον καὶ περιλαμβάνει ποικίλην χαρακτηριστικὴν κεραμεικὴν, λίθινα ἐργαλεῖα, κυρίως πελέκεις καὶ ρόπαλα, ἐργαλεῖα ἐξ ὄστου, ἰτράκτους καὶ κερκίδας. Τεμάχια ὄψιανου καὶ ὄρειας κρυστάλλου ἀνευρέθησαν σχετικῶς ὀλίγα καὶ ἡ τεχνικὴ τῶν πελεκητῶν λίθων φαίνεται μᾶλλον πτωχὴ. Περισσότερα παραδείγματα εὑρέθησαν εἰς τὰ χυμηλότερα στρώματα. Μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν αἱ τάφροι B καὶ D ἐκαλύφθησαν, ἐνῶ εἰς τὰς A καὶ C ἡ ἔρευνα θὰ συνεχισθῆ μέχρι συναντήσεως τοῦ φυσικοῦ βράχου.

Ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν ἐσημείωσαν καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἰταλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς εἰς τὴν Φαιστόν καὶ τὴν περιοχὴν τῆς Ἀγ. Τριάδος. Τὰ ἀποτελέσματα συνοπτικῶς ὑπῆρξαν τὰ ἀκόλουθα:

Εἰς τὴν Φαιστόν ἡ ἀνασκαφὴ διήρκεσεν ἐπὶ ἓνα μῆνα μὲ προπαρασκευαστικὸν στάδιον δοκιμῶν εἰς τὸν περὶ τὴν Ἀγ. Φωτεινὴν τομέα τῆς πόλεως. Ὀλίγον περαιτέρω ΒΔ τοῦ πέρυσιν ἀνασκαφέντος τμήματος εἰς τὸν τομέα τοῦτον ἀνεκαλύφθησαν οἰκήματα γεωμετρικῆς ἐποχῆς, διασωζόμενα μόνον εἰς τὰ θεμέλιά των. Διακρίνονται μέρος κεραμικοῦ κλιβάνου καὶ φρέαρ· τὰ οἰκήματα ταῦτα ὑπέρχονται ἄλλων παλαιοτέρων.

Εἰς τὸ Ἀνάκτορον ἡ ἀνασκαφὴ κάτω τοῦ διαδρόμου τῆς κυρίας εἰσόδου ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ὑποκειμένων στρωμάτων, προτοῦ γίνῃ ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ἐκ γυψολιθικῶν πλακῶν δαπέδου. Ἀπεκαλύφθησαν οὕτω τὰ λείψανα τοῦ πλακοστρώτου τοῦ διαδρόμου εἰσόδου τοῦ πρώτου ἀνακτόρου (τρίτης φάσεως) ὁ διάδρομος οὗτος δὲν ἔχει τὸ αὐτὸ πλάτος οὔτε εὑρίσκεται ἐξ ὀλοκλήρου κάτω τοῦ νεωτέρου, ἔχων ἐπ' ἀριστερὰ ὀλόκληρον σειρὰν διμερισμάτων, ἐν συνεχείᾳ τῶν ὑπὸ τοῦ Pernier ἀποκαλυφθεισῶν παλαιοανακτορικῶν ἀποθηκῶν. Πιθανῶς θὰ ἀπαιτηθῆ νὰ παραμείνῃ τὸ σημαντικὸν τοῦτο τμήμα τοῦ παλαιοτέρου ἀνακτόρου θεατὸν, κατασκευαζομένης εἰδικῆς διαβάσεως διὰ τοὺς ἐπισκέπτας τοῦ ἀρχαιολ. χώρου.

Εἰς τὴν νοτιᾶν ζώνην πέραν τῶν λειψάνων τῆς πρώτης φάσεως παλαιοανακτορικῆς ἠρευνήθησαν περαιτέρω λείψανα οἰκιῶν τῆς τρίτης παλαιοανακτορικῆς φάσεως, αἵτινες ὠκοδομήθησαν ὅτε κατὰ τὴν φάσιν ταύτην ὀπισθοχώρησεν ἡ πρόσοψις τοῦ Ἀνακτόρου κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην· ἄνω τούτων ἠρευνήθησαν κακῶς διατηρούμενα λείψανα νεοανακτορικῶν κτηρίων καὶ οἰκιῶν γεωμετρικῶν χρόνων. Φρέαρ ἀνακαλυφθὲν εἰς τὸ ὄριον τοῦ πρώτου ἀνακτόρου ἀπέδωσε σημαντικὴν κεραμεικὴν παλαιοανακτορικὴν· ἡ ἄνωτέρα ἐπίχωσις περιεῖχεν ἓν ὠραῖον πήλινον εἰδώλιον γυναικὸς μὲ μακρὰν ἐσθῆτα, κλινούσης ἐπιχαρίτως τὴν κεφαλὴν, καὶ λείψανα δύο ἄλλων διασωζόντων πολύχρωμον διακόσμησιν, ἴσως ἀνήκοντα εἰς τὴν ἀρχομένην νεοανακτορικὴν ἐποχὴν.

Εἰς τὴν περιοχὴν δυτικῶς τῆς δυτικῆς πλακοστρώτου αὐλῆς τοῦ παλαιοτέρου ἀνακτόρου συνεχίσθη ἡ ἐξερεύνησις οἰκιῶν τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς, καλῶς διασωζουσῶν πολλὰ δωμάτια μὲ κεραμεικὴν κατὰ χώραν καὶ μεγάλους χαρακτηριστικούς πίθους. Ἐπὶ τόπου περισυνελέγησαν μικρὰ καὶ μεγάλα πήλινα εἰδώλια καὶ τινα μικρὰ καὶ χονδροειδῆ χαλκᾶ. Τινὰ δείγματα κεραμεικῆς προ-

έρχονται ἐξ εἰσαγωγῆς (*Αττικῆς καὶ Κορίνθου). Τὸ πλακόστρωτον τῆς δυτικῆς παλαιοανακτορικῆς αὐλῆς συνεχίζεται ὑπὸ τὰς οἰκίσας μὲ κλίσιν πρὸς δυσμὰς.

Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον παρουσίασεν ἡ ἀνασκαφὴ ἰδύο θολωτῶν τάφων, ἀνακαλυφθέντων μεταξὺ τῆς Ἐπαύλεως, Ἀγ. Τριάδος καὶ τοῦ χωρίου Καμηλάρης, εἰς θέσιν Γληγόρη Κορφῆ καὶ τοῦ Μυλωνᾶ ὁ Λάκκος. Εἰς τὴν πρώτην περιοχὴν εἶχεν ἀνασκαφῆ ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στ. Ἀλεξίου τὸ ἔτος 1958 ἀποθέτης κλασικῶν ἑλληνικῶν χρόνων ἱεροῦ τῆς Δήμητρος, ἐγκατεστημένος ἐντὸς τῶν λειψάνων ἄλλου μινωικοῦ θολωτοῦ τάφου (βλ. Κρητικά Χρονικά ΙΑ' σ. 335). Σχεδὸν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὑψώματος ἀνευρέθη ὁ μεγαλύτερος θολωτὸς τάφος, ἐξωτερικῆς διαμέτρου 10,80 μ καὶ ἐσωτερικῆς περίπου 7 μ. Τὸ πελώριον ὑπέρθυρον καὶ τὸ κατώφλιον μὲ δύο βαθμίδας ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὴν θέσιν των καὶ τὰ τοιχώματα διετηροῦντο εἰς ἰκανὸν ὕψος, ἐνῶ τὸ ὑλικὸν τοῦ ἀνωτέρω μέρους κατέπεσε συγκεντρικῶς πρὸς τὰ ἔσω καὶ ἀνευρέθη ἐπικαλύπτον τὸ περιεχόμενον τοῦ τάφου. Ἐν τούτοις οὗτος ἀνευρέθη σεσλημένος πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ θόλου ὑπὸ σιλητῶν οἴτινες μετεκίνησαν τὴν κλεῖδα καὶ τὴν ἀπέριψαν πρὸς βορρᾶν. Τὰ λειψανα τῶν ταφῶν ἀνευρέθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον σαρωμένα πρὸς τὴν περιφέρειαν καὶ διεκρίνοντο τὰ ἴχνη τῶν δοκῶν δι' ὧν ὑπεστήριξεν οἱ συλήσαντες προχείρως τὸν θόλον. Μία μικρὰ παιδικὴ σαρκοφάγος ἣτις εἶχεν ἀποτεθῆ πρὸς τὴν θύραν κατὰ δευτέραν χρῆσιν τοῦ θόλου ἀνευρέθη καὶ αὕτη μὲ μετακινημένον τὸ κάλυμμα καὶ τετραγαγμένον τὸ ἐσωτερικόν της. Εἰς προθάλαμος ἦτο προσιτὸς διὰ διαδρόμου ἐκ δύο διαδοχικῶν δωματίων, τῶν ὁποίων τὸ ἐν προσετέθη ἀσφαλῶς ἐκ τῶν ὑστέρων. Ὁ προθάλαμος συνείχετο πρὸς νότον μὲ ἓνα μικροσκοπικὸν θόλον ἔχοντα ἐπίσης πλευρικὸν δωμάτιον καὶ ἰδίαν θύραν, τῆς ὁποίας τὸ ὑπέρθυρον καὶ τὸ κατώφλιον ὑψώθησαν εἰς μίαν δευτέραν περίοδον. Τὰ δύο πρὸ τοῦ προθαλάμου δωμάτια εἶχον χρησιμοποιηθῆ διὰ τὴν λατρείαν τοῦ νεκροῦ· παρὰ ταῦτα πλῆθος σκελετῶν ἐν ἀτοξία ἀνευρέθη καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τῶν μικρῶν δωματίων, ἀποτεθέντων μεταγενεστέρως. Σημαντικὰ ἀντικείμενα σχετιζόμενα μὲ τὴν λατρεῖαν ἀνευρέθησαν εἰς τὸν προθάλαμον καὶ τὸ πρῶτον δωμάτιον. Πηλοπλαστικὰ σύνολα ἀπέδιδον σκηνὰς τελεουργίας πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν· εἰς μικρὰν στοᾶν κάθηνται τέσσαρες μορφαὶ πρὸς τὸ βάθος πρὸς τὰς ὁποίας προσφέρονται ὑπὸ ἰσαρίθμων μορφῶν ἐπὶ βωμίσκων ἴσως πόπανα καὶ σπονδαί· εἰς τὸ δεύτερον δύο γυναικὲς καθήμεναι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἑκατέρωθεν χαμηλῆς τραπέζης προτοιμάζουν πόπανα, ἐνῶ τρίτη μορφή εἰσέρχεται εἰς τὸν χώρον διὰ μέσου θύρας· εἰς τρίτον τέλος πλαστικὸν σύνολον τρεῖς χορευταὶ κρατούμενοι μὲ ἐκτεταμένας συμπλεκόμενας χεῖρας χορεύουν κύκλιον χορὸν ἐντὸς κυκλικοῦ χώρου μὲ περίβολον· πάντα τὰ σύνολα ταῦτα δηλοῦνται ὡς ἱεροὶ χώροι δι' ἱερῶν κερμάτων καὶ μικρῶν πτηνῶν. Εἰς ἐξωτερικὸν βόρειον περίβολον πλῆθος ἄλλο ἀγγείων ἐχρησίμευσεν διὰ τὰς πρὸς τοὺς νεκροὺς προσφοράς. Κατὰ τὸν ἀνασκαφῆα ὁ θολωτὸς τάφος κατεσκευάσθη κατὰ τὴν παλαιοανακτορικὴν περίοδον, μετὰ δὲ ἀπὸ μίαν περίοδον ἐγκαταλείψεως ἐπανεχρησιμοποιήθη περὶ τὸ τέλος τῶν νεοανακτορικῶν ἢ τὴν ἀρχὴν τῶν μετανακτορικῶν χρόνων. Βεβαιούται ὁμως ὅτι ἡ πλειονότης τῶν ἐντὸς τοῦ τάφου ἀνευρεθέντων ἀντικειμένων χρονολογεῖται εἰς τὴν MM III περίοδον, δηλ. εἰς τὴν πρώτην νεοανακτορικὴν φάσιν. Ἡ κεραμικὴ εἶναι λίαν χαρακτηριστικὴ τῆς φάσεως ταύτης, ἐνδιαφέρον δὲ εἶναι ἀγγεῖον μὲ πλαστικὴν μορφήν αἰγάγρου· δωδεκὸς σφραγίδων παλαιότερου ἢ νεωτέρου τύπου περισυνελέγη μετ' ἄλλων μικρῶν εὕρημάτων, ὡς χρυσοῦ ἐνωτίου μὲ σχηματικὴν κεφαλὴν ταύρου, ψῆφοι χρυσοῦ περιδεραίου μὲ κογχύ-

λια και ἄλλου ἐξ ὑαλομάζης κλπ. Εἰς τὴν δευτέραν περίοδον (ΥΜ ΙΙΙΑ2) μεταξὺ τῶν ἀγγείων εἶναι δύο σχήματος ἀλαβάστρου μὲ διακόσμησιν πτηνῶν και δικτυωτοῦ φολιδωτοῦ μὲ φυλλίδια.

Ὁ μικρότερος θόλος εἰς τὴν κλιτὸν τοῦ κατέναντι ὑψώματος εἶχε κατὰ τὸ ἥμισυ καταστραφῆ δι' ἐξαγωγῆς τῶν λίθων του· ἡ ἐσωτερικὴ του διάμετρος ἀνέρχεται εἰς 5 μ. και ἀπὸ τὴν σύλησίν του διεσώθησαν μόνον ὀλίγα ἀγγεῖα τῆς τελευταίας παλαιοανακτορικῆς φάσεως.

Δαπάνη τοῦ Corning Museum of Glass ἐγένετο διὰ τῆς ἐιδικῆς εἰς τὰ προβλήματα τῆς ἀρχαίας ὑάλου ἐπιστήμονος Gladys Weinberg δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας Τάραρος (Ἀγ. Ρουμέλης Σφακίων) κατὰ τὴν νοτιαν ἀκτὴν τῆς Δυτ Κρήτης, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἀναζήτησιν ἐργαστηρίων και λειψάνων ἀρχαίας ὑελουργίας, διὰ τὰ ὅποια εἶχον ἤδη προκύψει ἐνδείξεις. Ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας πόλεως εἶναι ἐπὶ λόφου κατὰ τὴν ἀνατολ. ὄχθην τοῦ ἐκ τῆς φάραγγος τῆς Σαμοριάς κατερχομένου πρὸς τὴν θάλασσαν ρύακος. Ἡ πρώτη δοκιμαστικὴ τάφος ἀπέδωσε ἄφθονα λειψανα τεμαχίων ὑαλίνων ἀγγείων, πολλὰ κεκαυμένα και συνεστραμμένα, ἀλλ' ἡ κατάστασις εἰς ἣν ταῦτα εὐρέθησαν φαίνεται ὄχι ἐργαστηριακὴ, ἀλλὰ προεληθούσα ἐκ πυρκαϊᾶς. Ἡ ποσότης των ὅμως ἐνισχυεὶ τὴν ἐκδοχὴν ὑπάρξεως ἐργαστηρίων ὑάλου ἐκεῖ πλησίον. Ἐπὶ τόπου ἀνευρέθησαν ταφαὶ εἰς τρία στρώματα: ὑστερορωμαϊκόν, προϊμὸν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, Δ' π. Χ. αἰῶνος· οἱ τάφοι τοῦ τελευταίου ἦσαν σεσυλημένοι πλὴν ἑνός, ὅστις περιεῖχεν ἀδιατάρακτον ταφὴν νεάνιδος μὲ τὰ ἀργυρᾶ κοσμήματά της (δύο δακτυλίους, δύο καρφίδας ἐσθῆτος, δύο σφηκωτῆρας κόμης και ἀργυροῦν νόμισμα ἴσως Ἰτάνου) ἐπὶ τοῦ τάφου ἀνευρέθη πυρὰ μὲ λειψανα ἀγγείων και ἀστραγάλων. Ἄλλαι δοκιμαστικὴ και τάφοι ἀπεκάλυψαν τὴν συνέχειαν τοῦ νεκροταφείου εἰς ρωμαϊκόν τάφον εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὡς κάλυμμα ἐπιτυμβία πλάξ μὲ τὴν ἐπιγραφήν ΠΑΝΘΥΟC ΘΑΡΧΗΤΟΥ· τάφος τοῦ Δ' π. Χ. αἰ. περιεῖχε λύχνον, σιδηρᾶν σκεγγίδα και σιδηροῦν δακτύλιον. Ἐτερος τάφος τῆς Ε' π. Χ. ἐκ. περιεῖχε σκελετὸν γυναικός, φερούσης τὰ ἀργυρᾶ κοσμήματά της (δύο καρφίδας ἐσθῆτος, θηλυκωτῆρα και εἶδος ὀκτωσχήμου πόρπης) και συνοδευόμενον ὑπὸ δύο ἐρυθρομόρφων ἀγγείων. Ἐγγὺς εὐρίσκοντο αἱ ταφαὶ παιδὸς ἐνιὸς πίθου και γέροντος μὲ τοπικὰ ἀγγεῖα. Δι' ἄλλων τάφων ἀνιχνεύθησαν τοῖχοι περιβόλων και κτηρίων ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων και εἰς βαθύτερα στρώματα μέχρι τριῶν μέτρων ἑλληνικῶν. Ἀνεκαλύφθη ἐπίσης μέρος τοῦ ὀχυρωματικοῦ περιβόλου τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς περιόδου ἐκ διπλοῦ τείχους μὲ τετραγώνους και στρογγύλους πύργους.

Εἰς κτήριον καλῶς διασωζόμενον μέχρι και τῆς ὀροφῆς δοκιμαστικαὶ τάφοι ἀπέδειξαν χρονολογίαν του εἰς τοὺς ὑστεροὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Οὐδὲν ὅμως μεταγενέστερον τοῦ 5' μ. Χ. αἰῶνος ἀνευρέθη και ἡ πόλις φαίνεται τότε ἐγκαταλειφθεῖσα. Δὲν κατέστη δυνατόν νὰ διερευνηθῆ ἡ φύσις τοῦ ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων οἰκοδομήματος, ἐφ' οὗ σήμερον, κατὰ τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ ρύακος, εὐρίσκεται ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας· δὲν ἀποκλείεται νὰ πρόκειται περὶ τῆς κρηπίδος τοῦ γνωστοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος Ταρραίου.

Γ) Τυχαῖα εὐρήματα.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν και τῆς συστηματικωτέρας περιουλλογῆς εὐρημάτων διενεργηθειῶν ὑπὸ τῆς Ἑλλην. Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας και τῶν ἀνασκαπτουσῶν ξένων Σχολῶν ἢ Μουσείων, πλῆθος ἄλλων ἀρχαιοτή-

των ἤλθον τυχαίως εἰς φῶς κατὰ τὰς καλλιεργητικὰς ἐργασίας, οἰκοδομήσεις, διανοίξεις ὁδῶν κλπ. αἱ ὁποῖαι, ὡς γίνονται νῦν διὰ μηχανικῶν κατὰ τὸ πλεῖστον μέσων, ἐπιφέρουν οὐχὶ σπανίως καὶ καταστροφὴς εἰς τὰ ἀνευρισκόμενα, συχνὰ ὁμως φέρουν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν εὐρημάτων, τὰ ὁποῖα ἄλλως θὰ ἔμενον διὰ παντὸς ἢ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀπροσπέλαστα. Δέσν νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ὅτι εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων οὐδὲ εἰδοποιεῖται κἄν περὶ τῆς ἀνευρέσεως ἡ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία ἢ εἰδοποιεῖται ὅταν πλέον εἶναι πολὺ ἀργὰ διὰ νὰ περιοώσῃ τὰ ἀνακαλυφθέντα.

Κατὰ τὰς ἐν Κνωσῶ στερεωτικὰς ἐργασίας ἀπεκαλύφθησαν καὶ περισυνελέγησαν ἱκανὰ εὐρήματα, τὰ ὁποῖα συνεπλήρωσαν τὰς συλλογὰς τοῦ Στρωματογραφικοῦ Μουσείου Κνωσοῦ· τὰ ἀξιολογώτερα τούτων ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Οὕτω εἰς τὴν Οἰκίαν τῶν Τοιχογραφιῶν καὶ τὰς πέριξ οἰκίας περισυνελέγη πλῆθος ἀγγείων καὶ ἐνδιαφερόντων ὀστράκων καὶ ἄλλων μικρῶν ἀντικειμένων. Ὑπὸ δίδυμον θύραν τοῦ νοτίου τμήματος τῆς Οἰκίας Τοιχογραφιῶν ἀνεκαλύφθη ἀλοθέτης πλήρης παλαιοανακτορικῶν ὀστράκων. Κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν τῶν δωματίων τῆς εἰσόδου περισυνελέγησαν τοιχογραφικὰ κονιάματα, ἀποτελοῦντα μικροὺς σωρούς, ἀνάλογα πρὸς τὰ πάλαι ὑπὸ τοῦ Ἐβανς ἀνακαλυφθέντα. Κατὰ τὴν διαπλάτυνσιν τῆς Βασιλικῆς ὁδοῦ ἐκ ρωμαϊκῶν στρωμάτων περισυνελέγησαν ἐνδιαφέροντες λύχνοι — εἰς μὲ Ἐρωτιδέα ἐνώπιον βωμοῦ, ἕτερος μὲ κισσόφυλλα — ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων καὶ ἄλλα σύγχρονα ἀγγεῖα· εἰς κιβωτιόσχημος τάφος, πιθανῶς τῶν ὑστέρων ἑλληνιστικῶν χρόνων, περιεῖχε πολλοὺς σκελετούς, τοῦλάχιστον πέντε, ἀλλὰ μὲ ὅσοι διατεταραγμένα· οὐδὲν κτέρισμα ἀνευρέθη, ἀλλ' ἢ χρονολόγησις ἐδόθη ὑπὸ τεμαχίου στιλπνοῦ μελανοῦ ἀγγείου μὲ ἐλισσομένους βλαστούς. Κατὰ τὴν στερέωσιν τῶν τοίχων τῶν παλαιοανακτορικῶν χρόνων οἰκημάτων τῶν τελευταίως ἀνασκαφέντων ὑπὸ τῆς Ἀγγλ. Σχολῆς, κάτωθεν τοίχου τοῦ κατωτέρω στρώματος ἀνευρέθησαν ἀφθονα λείψανα πολυχρώμου κεραμεικῆς τῆς ΜΜ I β φάσεως, τῶν ὁποίων τινα συμπληροῦν τὰ πρότερον ἀνευρεθέντα. Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνεύρεσις δύο τριποδικῶν κινητῶν βωμῶν κατὰ χώραν ὑπὸ τὸ δάπεδον οἰκίας τῶν προανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Δυτ. αὐλῆς.

Εἰς τὴν περιοχὴν Πόρου Ἡρακλείου, κατὰ τὴν αἰγιαλίτιδα ζώνην ἔναντι οἰκίας Ν. Σακλαμπάνη, ἀνεφάνη κατὰ οἰκοδομικὰς ἐργασίας μινωικὸν κτήριο, ἐκτεταμένον, ὡς φαίνεται, μὲ δάπεδα σχιστολίθου· ἢ κεραμεικὴ φαίνεται παλαιοανακτορικὴ. Περισυνελέγη ἡμισυ κυκλικοῦ πώματος πιλίνου κιβωτίου μὲ λαβὰς τοξοειδεῖς· ἐπὶ τόπου διεκρίνετο λίθος κοῖλος, ἴσως χρησιμοπονηθεὶς ὡς λίθος τριβῆς ἢ ὡς βᾶσις πίθου. Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ κινηματογράφου «Κρόνος» κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν ἀνεκαλύφθη τάφος θαλαμοειδῆς τελείως σεσυλημένος, ὅστις καθαρισθεὶς τῇ ἐπιβλέψει τοῦ τελειοφοῖτου τῆς ἀρχαιολογίας κ. Σακελλαράκη ἀπέδωσε τεμάχια ἐνδιαφερόντων ἀλαβαστρίνων ἀγγείων καὶ ἐν ὀλόκληρον ἐκ τεφροῦ λίθου, ὀλμοειδῆς μὲ καθέτους ραβδώσεις. Ἐν ἀγγεῖον μικρὸν ἐκ διορίτου καὶ πῶμα χύτρας περισυνελέγησαν καὶ ἐκομίσθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον, ἀνευρεθέντα ὑπὸ καλλιεργητοῦ ἀμπέλου παρὰ τὸ νεκροταφεῖον Κατσαμπᾶ, θέσις Καστρινά.

Ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ἐκκλησίας Ἀγ. Ἰωάννου καὶ Ἀγ. Νικολάου τῶν Μαρτζέρων τῆς πόλεως Ἡρακλείου περισυνελέγη ὀρθογώνιος λίθος εἰς δύο προσαρμοζόμενα τεμάχια περικλείοντα ἐντὸς κοιλότητος ὑάλινον ἀγγεῖον καὶ φέρων τὴν ἐπιγραφὴν κάτωθι σταυροῦ συντομογραφικῶς: Ἀγ. Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Δαφνῶν, θέσις Λιθίνες, περισυνε-

λέγη δίσκος με ἐγγάρακτον, λίαν δυσξύμβλητον ἐπιγραφὴν βυζαντινῶν χρόνων.

Κατὰ τὴν τοποθέτησιν ὑδραγωγῶν σωλῆνων εἰς τὴν περιοχὴν **Λιμένος Χερσονήσου** παρατηρήθησαν ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κτήρια εἰς θέσιν Ἐτρίβολος, εἰς ἐγγὺς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς διακλαδώσεως πρὸς τὸ χ. Πισκοπιανῶ καὶ εἰς βάθος 0,50 μ., ὀλίγον δὲ νοτιώτερον ἀπεκαλύφθη μικρὸς ἀποθέτης με ὄστρακα ἀγγείων. Μία πηλίνη λάρναξ με δύο ἀγγεῖα, κατὰ παρασχεθεῖσαν πληροφορίαν, ἀνευρέθη πέραν τῆς Χερσονήσου, πρὸς τὴν Σταλίδα, κατὰ τὰς αὐτὰς ἐργασίας ὑδρεύσεως τῆς Ἀμερικ. Βάσεως Γουρνῶν. Ἡ λάρναξ παραμένει εἰσέτι κατὰ χώραν.

Εἰς θέσιν Κουτσουρελιά περιοχῆς Ἄγ. Σίλα Τεμένους περιουελέγησαν ὀλίγα ἀγγεῖα καὶ πηλινον ἐξάρτημα ἀγγείου ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Χαλκοῦς διπλοῦς πέλεκυς πρακτικῆς χρήσεως ἀνευρέθη εἰς τὴν περιοχὴν Λούματα τῶν Ἄνω Ἀρχανῶν καὶ παρεδόθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Εἰς θέσιν Κεφάλαι τῆς περιοχῆς Κουνάβων, ἀρχαίας Ἐλτύνης, ἀνευρέθησαν ἀγγεῖα τινὰ ἑλληνικῆς ἐποχῆς κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκόσμητα.

Μινωικὴ σαρκοφάγος κοινὴ καὶ ἀκόσμητος ἀνευρέθη ὁμοῦ μετὰ τινῶν κτερισματικῶν ἀγγείων εἰς θέσιν Στόν Πίθο τῆς περιοχῆς Σμάρι Πεδιάδος κατὰ ἐργασίαν ἐξαγωγῆς λίθων διὰ κατασκευὴν δεξαμενῆς ταῦτα παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου μερίμνη τοῦ Προέδρου τῆς Κοινότητος. Εἰς τὸ Καστέλλι Πεδιάδος ἐντὸς κτήματος ἀνατολικῶς τοῦ Γυμναστηρίου ἀνευρέθησαν δύο πίθοι καὶ πλαστικὰ τινὰ τεμάχια ἰδιότυπα ἑλληνικῆς ἐποχῆς, μέρος τῶν ὁποίων παρεδόθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου ἐπὶ τόπου διακρίνονται τοῖχοι κτηρίων. Κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Ἀσκῶν εἰς Ξυδᾶ ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἄλλοι τάφοι τοῦ νεκροταφείου τῆς ἀρχαίας Λύττου, οἱ πλεῖστοι τούτων χαμηλῶν ἑλληνικῶν ἢ καὶ ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Τὸ περιεχόμενον τῶν ἀτυχῶς διεσκορπίσθη. Παράδοξα πλαστικὰ τεμάχια, ἴσως ἐξ ἀρχαϊκῶν πηλίνων σχηματικῶς παρασταθέντων ἀγαλμάτων ἀνεῦρεν εἰς θέσιν Μεσάρμι Κασταμονίτσας ὁ ἱερεὺς τοῦ χωρίου.

Εἰς θέσιν Νταβερόνα Καβροχωρίου ἀνευρέθησαν τεμάχια ἐκ τοῦ λαιμοῦ μετὰ ἰσχυρῶν καθέτων λαβῶν καὶ διακοσμήσεως ἐντύπων ροδάκων πίθου ἀνατολιζούσης γεωμετρικῆς ἐποχῆς, ἅτινα περιουελέγησαν ὑπὸ τοῦ φύλακος ἀρχαιοτήτων Τυλίσου μετ' ἄλλων χαρακτηριστικῶν ὀστράκων. Ὁ αὐτὸς περιουελέξε εἰς θέσιν Λαγκούφι Τυλίσοῦ μαρμαρίνην βάσιν περιρραντηρίου ἢ τραπέζης με πρὸς τὰ κάτω διανοιγομένης ραβδώσεως.

Νομίσματα αὐτοκρατορικῶν ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ κωνικὴ στάθμη ἐκ στικτοῦ λίθου παρεδοθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον, προσερχόμενα ἐκ θέσεως Βούλισμα ἢ Ἀσφεντάμοι περιοχῆς τοῦ χωρίου Μιλιαράδω Πεδιάδος.

Χαλκοῦς μονόστομος πέλεκυς καὶ αἰχμὴ δόρατος τεθραυσμένη παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, ἀνευρεθέντα εἰς θέσιν Γερακίνα Νιβρίτου Καϊνουρίου. Παρὰ τὸ χωρίον Γεράκι Πεδιάδος κατὰ τὴν διάνοξιν ὁδοῦ εἰς ὑψόμετρον 1000 μ ἀνευρέθησαν ἐντὸς κτηρίου δύο ξίφη, τὰ ὁποῖα μεχρι νῦν δὲν παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον. Ληκύθιον με στολιδώσεις ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων ἀνευρέθη ἐντὸς τάφου κατὰ τὴν διάνοξιν ὁδοῦ μετὰξὺ Ἀστουρακίου καὶ Καλαμακίου καὶ παρεδόθη ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ κ. Οὐρανοῦ.

Εἰς θέσιν Ἀμαξές κατὰ τὴν διάνοξιν ὁδοῦ ἀπὸ Κράσι Πεδιάδος εἰς Κεράν ἀνεκαλύφθη πρωτομινωικὸς τάφος καταστραφείς κατὰ τὸ ἥμισυ. Τὰ μόνα διασωθέντα καὶ παραδοθέντα ὑπὸ τῶν κατεχόντων, μερίμνη τοῦ Ἐπι-

μελητοῦ Στ. Ἀλεξίου, εἶναι χαλκοῦν γλωσσοειδές ἐγχειρίδιον ἐξ ἐλάσματος καὶ ἄλλο τριγωνικόν. Εἰς θέσιν Μετόχι ἢ Ξυλόπορτα τῆς περιοχῆς Κράσι ἀνευρέθη τάφος, ὅστις κατεστράφη δι' ἐξαγωγῆς τῶν λίθων του· πολλὰ τεμάχια πίθων διακρίνονται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν. Εἰς θέσιν Καταλείματα εἰς τὸ ὑπερκειμένον καὶ μίαν καὶ ἡμισείαν ὥραν ἀπέχον δάσος διακρίνεται πρωτομινωικὸς θολωτὸς τάφος, ἐξ οὗ προέρχεται ἐξάρτημα εἰς σχῆμα εἰδωλίου γυναικός. Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ χωρίου Κράσι καὶ ἄνωθεν τῆς μεγάλης κρήνης ἀνευρέθησαν τάφοι κατὰ τὴν τοποθέτησιν ὑδραγωγῶν σωλήνων· ἐκ τούτων προερχόμενα παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου δύο μινωικὰ χαλκᾶ ἀνικείμενα, λόγχη καὶ ξίφος. Πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα προῆλθον ἀπὸ περιοχὴν ὑπερκειμένην τῆς Ἰ. Μονῆς Κερᾶς.

Εἰς θέσιν Ρίζικας Καγκαλῶν Καινουρίου ἐξηκριβώθη ἡ ὑπαρξίς μεγάλου οἰκοδομήματος κυκλοτεροῦς, ὡς καὶ ἄλλου μικροτέρου εἰς θέσιν Περβολάκια τῆς αὐτῆς περιφερείας· ἀμφότερα κινδυνεύουν ἐκ τῆς μηχανικῆς καλλιέργειας.

Ἐπὶ τοῦ ὑψώματος Ἀϊλιᾶς Ροροῦ περιοχῆς Μεγ. Βρύσης ἐσημειώθη ἡ ὑπαρξίς κυκλικῶν μεγάλων κατασκευασμάτων, πιθανῶς θολωτῶν τάφων· ἐπὶ τόπου διακρίνονται καὶ ἄλλα ἐρείπια κτηρίων, εἰς ἃ παρατηρήθη ἔναρξις παρανόμων ἀνασκαφῶν. Ὑπάρχουν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος καὶ κτήρια μὲ ἀσβεστοκονίαμα χαμηλῶν ἐλληνορρωμαϊκῶν χρόνων. Λέγεται ὅτι ἐκεῖ εὐρέθη ὁ σημαντικὸς, παραδοθεὶς εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, διπλοῦς χαλκοῦς πέλεκυς μὲ χαρακτὰς παραστάσεις ἱερῶν κόμβων ἐπὶ βουκράνου.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Πόμπιας καὶ εἰς θέσιν Ἀγ. Κοσμᾶς ΒΑ τοῦ χωρίου παρατηρήθησαν λείψανα κτηρίων ἀρχαϊκῶν ἐλληνικῶν χρόνων· ἐκ τοῦ χώρου περισυνελέγη ὑπὸ τοῦ ἐκτ. Ἐπιμελητοῦ Πόμπιας καθηγ. Μύρωνος Χατζηζαχαράκη τεμάχιον ἀναγλύφου πίθου μὲ πόδας θηρίου καὶ βάσιν ἴσως βωμοῦ. Εἰς ἀγρὸν παρὰ τὸ χ. Ροτάσι (ἀρχ. Ρύτιον) κατὰ τὴν θέσιν Ξερόκαμπος ἀνευρέθη κίων μετὰ ἄβακος κιονοκράνου (ἢ βάσεως;) μήκους δύο μέτρων, ὅχι μακρὰν τοῦ χώρου ἔνθα ἀνευρέθη πρὸ ἔτους ὁ γεωμετρικὸς θολωτὸς τάφος. Παρὰ τὸ χωρίον Ἀντισκάρη περισυνελέγη πρωτομινωικὸν κύπελλον· λέγεται ὅτι ὑπάρχουν κατὰ τὴν περιφέρειαν θολωτοὶ τάφοι. Εἰς Λέντα (ἀρχ. Λεβῆνα) ἐσημειώθη ἡ ὑπαρξίς καὶ ἄλλου θολωτοῦ τάφου προανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων. Εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν ἀπὸ Καλῶν Λιμένων εἰς Λασαίαν, ὁ ἐκτ. Ἐπιμελητῆς ἀρχαιοτήτων καθηγ. Ν. Παδουβᾶς παρατήρησεν ἴχνη λαθραίας ἀνασκαφῆς· ἐπὶ τόπου ἔκειντο μία παραστάς καταλήγουσα εἰς ραβδωτὸν ἀμφικίονα μήκους 1,50 μ. καὶ πλάτους 0,50 μ., ἑτέρα ὁμοία θρυμματισθεῖσα καὶ ὑπέρθυρον, ἴσως ἀνήκον εἰς τὸ αὐτὸ θύρωμα.

Εἰς θέσιν Ἀγουτσακιὰ τοῦ χ. Ἰνι Μονοφατσίου ἀνεκαλύφθη τάφος ἐκ πελεκητῶν λίθων ἐλληνορρωμαϊκῶν χρόνων, περιέχων ὀξυπύθμενον ἀμφορέα καὶ δακρυδόχα τινα ἀγγεῖα. Εἰς θέσιν Γούρνα ἢ Πετροκεφάλια τῆς περιφερείας τοῦ αὐτοῦ χωρίου ἀνευρέθη κατὰ τὴν καλλιέργειαν λίθος ἐλαιοτριβείου καὶ ἕτερος μέγας λίθος μορφῆς κίονος. Εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ χ. Καπετανιανὰ Μονοφατσίου ἐπὶ ὑψηλοῦ ὑψώματος τῆς περιοχῆς Κόφινας τῶν Ἀστερουσίων ἐξηκριβώθη ἡ ὑπαρξίς μινωικοῦ ἱεροῦ κορυφῆς τῶν παλαιοανακτορικῶν χρόνων. Ὡρισμένα εἰδώλια καὶ ζώδια πῆλινα, τὰ πλεῖστα χονδροειδῆ, προσεκομίσθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον καὶ ἠγοράσθησαν.

Εἰς θέσιν Δώματα ἀμέσως ἔξω τοῦ χ. Καμάρες Πυργιωτίσσης ἀνευρέθησαν καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου δύο χαλκαῖ μινωικαὶ σμίλαι.

Ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν ἀργυρῶν νομισμάτων τῶν ἀνευρεθέντων παρὰ τὸ χωρίον Σίβα Πυργιωτίσσης καὶ ὁ ὅποιος φαίνεται ὅτι ἦτο λίαν σημαντικὸς (βλ. Κρητ. Χρονικά ΙΒ' 1958, σ 480), περιήλθεν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου δι' ἀγορᾶς ἓν ἀξιόλογον τμήμα ἐκ 36 τετραδράχμων, τῶν πλείστων Ἀττικῶν, Γορτυνίων καὶ Φαιστίων, καλῶς διατηρουμένων. Κατὰ τὰς συγκεντρωθείσας πληροφορίας ὁ θησαυρὸς περιελάμβανεν ἄνω τῶν 300 ἀργυρῶν νομισμάτων.

Ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης προήλθον ἐπίσης πολλὰ ἀξιόλογα τυχαῖα εὐρήματα. Παρὰ τὸ χ. Φουρνὴ Μεραμβέλλου, κατασκευαζομένης πελωρίας δεξαμενῆς εἰς μέγα βάθος ἐντὸς τῶν βρυσχωδῶν πετρωμάτων διανοιγείσης, ἀνεκαλύφθη πανάρχαιον φρέαρ, ἀνορυχθέν, ὡς φαίνεται, κατὰ τὴν ὑπονεολιθικὴν ἐποχὴν εἰς βάθος ἀπὸ τὴν σημερινὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ἄνω τῶν 17 μέτρων ἢ διάμετρος τοῦ φρέατος ἦτο μικρά, ὄχι μεγαλύτερα τῶν 2 - 2 1/2 μέτρων, εἰς δὲ τὸ κατώτερον μέρος αὐτοῦ ἀνευρέθη μεγάλη ποσότης ἀγγείων, ἄλλων εἰς τεμάχια, τῶν πλείστων ὁμῶς ἀκεραίων, χαρακτηριστικῶς ὑπονεολιθικῶν καὶ ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν καὶ ὡς πρὸς τὸ σχῆμα. Προφανῶς πρόκειται περὶ τῶν ἀγγείων δι' ὧν ἠντλεῖτο τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ φρέατος, ἀφοῦ τὰ πλεῖστα ἔχουν σχήματα ἀντλητικῶν σκευῶν μὲ μίαν ἢ δύο λαβὰς καὶ σχετικῶς εὐρὺν λαιμόν· τινὲς τῶν λσβῶν ἀναδιπλοῦνται εἰς ὀξειαν γωνίαν, ὑπερψοφούμεναι τοῦ χείλους· ἡ τεχνικὴ εἶναι ἢ γνωστὴ στιλβωτὴ, ἐνιαχοῦ κηλιδωτὴ, ὄχι ὁμῶς χαρακτῆρ. Τὸ σύνολον τῶν ἀγγείων, ἄνω τῶν εἴκοσι, ἀποτελεῖ μίαν τῶν μᾶλλον ἀξιολόγων ὁμάδων τῆς ὑπονεολιθικῆς περιόδου. Ἀτυχῶς ἐλλείψει τεχνικῶν μέσων καὶ ἐπειδὴ τὸ τεχνικὸν ἔργον τῆς δεξαμενῆς εἶχε προχωρήσει δὲν κατέστη δυνατόν νὰ προχωρήσῃ ἡ ἔρευνα εἰς μεγαλύτερον βάθος.

Παρὰ τὸ Καλὸ Χωριὸ Μεραμβέλλου (ἀρχ. Ἰστρωῶνα) καὶ εἰς θέσιν Κατεβατὴ ἐκ κοιλώματος τοῦ πλευροῦ παλαιότερον ἀνορυχθέντος φρέατος καὶ εἰς βάθος δύο περίπου μέτρων περισυνελέγησαν εἰς ὄχι καλὴν κατάστασιν τρία ἀγγεῖα μὲ διακόσμησιν, ἐλληνιστικῶν, ὡς φαίνεται, χρόνων. Ταῦτα παρεδόθησαν εἰς τὴν Συλλογὴν Ἱεραπέτρας.

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ χωρίου Μυρσίνης Σητείας εἰς τὴν χερσίδα πρὸς ΝΔ τοῦ γνωστοῦ ὑψώματος Ἑλληνικά, ὅπου ὑπῆρχεν ἄγνωστος ἐλληνικὴ πόλις, ἀνεκαλύφθη πρὸ πολλοῦ χρόνου καὶ παρεδόθη νῦν χαλκοῦς πέλανος ἀμφίκυρτος βάρους περίπου 14 χιλιογρ., ἧτοι ἡμίσεος περίπου μινωικοῦ ταλάντου· φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ νομισματικὴν μονάδα τῆς μινωικῆς ἐποχῆς, διότι παρόμοιοι πέλανοι ἀνευρέθησαν εἰς τὸ σπήλαιον Ἀρχαλοχωρίου καὶ ἄλλαχοῦ. Εἰς θέσιν Χαλινομοῦρι μεταξὺ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν Γαλανῶν Χαρακιῶν ἐσημειώθη ἡ θέσις μινωικοῦ κτηρίου, ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται τμήμα κυλινδρικοῦ σκεύους μὲ ἡμικυκλικὴν ἀπόφυσιν ὡς λαβὴν. Τὰ περισυλλεγένητα ὄστρακα ἀγγείων καὶ πίθων μὲ ἐμπίστα σχοινία φαίνονται ΜΜΙ. Ἐκεῖ πλησίον, θέσιν Παλιὰ Βάρδια, ὑπάρχει ἄλλο οἰκοδόμημα μινωικῶν χρόνων διαστάσεων 9 × 14 μ. Εἰς τὸ νοτίως τῆς Μυρσίνης ὕψωμα Ἀντράς, ὑπερκείμενον τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος, ἐξ ἧς ὑδρεύεται τὸ χ. Τουρλωτὴ, παρατηρήθησαν λείψανα ἐλληνορρωμαϊκῶν χρόνων οἰκοδομήματος ὠκοδομημένου κατὰ μέγα μέρος ἐκ σχιστολιθικῶν πλακῶν· ἀναγνωρίζονται ἐπὶ τόπου τεμάχια καλυπτῆρων ἀετωματώδους μορφῆς κεράμων. Εἰς τὰ κάτω τοῦ χ. Τουρλωτὴ ὑψώματα διακρίνεται ὁλόκληρος σειρὰ λαξευτῶν ΥΜ ΙΙΙ τάφων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ εἰς πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνασκαφεί, ὅστις ἀπέδωσε πλῆθος περιδεραιῶν, σφραγιδολίθων καὶ ἄλλων κοσμημάτων. Οἱ τάφοι πρόκειται νὰ ἀνα-

σκαφοῦν προσεχῶς. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σφάκας Σητείας περισυνελέγησαν ὀλίγα ἀγγεῖα καὶ ἡ λάρναξ τοῦ πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὸ ὕψωμα Κερατίδι ἀνακαλυφθέντος ΥΜ ΙΙΙ λαξευτοῦ τάφου· ἡ λάρναξ εἶναι κιβωτιόσχημος μὲ σχηματικὴν κοσμητικῶς χαρακτηρὸς διακόσμησιν· προχοῖσκη, ψευδόστομον ἀγγεῖον καὶ ἐνδιαφέρον σκεῦος μὲ δύο λεκανοειδῆ ἀγγεῖα συνεζευγμένα μὲ τοξοειδῆ ἄνω λαβὴν, προερχόμενα, φαίνεται, ἐκ τοῦ τάφου παρελήφθησαν παρ' ἡμῶν. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σφάκας ἀνευρέθη καὶ περισυνελέγη ἐπιγραφὴ ἐπιτυμβία τοῦ Γ' ἢ Δ' μ. Χ. αἰῶνος μὲ ἀτέχνως χαρακτὸν τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ.

Εἰς τὸ χωρίον Λάστρος Σητείας παρελήφθη τὸ κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ προαυλίου τοῦ Σχολείου ἀνευρεθὲν πηλοπλαστικὸν ἀντικείμενον, παριστῶν λουτήρα μικρογραφικὸν ἐντὸς τοῦ ὁποίου λούονται δύο παῖδες. Τοῦτο ἀσφαλῶς χρονολογεῖται εἰς τὴν ΥΜ ΙΙΙ β ἐποχὴν. Τὸ ἀντικείμενον εὐρίσκειτο μετ' ἄλλων ἀγγείων τεθραυσμένων καὶ μὴ περισυλλεγόντων εἰς μικρὸν θάλαμον λαξευθέντα ἐντὸς τοῦ σχιστολιθικοῦ βράχου· ὁ σκελετός, κατὰ τὰς παρασχεθείσας ὑπὸ τοῦ διδασκάλου πληροφορίας, ἦτο μικροῦ παιδίου. Λίθινος τριπτήρ ἐκ τοῦ αὐτοῦ χώρου παρεδόθη ἐπίσης. Τὸ κύριον ΥΜ ΙΙΙ νεκροταφεῖον ἦτο ΝΔ τοῦ χωρίου καὶ εἰς ἀντικρυνὸν ὕψωμα ὁ συνοικισμός· ἐκ τάφου τοῦ τελευταίου τούτου νεκροταφεῖου παρεδόθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου πρὸ ἐτῶν χαλκοῦν μακρὸν ξίφος καὶ δύο διακόσμητα ΥΜ ΙΙΙ β ἀγγεῖα. Παρεδόθη, ἐπίσης παρὰ τὴν Λάστρον ἀνευρεθὲν, πήλινον ἀρχαῖκόν εἰδώλιον γυναικὸς μὲ τὰς χεῖρας παρὰ τοὺς μηρούς.

Ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου Μέσα Μουλιανὰ καὶ εἰς θέσιν τοῦ Κακούρη ὁ Πρίνος, ἐπὶ δεσπόμενος ὑψώματος, ἐξήχθησαν ἐκ σπηλαιωδῶν κοιλοτήτων ὑπὸ τῶν ἀρκάλων ὄστρακα ἀγγείων χαρακτηριστικῶς μινωικά. Εἰς θέσιν Σελλιά τῶν Ἐξω Μουλιανῶν, ὅπου οἱ γνωστοὶ ὑπὸ τοῦ Ξανθουδίδου ἀνασκαφέντες θολωτοὶ τάφοι, διακρίνονται πιθανὰ ἴχνη ἄλλων θολωτῶν τάφων· ἐπὶ τοῦ δεξιὰ παρὰ τὴν ἀτραπὸν ὑψώματος λείψανα μινωικῶν οἰκημάτων, ἴσως τοῦ συνοικισμοῦ εἰς ὃν ἀνήκον οἱ τάφοι.

Εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν κλιτὴν τοῦ αὐτοῦ ὑψώματος ὅπου ἀνεσκάφη τὸ ΠΜ ταφικὸν περίφραγμα εἰς θέσιν Μανδάλια Τουρτούλων Σητείας ἀνευρέθησαν μεμονωμένοι τάφοι ἐλληνορρωμαϊκῶν χρόνων ἐκ κεραμίδων ἐπιπέδων μὲ πλευρικὴν ἀναθύρωσιν. Ἐκ παλαιότερου τάφου ἐλληνιστικῶν χρόνων εὐρεθέντος εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν τὸ μέσον τμῆμα ὀμφαλωτῆς φιάλης μὲ ἀνάγλυφον κεφαλὴν Μεδούσης. Κατὰ τὸν ρύακα Παντέλη γειτονικῆς περιοχῆς, εἰς θέσιν Καταλείμματα παρατηρήθησαν λείψανα συνοικισμοῦ μινωικοῦ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ὄστράκων ἐπιφανείας. Εἰς τὸ ὕψωμα Προφήτης Ἡλίας περιοχῆς Τουρτούλων, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀμαξιτὴν πρὸς Πραισὸν ὁδόν, ὑπεδείχθη ὑπὸ τοῦ ἐκ Σητείας Ἐμ. Φυγετάκη ἐκτεταμένον μινωικὸν οἰκοδόμημα, ἀκριβῶς προσαρμοζόμενον εἰς τὴν ἰσόπεδον κορυφὴν τοῦ λόφου. Τοῦτο ὑπέστη ἰσχυρὰν καταστροφὴν δι' ἐξαγωγῆς λίθων πρὸς χρησιμοποίησιν εἰς γειτονικά τεχνικά ἔργα. Πολλοὶ τῶν λίθων εἶναι ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων, ἰδίως κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ ἰσοπέδου οἰκοδομικὴν γραμμὴν. Ἐπίσης τμῆμα τοίχου μὲ ἰσοδομικὴν κατασκευὴν παρατηρήθη κατὰ τὴν νοτιὰν παρυφὴν. Διακρίνονται πολλοὶ τῶν διαχωριστικῶν τοίχων τοῦ οἰκοδόμημα πρόκειται νὰ ἀνασκαφῆ προσεχῶς.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας Πραισοῦ, ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ αὐτοῦ Ἐμ. Φυγετάκη, ἀνιχνεύθησαν πολλοὶ ἀρχαιολογικοὶ χώροι. Μικρὸν σπηλαιῶδες κοίλωμα εἰς θέσιν Χαυγᾶς ΝΑ τοῦ χωρίου Βαβέλοι (Ν. Πραισός)

κλείεται διὰ περιβόλου. Ἐκεῖθεν προέρχονται δύο ἀγγεῖα παλαιότερον προσκομισθέντα εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Μικρὰ δοκιμὴ ἐγένετο εἰς τάφον ἀναφανέντα ἐντὸς τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ καὶ ὅπου, ὡς λέγουν, ἀνευρέθησαν δύο ἀγγεῖα. Ἀπεκαλύφθη ὁ εἰς τοῖχος τοῦ κτιστοῦ τάφου, ἀλλ' οὐδὲν περαιτέρω εὑρημα ἀπεδόθη Ἐκ τῆς θέσεως Κουτσουνάρια, ὅπου μικρὰ δοκιμὴ πάλαι εἶχεν ἀποκαλύψει τὴν θέσιν ἀρχαίου ἱεροῦ καὶ ὀπίθεν πολυάριθμα προῆλθον εἰδώλια, παρεδόθη μικρὰ πηλίνη περιστερά. Κύαθος μὲ στενὴν βάσιν καὶ περιχέλωμα ἐξήχθη ὑπὸ ἀρκάλου ἐκ κοιλώματος τοῦ βράχου εἰς θέσιν Σκουλήκα. Ἐκ θέσεως Λούτρα προέρχεται δακρυδόχον ἀνευρεθὲν ἐντὸς τάφου. Εἰς θέσιν Πασκάληδες ἀετωματώδης μαρμαρίνη στήλη ἐπιτυμβία μὲ ἐπιμελῶς χαραχθένια γράμματα τῆς ἀρχῆς τοῦ Β' π. χ. αἰῶνος φέρει τὸ ὄνομα ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΣ. ΝΔ τοῦ χωρίου εἰς τὸ ὕψωμα Μπουτουράκια ὑπάρχουν πολλοὶ τάφοι ἑλληνικῶν καὶ ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, τῶν ὁποίων τινες ἐσυλήθησαν προσφάτως. Εἰς ἓνα τούτων κιβωτιόσημον μὲ ἐπικάλυψιν πλακῶν ἀνευρέθη ὑάλινον δοχεῖον. Ὡραῖος χαλκοῦς ταῦρος καλῆς μινωικῆς ἐποχῆς ἠγοράσθη παρὰ τοῦ ἀνευρόντος τοῦτον εἰς τὴν κλιτὴν ὑψώματος παρὰ τὸν χεῖμαρον Ριχτάρια, ἔναντι τῆς ἀκροπόλεως μὲ τοὺς τάφους τῆς Πραισοῦ. Εἰς τὴν κορυφὴν διεκρίναμεν ἐν μέσῳ πυκνοτάτης βλαστήσεως οἰκοδόμημα, πιθανῶς μινωικόν, ἴσως ἱερὸν κορυφῆς, ἃν ἐκ τούτου παρεσύρθη ὁ χαλκοῦς ταῦρος. Πλυμοχόη μικρὰ ἄνευ πώματος προερχομένη ἐκ τάφου τῆς ἀκροπόλεως ἠγοράσθη, ὡς ἐπίσης πραισία καὶ ρωμαϊκὰ νομίσματα. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀκροπόλεως, ὅχι μακρὰν τῶν ἄλλοτε ἀνασκαφέντων ἀνατολιζόντων γεωμετρικῶν τάφων, ἀνεσκάφησαν τὰ λείψανα ἄλλου μεγάλου συληθέντος τάφου, ἐξ οὗ προῆλθεν ὠραῖον πλαστικὸν ἀγγεῖον μορφῆς νήσσης· πολλὰ ἀνατολιζόντα καὶ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὄστρακα καὶ τμήματα ἀγγείων περισυελέγησαν καὶ ὅχι ὀλίγα τεμάχια σιδηρῶν ἐργαλείων καὶ ὄπλων. Ἀνιχνεύθησαν ἀλλὰ δὲν ἀνεσκάφησαν καὶ ἄλλοι τάφοι κατὰ τὴν αὐτὴν περιοχὴν. Πήλινος κύβος μὲ ἀρνητικὰς παραστάσεις πρὸς τύπωσιν (σκορπιῶ, ἄνθους, ἐντόμου, ἄλλας δυσδιακρίτους) ἠγοράσθη προερχόμενος ἐκ Πραισοῦ. Λέγεται ὅτι ἀνευρέθη εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἱεροῦ κορυφῆς, ἐξ οὗ ὁ χαλκοῦς ταῦρος. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι βέβαιον.

Εἰς τὴν στενὴν κοιλάδα τὴν συνορεύουσαν μὲ τὴν Ρίζαν Ἀχλαδίων, ὅπου ἀνεσκάφη ἢ ἐκτεταμένη ΜΜ III οἰκία καὶ ΒΔ τοῦ χωρίου ἐξηρευνήθη ἐν μέρει δοκιμαστικῶς τμήμα μινωικοῦ κτηρίου, σώζοντος ἰσχυρόν, ἀλλ' ἀκανόνιστον πῶς εἰς μέγα ὕψος διατηρούμενον τοῖχον, σύγχρονον τῆς οἰκίας τῆς Ρίζας. Ἐκεῖθεν προῆλθε σειρὰ παραλληλεπιπέδων ὑφαντικῶν βαρῶν. Εἰς τὴν γειτονικὴν θέσιν Σταυρὸς τὰ λείψανα μεταλλευτικοῦ κλιβάνου καὶ κτηρίων ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Πλησίον τοῦ μετοχίου Πετρᾶ Σητείας ἀνεφάνησαν κατὰ τὴν μηχανικὴν καλλιέργειαν λαξευτοὶ ΥΜ III τάφοι, οἵτινες ὁμως κστεστράφησαν. Ἐξ ἑνὸς τούτων παρεδόθησαν δύο ἀγγεῖα, εἰς μέγας κάλαθος μὲ προχοήν, τύπου θηλάστρου, διακοσμούμενος μὲ σπείρας καὶ ἐν ἀμφοροειδῆς πεπλατυσμένον ἀγγεῖον ἐξ ἐρυθροποῦ πηλοῦ.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀγ. Φωθιάς ἐπὶ λόφου παρὰ τὴν θάλασσαν παρετηρήθησαν λείψανα κυκλοτερῶν οἰκοδομημάτων ἢ θόλων, ὡς καὶ ἴχνη εὐρέος περιβόλου περικλείοντος τὴν περιοχὴν. Τὰ κατὰ χώραν ὄστρακα φαίνονται μεσομινωικά. Ὅχι μακρὰν ἐπεσκέφθημεν τὸν χῶρον ἔνθα ἐντὸς τάφου ἀνευρέθη πρωτομινωικὸς τριπλοῦς κέρνος· λείψανα ἄλλων τάφων διακρίνονται. Ὅχι μακρὰν ἴχνη ἄλλων τάφων ἑλληνικῶν, ὡς φαίνεται, χρόνων, καὶ ὑψηλὸν ἰγδίον. Εἰς τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν πλευρὰν τοῦ ὑψώματος αἱ εἰσοδοὶ δύο σπη-

λαίων, τῶν ὁποίων ἔν εἶναι ἐκτεταμένον μὲ πολλοὺς θαλάμους, τὸ ἄλλο μικρόν. Εἰς ἀμφοτέρα παρατηρήθησαν λείψανα οἰκήσεων καὶ ταφῶν, ἀλλ' εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ μικροτέρου περισυνελέγησαν ἄφθονα μεσομινωικά ὄστρακα καὶ τμήματα ἀγγείων· τινὰ χαρακτηριστικά. Ταῦτα ἦσαν συνανάμικτα μετ' ὀστῶν εἰς σχεδὸν ἐπιφανειακὸν στρώμα. Εἰς τὴν θέσιν Κομποφιλιᾶ δυτικῶς τοῦ χ. Ἐγ. Φωθιά ἀνευρέθη ἀξιόλογος προτομή εἰδωλίου δαιδαλικοῦ τύπου γυναικὸς μὲ λίαν χαρακτηριστικὴν κόμωσιν. Τοῦτο βραδύτερον ἠγοράσθη καὶ κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου Χαλκοῦν εἰδωλίον ταύρου ἠγοράσθη ἐπίσης παρὰ τοῦ ἀνευρόντος εἰς τὴν περιοχὴν τῶν λατομείων τῆς Σητείας.

Παρὰ τὸ Σταυροχωρι τῆς Σητείας ἐγένετο αὐτοψία τοῦ χώρου ὅπου παλαιότερον ἀνευρέθησαν ΥΜ ΙΙΙ τάφοι εἰς τὴν θέσιν Στοῦ Κηπουροῦ μὲ λάρνακας καὶ διακόσμητα ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον κωνικά ρυτά· ταῦτα ἀτυχῶς, πλὴν ἑνὸς κομποῦ ψευδοστόμου ἀμφορίσκου, ὅστις ἐπεδειχθῆ ἡμῖν, ἐξηφανίσθησαν.

Παρὰ τὸν Μακρὸν Γεῖαλὸν τῆς νοτίας παρὰ τὸ Σταυροχωρι παραλίας πολλὰ λείψανα ρωμαϊκῶν κτηρίων ἐγένετο λόγος περὶ κλιμακίδος, ἡ ὁποία παλαιότερον εἶχεν ἀνακαλυφθῆ, ὁδηγούσης πρὸς κρύπτην. Κατὰ τὸν αἰγιαλόν, δυτικώτερον, λείψανα ταφῶν τῆς μεσομινωικῆς καὶ ἀνατολιζούσης γεωμετρικῆς ἐποχῆς ἐντὸς πίθων, τῶν ὁποίων οἱ τῆς πρώτης περιόδου φέρουν καταλιβάδας καὶ ἐμπύστα σχοίνα κοσμήματα, οἱ τῆς δευτέρας τυπωμένα κοσμήματα ροδάκων καὶ τετρασπειρῶν.

Ἐπὶ ὑψώματος γειτονικοῦ τῆς Ἰτιᾶς Σητείας ἀνεκαλύφθη νέον μινωικὸν ἱερὸν κορυφῆς. Ὁ ἀρχιτεχνίτης Ζαχ. Κανάκης περισυνέλεξε λείψανα πηλίνων εἰδωλίων καὶ ζωδίων, χρονολογουμένων εἰς τὴν παλαιοανακτορικὴν μινωικὴν ἐποχὴν.

Τὰ τυχαῖα εὐρήματα τῆς Δυτικῆς Κρήτης, καίτοι ὄχι τόσο ἀφθονα, παρουσιάζουν ἀνάλογον ἐνδιαφέρον. Παρὰ τὸ Γενί Καβέ Μυλοποτάμου ἐπὶ ὑψώματος βορείως τοῦ χωρίου εἰς θέσιν Στέρνες - Μουρί ἀνευρέθη ἀποθέτης ἑλληνικῶν χρόνων μὲ πλῆθος εἰδωλίων σχεδὸν κατὰ κανόνα γυναικείων, σταθερῶς ἐπαναλαμβανομένων τύπων, τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα φαίνονται ὅτι εἶναι τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος. Ἐκεῖ πλησίον παρηκολουθήθησαν τὰ λείψανα ἐκτεταμένου συνοικισμοῦ.

Εἰς τὴν περιοχὴν Μελάμπων Ἐγ. Βασιλεῖου, εἰς θέσιν Βούλγαρη Ἀρμοκάστελλα, ἀπεκαλύφθησαν λείψανα κτηρίων καὶ δύο ἐπιγραφαί, τῶν ὁποίων ἡ μία ὁμιλεῖ περὶ ἀρχόντων ἐπιμεληθέντων τοῦ ναοῦ· ἀπὸ τὴν φράσιν «ἁ πεντηκοσιὸς ἁ πόλιος Κωρίων» μανθάνομεν τὸ ὄνομα τῆς ἀγνώστου τέως πόλεως· ἡ δευτέρα ἐπιγραφή ἐπὶ μικροῦ τεμαχίου μαρμαροῦ μᾶς πληροφορεῖ τὸ ὄνομα τῆς θεότητος εἰς ἣν ἦτο πιθανῶς ἀφιερωμένος ὁ ναός: *COAPX / A-ΘAN(AIAI)*.

Παρὰ τὴν Μεγ. Ἐπισκοπὴν Ρεθύμνης, κατὰ τὰ ἀνάπη τῆς πηγῆς Φουντάνας, ἀνεκαλύφθησαν λείψανα παλαιοχριστιανικοῦ ναοῦ μετὰ μωσαϊκοῦ δαπέδου μὲ σχήματα σταυροῦ ὃ χῶρος εὐρίσκεται κατὰ τὸ ὄριον τῶν δύο νομῶν Ρεθύμνης καὶ Χανίων παρὰ τὸν ρύακα Μουσέλλα. Ἡ Βασιλική, λόγῳ τῆς μεγάλης, περὶ τὰ δύο μέτρα, ἐπιχώσεως ἀσφαλῶς θὰ διασώζεται καλῶς. Εἰς τὴν Ἀργυροῦπολιν (ἀρχ. Λάππαν) κατὰ τὴν διαπλάτυνσιν τῆς πρὸ τὸ νεκροταφεῖον ἀγούσης ὁδοῦ ἀνεκαλύφθη ὑπόγειος λαξευτὸς θάλαμος μὲ δύο παραλλήλως τοποθετημένας θήκας ἐκ πλακῶν πωρολίθου. Ὁ τάφος ἐσυλήθη, προφανῶς ὅμως εἶναι ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σχήματος

τοῦ τάφου καὶ τῶν λειψάνων δακρυδόχων καὶ υαλίνων ἀγγείων. Ἡ εἴσοδος ἐφράσσετο ἐκ μεγάλου μονολίθου ἐκ πώρου, μετακινηθέντος ὁμως τῆς θέσεώς του.

*Ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Χανίων, ἀνεγειρομένης οἰκοδομῆς εἰς ἰὸν χώρον εἰς τὸν ὁποῖον ἄλλοτε εἶχεν ἀνακαλυφθῆ τὸ μωσαϊκὸν μὲ τὴν παράστασιν τοῦ Ποσειδῶνος ἀπάγοντος τὴν Ἀμυμώνην, ἀνευρέθη καὶ ἄλλο τμήμα μωσαϊκοῦ δαπέδου, τετραγωνικοῦ σχεδὸν δωματίου, ἴσως συνεχομένου μὲ τὸ τοῦ Ποσειδῶνος. Τοῦτο ἐξήχθη ὑπὸ τῆς τεχνικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου (ἀρχιτεχνίτου Ζαχαρία Κανάκη) καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον. Τὰ θέματα εἶναι ἀπλᾶ διακοσμητικὰ μονόχρωμα μὲ μεγάλης ψηφιδας εἰργασμένα. Ἐπὶ τόπου ὑπάρχει μέγας κυκλικὸς βωμὸς καὶ βάσις περιωρανηρίου μὲ διανοιγομένας ροσβδώσεις. Εἰς τὸν χώρον ἔνθα πέρυσι περισυνελέγη ἡ ἐπιγραφή Σώσου τοῦ Νεοκύδους (βλ. Κρητ. Χρονικά ΙΒ' 1958, σ 482) ἐγένετο αὐτοψία τοῦ ἐκτεταμένου ὑπογείου μετὰ κογχῶν καὶ ἀρκοσολίων τάφου, ἑλληνορρωμαϊκῶν ὡς φαίνεται χρόνων. Ἀνάλογος εἶναι ὁ ὑπόγειος, μορφῆς κατακόμβης, τάφος ἐντὸς τοῦ χωρίου Στέρνες Ἀκρωτηρίου, τοῦ ὁποῖου ἀπεκαλύφθη ὁ ὑάλαμος διὰ διατήσεως τῆς ὀροφῆς. Ὁ τάφος ἦτο γνωστὸς εἰς τὸν ἰδιοκίτην τοῦ χώρου, ὅστις μέρος τούτου ἐχρησιμοποιεῖ ὡς ἀποθήκην.

Παρὰ τὸ χ. Βρύσες Ἀποκορώνου καὶ πρὸς βορρᾶν τούτου ἀνεκαλύφθη ἐντὸς πίθου τοποθετημένου εἰς κοίλωμα ὁμᾶς χαλκῶν ἀντικειμένων ἑλληνικῆς, ὡς φαίνεται, ἐποχῆς βελόνη μακρά, τεμάχια κοσμήματος, τεμάχια μορφῆς ἐλισσομένης πόρπης, δύο διπλοὶ πελέκεις, στεφάνη μὲ στουρνὸν εἰς τὸ μέσον, τέσσαρες κεφαλαὶ μικρῶν ὄψεων, ἴσως ἐκ ψελίων, ψῆφοι περιλαιμίου ἐξ ὀστρέων, ἦσαν μετὰ τῶν εὐρημάτων, τὰ ὁποῖα παρὰ τὰς προσπαθείας τῆς Ἑλλην. Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσίας δὲν παρεδόθησαν εἰσέτι εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων. Εἰς θέσιν Ἁγ. Γεώργιος Βατολάκκου Χανίων ἀνευρέθησαν πλίνθοι ἢ κέραμοι διαφόρων μεγεθῶν καὶ σχημάτων καὶ λείψανα οἰκοδομῆς δὲν ἐγένετο εἰσέτι αὐτοψία τοῦ χώρου.

Εἰς θέσιν Φοῖνιξ τῆς Ἀνωπόλεως Σφακίων ἀνευρέθη μωσαϊκὴ λάρναξ καλῶς διατηρουμένη διαστάσεων 0,70 × 0,70 αὕτη παραμένει εἰσέτι λόγῳ τοῦ βάρους της κατὰ χώρον.

Εἰς θέσιν Μαζερὸ τῆς συν. Λυχνιανῶν Κακοδικίου Σελίνου ἀνεκαλύφθησαν πῆλινα ζώδια εἰκονίζοντα ταύρους καὶ μόσχους, συνολικῶς ἕξ.

Εἰς Κουνένι Κισάμου (Βάθη) ἀνεκαλύφθησαν δύο τάφοι ἑλληνικῶν χρόνων μὲ διακόσμητα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα μικρὰ κτερίσματα, τὰ ὁποῖα παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων. Εἰς τὸ Καστέλλι Κισάμου ἀνεκαλύφθη μετὰ τοῦ Νοσοκομείου καὶ τοῦ Δημοτ. Σχολείου ἀγαλμάτιον Ἐρωτιδέως κοιμωμένου, καλῆς τέχνης καὶ ἐποχῆς ἑλληνορρωμαϊκῆς. Τοῦτο κατετέθη εἰς τὴν Συλλογὴν Κισάμου, ὡς ἐπίσης τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1957 ἀνευρεθὲν ἀγαλμάτιον ἱματιοφόρου ἀνδρὸς μὲ γυμνὸν τὸ στήθος, ἠκρωτηριασμένον τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς πόδας ἀπὸ τὸ μέσον τῶν κνημῶν. Κατετέθησαν ἐπίσης τέσσαρες ἐνεπίγραφοι πλάκες μὲ τὰς ἐπιγραφάς: *ΕΡΜΕΙΑΝ - ΣΟΦΙΑ FORTYNYIA ΠΡΑΣΒΥΤΕΡΑ ΚΕ ΑΡΧΙΣΥΝΑΓΩΓΙΣΣΑ ΚΙΣΑΜΟΥ ΕΝΘΑ ΜΝΗΜΗΣ ΔΙΒΕΑΣ ΙΣ ΕΩΝΑ ΑΜΗΝ*. Ἐπὶ πεταλοειδοῦς λίθου μὲ γείσον κύκλω πεντάστιχος ἐπιγραφή: *ΤΟΝΔΙ ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗΣ ΒΙΟΝ — — — — ΕΝΘΑΔΕ ΚΑΤΑΚΙΤΕ ΚΑΤΑΛΙΠΩΝ ΤΟΝ ΜΑΤΕΟΝ ΒΙΟΝ | ΠΡΟΣ CE ΤΟΝ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΟΝ ΚΡΙΤΗΝ ΚΑΙ — — — ΔΕΔΡΑΜΗΚΑΙΝ ΕΠΙΖΗΤΩΝ ΕΛΕΟΣ ΠΑΡΑ ΤΗΣ CHC ΕΥ(σπλαχνίας) ΕΤΕΛΙΩΘΗ ΔΕ ΜΗΝΙ ΑΠΡΙΛΙΩ Θ Ν Δ Α (ινδ.*

α;). Ἡ πλάξ αὕτη ἐκάλυπτεν τάφον ἀνευρεθέντα κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν θεμελίων ἐντὸς τοῦ Καστελλίου. Ἡ τετάρτη πλάξ φέρει ἐγγάρακτα γεωμετρικὰ σχέδια καὶ φυλλώματα.

Πολλῶν ἄλλων τυχαίων εὐρημάτων καθ' ὅλην τὴν νῆσον γενομένων δὲν κατώρθωσεν ἡ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία νὰ παρακολουθήσῃ τὰ ἴχνη καὶ ἐπιτύχῃ τὴν διάσωσιν. Ἡ ἀνεπάρκεια τῶν μέσων, ἡ ἔλλειψις ἀρκετοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ καὶ ἡ ἀτυχῶς εἰς μέγαν βαθμὸν ὑπάρχουσα τάσις ἀποκρύψεως καὶ καταστροφῆς τῶν ἀνιυρισκομένων ἀρχαιοτήτων, ὅχι δὲ ὀλιγώτερον ἡ γραφειοκρατικὴ διαδικασίᾳ καταβολῆς ἀμοιβῆς εἰς τοὺς παραδιδοντας ἢ ὑποδεικνύοντας ἀρχαῖα συντελοῦν εἰς τὴν μεγάλην κλίμακα ἐξαφάνισιν σημαντικῶν ἀρχαιοτήτων. Ὅμως καὶ τὰ περισωθέντα, ὡς καταδείκνυται ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἐκτεθέντων, δὲν εἶναι ὀλίγα.

N. ΠΛΑΤΩΝ